Seminář z matematické analýzy I.

Čížek Jiří-Kubr Milan

18. září 2007

Obsah

Kapitola 1

Základní matematické pojmy.

1.1 Logika.

1. Před soudem stojí tři obvinění A, B, C.

   A říká: jsem nevinen, pachatelem je C.

   B říká: C je nevinen, pachatelem je A.

   C říká: jsem nevinen, B není pachatel.

   Soud zjistil, že jeden z obviněných 2krát lhal, jeden říkal 2krát pravdu, jeden jednou lhal a jednou mluvil pravdu. Kdo je pachatel?

   Řešení: Z výpovědi C plyne, že nemohl 2krát lhát, poněvadž by byl pachatelem on a zároveň B. Uvažme nyní následující případy:

   (a) Nechť C 2krát mluvil pravdu, pak je A pachatel
      i. Jestliže A 2krát lhal, je A pachatel. Jestliže B jednou lhal, je pachatelem B nebo C. Tento případ nemůže nastat.
      ii. Jestliže B 2krát lhal, pak C je pachatel, což je opět spor.

   (b) Nechť C jednou lhal a jednou mluvil pravdu. Pak pachatelem může být C nebo B.
      i. Jestliže A 2krát lhal, je A pachatel, což je spor.
      ii. A tedy 2krát mluvil pravdu a B 2krát lhal. Odtud plyne, že pachatelem je C.

2. Do polární expedice je třeba z osmi zájemců $A, B, C.D, E, F, G, H$ vybrat šest odborníků: biologa, hydrologa, synoptika, radistu, mechanika a lékaře. Kvalifikaci mají: na biologa E a G, na hydrologa B a F, na synoptika F a G, na radistu C a D, na mechanika C a H, na lékaře A a D. Každý bude vykonávat právě jednu funkci. Kdo pojede, když F nemůže jet bez B, D bez H a bez C, C nemůže jet s G a A nemůže jet s B?

   Řešení: Vypíšeme si jednotlivé profese a příslužné zájemce do tabulky.

Biolog	E, G	Hydrolog	B, F	Synoptik	F, G
Radista	C, D	Mechanik	C, H	Lékař	A, D

   (a) Kdyby A jel s expedicí, pak nejede B a nemůže jet ani F, tedy není možné obsadit funkci hydrologa. Zájemce A tedy jet nemůže.

   (b) Poněvadž A nejede, musí jet D ve funkci lékaře, tedy C ve funkci radisty a H ve funkci mechanika. Ale C nemůře jet s G, tedy G nepojede. Odtud plyne, že E jede ve funkci biologa, F ve funkci synoptika a B ve funkci hydrologa.

3. Rozhodněte o pravdivosti následujících implikací.

   (a) Končí-li celé číslo cifrou 5, je dělitelné 5. [pravdivá]
   (b) Je-li 6 prvočíslo, pak 12 je číslo složené [pravdivá]
   (c) Jestliže pro dvě čísla a, b platí $ab = 0$, pak $a = b = 0$. [nepravdivá]
   (d) Je-li 6 prvočíslo, pak 12 je také prvoříslo. [pravdivá]

4. Rozhodněte o pravdivosti následujících ekvivalencí.

   (a) Číslo je dělitelné 3 právě tehdy, je-li jeho ciferný součet dělitelný 3. [pravdivá]
   (b) Číslo 9 je sudé právě když je dělitelné 2. [pravdivá]
   (c) Úhlopžíčky rovnoběžníka jsou na sebe kolmé tehdy a jen tehdy, jeli daný rovnoběžník čtverec. [nepravdivá]

5. Dvě definice snadnosti písemky jsou:

   (a) Písemka je snadná, jestliže každý příklad vyřešil alespoň jeden student.
   (b) Písemka je snadná, jestliže alespoň jeden student vyřešil všechny příklady.

   Může existovat písemka, která je

   α) lehká ve smyslu a), ale ne ve smyslu b)?

   β) lehká ve smyslu b), ale ne ve smyslu a)? [b) $\Rightarrow$ a)]

6. Jsou dány výroky, týkající se výšky žáků tříd A a B.

   (a) Každý žák z B je vyšší než všichni žáci z A.
   (b) Nejvyšší žák z B je vyšší než nejvyšší žák zA.
   (c) Ke každému žáku z B existuje žák z A, který je menší.
   (d) Každý žák z A je menší než alespoň jeden žák z B.
   (e) průměrná výška žáků z B je větší než průměrná výška žáků z A.

   Jsou některé z těchto výroků ekvivalentní? Které? [c) $\Leftrightarrow$ d)]

7. Formulujte předpoklad a tvrzení v následujících větách.

   (a) Součin dvou po sobě jdoucích sudých čísel je dělitelný osmi.
   [Předpoklad: Součin dvou po sobě jdoucích čísel.
   Tvrzení: Je dělitelný osmi.]
   (b) Součet a rozdíl čtverců dvou po sobě jdoucích přirozených čísel je vždy lichý, jejich součin vždy sudý a dělitelný čtyřmi.
   [Předpoklad: Součet a rozdíl čtverců dvou po sobě jdoucích přirozených čísel.
   Tvrzení: Je vždy lichý, jejich součin je vždy sudý a dělitelný čtyřmi.]

8. Vyslovte negaci následujících výroků.

   (a) Všechny koeficienty jsou rovny nule. [Alespoň jeden koeficient ke nenulový.]
   (b) Všechny kořeny rovnice jsou reálné. [Alespoň jeden kořen rovnice není reálný.]
   (c) $4 < -2$. [$4 \geq -2$.]

9. K daným větám vyslovte věty obrácené.

   (a) Úhlopříčky kosočtverce půlí jeho úhly.
   [Čtyřúhelník, jehož úhlopříčky půlí jeho úhly, je kosočtverec.]

   (b) Je-li číslo dělitelné devíti, je jeho ciferný součet dělitelný devíti.
   [Je-li ciferný součet čísla dělitelný devíti, je číslo dělitelné devíti.]

10. Vyslovte následující věty ve tvaru nutné a postačující podmínky.

   (a) Rovnostranný trojúhelník má vnitřní úhly stejné.
   [Trojúhelník je rovnostranný právě tehdy, má-li vnitřní úhly stejné. Nebo: Rovnost stran trojúhelníka je nutnou a postačující podmínkou pro to, aby jeho vnitřní úhly byly stejné.]

   (b) Jeden z kořenů kvadratické rovnice $ax^2 + bx + c = 0$, $a \neq 0$, je nulový.
   [Rovnice $ax^2 + bx + c = 0$, $a \neq 0$ má alespoň jeden kožen nulový právě když $c = 0$.]

   (c) V rovnoběžníku se úhlopříčky navzájem půlí.
   [Ve čtyřúhelníku se úhlopříčky půlí právě tehdy, jde-li o rovnoběžník.]

11. V následujících větách doplňte vynechaný text slovy „je nutné“, „stačí“, „je nutné a stačí“ tak, aby byly pravdivé.

   (a) Aby součet dvou přirozených čísel byl dělitelný dvěma,......, aby každý sčítanec byl dělitelný dvěma. [stačí]

   (b) Aby mnohočlen $ax^2 + bx + c$, $a \neq 0$ byl dělitelný dvojčlenem $(x - \alpha)$, ..., aby číslo α bylo nulovým bodem tohoto mnohočlenu. [je nutné a stačí]

   (c) Aby celé číslo bylo dělitelné stem, ..., aby bylo dělitelné deseti. [je nutné]

   (d) Aby celé číslo bylo dělitelné stem, ..., aby bylo dělitelné tisícem. [stačí]

12. Určete všechna $n \in \mathbf{N}$, pro něž z výroků

$$A: \ n^2 - 2 \text{ je dělitelné } 7, \qquad B: \ n - 2 \text{ je dělitelné } 7, \qquad C: \ 4n^2 - 360n + 8099 < 0$$

jsou právě dva pravdivé.
[$n = 45$; ukažte, že je-li $n - 2$ dělitelné 7, pak $n^2 - 2$ není dělitelné 7.]

13. Určete všechna $x \in \mathbf{R}$, aby právě jeden z výroků

$$A: \ x \text{ je celé}, \qquad B: \ x^2 - 3x \text{ je celé záporné}, \qquad C: \ x + \frac{1}{x} \text{ je celé kladné},$$

byl nepravdivý. $\left[x \in \left\{ 2; \frac{3+\sqrt{5}}{2}; \frac{3-\sqrt{5}}{2} \right\} \right]$

14. Napište následující výroky pomocí kvantifikátorů a určete, zda jsou pravdivé.

   (a) K libovolnému reálnému číslu y existuje reálné číslo x tak, že platí $x + y^2 < 1$.
   [$\forall y \in \mathbf{R} \ \exists x \in \mathbf{R} : x + y^2 < 1$; pravdivý.]

   (b) Pro libovolné reálné číslo y platí $(y - 3)(y + 3) < y^2$.
   [$\forall y \in \mathbf{R} : (y - 3)(y + 3) < y^2$; pravdivý.]

   (c) Pro jakékoliv reálné číslo x platí $x^2 - 6x + 15 > 0$.
   [$\forall x \in \mathbf{R} : x^2 - 6x + 15 > 0$; pravdivý.]

   (d) Existují reálná čísla x taková, že platí $|x - 2| \leq 4$.
   [$\exists x \in \mathbf{R} : |x - 2| \leq 4$; pravdivý.]

(e) Existují reálná čísla x taková, že platí $\log(x^2-1) = \log(x-1) - \log(x+2)$.
[$\exists x \in \mathbf{R} : \log(x^2-1) = \log(x-1) - \log(x+2)$; nepravdivý.]

15. Dokažte sporem následující věty.

(a) Rovnice $ax = b$, $a \neq 0$ má jediné řešení.
(b) Rovnice $a + x = b$ má jediné řešení.
(c) $\sqrt[3]{7}$ je číslo iracionální.
(d) Rovnice $x^2 + 1 = 0$ nemá reálné kořeny.

16. Dokažte, že pro každé $n \in \mathbf{N}$ a $x > -1$ platí

$$(1+x)^n \geq 1 + nx, \qquad \text{(Bernoulliova nerovnost)}.$$

Důkaz: K důkazu použijeme matematickou indukci. Pro $n = 1$ tvrzení zřejmě platí. Předpokládejme, že

$$(1+x)^n \geq 1 + nx.$$

Jestliže tuto nerovnost vynásobíme výrazem $1 + x > 0$, dostaneme

$$(1+x)^{n+1} \geq (1+nx)(1+x) = 1 + (n+1)x + nx^2 \geq 1 + (n+1)x$$

a důkaz je dokončen.

17. Nechť jsou $x_1, x_1 \ldots, x_n$ $(n \in \mathbf{N})$ jsou kladná čísla taková, že

$$x_1 \cdot x_2 \cdot \ \ldots \ \cdot x_n = 1.$$

Potom je

$$x_1 + x_2 + \cdots + x_n \geq n.$$

Důkaz: Tvrzení budeme dokazovat opět matematickou indukcí. Je-li $n = 1$, je $x_1 = 1$, tedy $x_1 \geq 1$ a tvrzení platí. Předpokládejme, že tvrzení platí pro n a uvažme množinu čísel $\{x_1, x_2, \ldots, x_n, x_{n+1}\}$. Jestliže jsou všechna čísla rovna 1, je

$$x_1 + x_2 + \cdots + x_n + x_{n+1} = n + 1$$

a tvrzení platí. Jestliže existuje jedno z těchto čísel, které je menší než 1, musí existovat jiné číslo, které je větší než 1. Je totiž

$$x_1 \cdot x_2 \cdot \ \ldots \ \cdot x_n \cdot x_{n+1} = 1.$$

Nechť např. $x_n < 1$, $x_{n+1} > 1$. Uvážíme-li skupinu n čísel

$$x_1, x_2, \ldots, x_{n-1}, x_n \cdot x_{n+1},$$

je jejich součin roven 1 a podle indukčního předpokladu platí

$$x_1 + x_2 + \cdots + x_{n-1} + x_n \cdot x_{n+1} \geq n.$$

Přičteme-li k oběma stranám této nerovnosti $x_n + x_{n+1}$ a součin $x_n x_{n+1}$ převedem na pravou stranu, dostaneme

$$x_1 + x_2 + \cdots + x_n + x_{n+1} \geq n + x_n + x_{n+1} - x_n \cdot x_{n+1} =$$

$$= n + 1 + x_{n+1}(1 - x_n) + x_n - 1 = n + 1 + (1 - x_n)(x_{n+1} - 1) \geq n + 1.$$

18. Jsou-li $x_1, x_2, \ldots, x_n$ libovolná kladná čísla, $n \in \mathbf{N}$, potom platí

$$\frac{x_1 + x_2 + \cdots + x_n}{n} \geq \sqrt[n]{x_1 \cdot x_2 \cdot \ldots \cdot x_n}\,.$$

Aritmetický průměr je vždy větší nebo roven geometrickému průměru.

Důkaz: Uvažme n čísel

$$\frac{x_1}{\sqrt[n]{x_1 \cdot x_2 \cdot \ldots \cdot x_n}}\,,\ \frac{x_2}{\sqrt[n]{x_1 \cdot x_2 \cdot \ldots \cdot x_n}}\,,\ \ldots\,,\ \frac{x_n}{\sqrt[n]{x_1 \cdot x_2 \cdot \ldots \cdot x_n}}\,.$$

Všechna tato čísla jsou kladná a jejich součin je roven 1. Podle předchozího příkladu je tedy

$$\frac{x_1}{\sqrt[n]{x_1 \cdot x_2 \cdot \ldots \cdot x_n}} + \frac{x_2}{\sqrt[n]{x_1 \cdot x_2 \cdot \ldots \cdot x_n}} + \cdots + \frac{x_n}{\sqrt[n]{x_1 \cdot x_2 \cdot \ldots \cdot x_n}} \geq n$$

a odtud plyne, že

$$\frac{x_1 + x_2 + \cdots + x_n}{n} \geq \sqrt[n]{x_1 \cdot x_2 \cdot \ldots \cdot x_n}\,.$$

19. Metodou matematické indukce dokažte, že pro libovolné přirozené n platí

(a) $1^2 + 2^2 + \cdots + n^2 = \frac{n(n+1)(2n+1)}{6}$;

(b) $1^3 + 2^3 + \cdots + n^3 = (1 + 2 + \cdots + n)^2 = \left[\frac{1}{2}n(n+1)\right]^2$;

(c) $1 \cdot 2 + 2 \cdot 3 + 3 \cdot 4 + \cdots + n(n+1) = \frac{1}{3}n(n+1)(n+2)$;

(d) $\frac{1}{1\cdot 3} + \frac{1}{3\cdot 5} + \frac{1}{5\cdot 7} + \cdots + \frac{1}{(2n-1)(2n+1)} = \frac{n}{2n+1}$;

(e) $1 + 2 + 2^2 + \cdots + 2^{n-1} = 2^n - 1$;

(f) $1^2 + 3^2 + \cdots + (2n-1)^2 = \frac{n(4n^2-1)}{3}$;

(g) $\left(1 - \frac{1}{4}\right)\left(1 - \frac{1}{9}\right) \ldots \left(1 - \frac{1}{(n+1)^2}\right) = \frac{n+2}{2n+2}$;

(h) $\frac{1}{n+1} + \frac{1}{n+2} + \cdots + \frac{1}{2n} > \frac{13}{24}$, $n > 1$;

(i) $\frac{n}{2} < 1 + \frac{1}{2} + \cdots + \frac{1}{2^n - 1} < n$, $n > 1$;

(j) $(a+b)^n = \binom{n}{0}a^n b^0 + \binom{n}{1}a^{n-1}b^1 + \cdots + \binom{n}{n}a^0 b^n$;

[využijte vlastnosti kombinačních čísel $\binom{n}{k} + \binom{n}{k+1} = \binom{n+1}{k+1}$]

(k) $\frac{1}{n+1} + \frac{1}{n+2} + \cdots + \frac{1}{3n+1} > 1$; [ukažte, že $\frac{1}{3n+2} + \frac{1}{3n+3} + \frac{1}{3n+4} - \frac{1}{n+1} > 0$]

(l) $n^7 - n$ je dělitelné 7;

[ukažte, že kombinační čísla $\binom{7}{1}, \binom{7}{2}, \binom{7}{3}, \binom{7}{4}, \binom{7}{5}, \binom{7}{6}$ jsou všechna dělitelná 7]

(m) Pro $n > 1$ dekadický zápis $2^{2^n} + 1$ končí číslicí 7;

[dokažte, že číslo $2^{2^n} - 6$ je dělitelné 10]

(n) $\frac{1}{2} \cdot \frac{3}{4} \cdot \ldots \cdot \frac{2n-1}{2n} < \frac{1}{\sqrt{3n+1}}$, $n > 1$;

[ukažte, že platí $\frac{2n+1}{2n+2} < \sqrt{\frac{3n+1}{3n+4}}$]

(o) $\sqrt{n} < 1 + \frac{1}{\sqrt{2}} + \cdots + \frac{1}{\sqrt{n}} < 2\sqrt{n}$, $n > 1$;

[ukažte, že platí $\sqrt{n+1} - \sqrt{n} < \frac{1}{\sqrt{n+1}} < 2(\sqrt{n+1} - \sqrt{n})$]

(p) Buďte $x_i \geq 0$ pro $i = 1, 2, \ldots, n$, $x_1 + x_2 + \cdots + x_n \leq \frac{1}{2}$. Potom je

$$(1 - x_1)(1 - x_2) \ldots (1 - x_n) \geq \frac{1}{2};$$

[využijte vztahu $1 - x_n - x_{n+1} \leq (1 - x_n)(1 - x_{n+1})$]

20. Dokažte, že pro $x \neq 2k\pi$, $k \in \mathbf{Z}$ a $n \in \mathbf{N}$ platí

(a) $\frac{1}{2} + \cos x + \cos 2x + \cdots + \cos nx = \frac{\sin \frac{2n+1}{2} x}{\sin \frac{x}{2}}$;

(b) $\sin x + 2 \sin 2x + \cdots + n \sin nx = \frac{(n+1) \sin nx - n \sin (n+1)x}{4 \sin^2 \frac{x}{2}}$;

(c) $\sin x + \sin 2x + \cdots + \sin nx = \frac{\sin \frac{n+1}{2} x}{\sin \frac{x}{2}} \cdot \sin \frac{nx}{2}$.

1.2 Množiny a jejich zobrazení.

1. Buďte Y, X_λ, $(\lambda \in \Lambda)$ množiny. Ukažte, že platí

$$Y - \bigcup_{\lambda \in \Lambda} X_\lambda = \bigcap_{\lambda \in \Lambda} (Y - X_\lambda); \qquad Y - \bigcap_{\lambda \in \Lambda} X_\lambda = \bigcup_{\lambda \in \Lambda} (Y - X_\lambda).$$

De Morganova pravidla.

Důkaz:

(a) Nechť $x \in Y - \bigcup_{\lambda \in \Lambda} X_\lambda$. Potom je $x \in Y$, $x \notin \bigcup_{\lambda \in \Lambda} X_\lambda$, tedy $x \notin X_\lambda$ pro $\forall\, \lambda \in \Lambda$. Odtud plyne, že $x \in Y - X_\lambda$ pro $\forall\, \lambda \in \Lambda$, tedy $x \in \bigcap_{\lambda \in \Lambda} (Y - X_\lambda)$. Tím jsme dokázali, že

$$Y - \bigcup_{\lambda \in \Lambda} X_\lambda \subset \bigcap_{\lambda \in \Lambda} (Y - X_\lambda).$$

(b) Obráceně, buď $x \in \bigcap_{\lambda \in \Lambda} (Y - X_\lambda)$. Potom je $x \in Y - X_\lambda$ pro $\forall\, \lambda \in \Lambda$, tedy $x \notin X_\lambda$ pro $\forall\, \lambda \in \Lambda$ a také $x \notin \bigcup_{\lambda \in \Lambda} X_\lambda$. Neboli $x \in Y - \bigcup_{\lambda \in \Lambda} X_\lambda$ a platí, že

$$\bigcap_{\lambda \in \Lambda} (Y - X_\lambda) \subset Y - \bigcup_{\lambda \in \Lambda} X_\lambda.$$

(c) Analogicky nechť $x \in Y - \bigcap_{\lambda \in \Lambda} X_\lambda$. Potom $x \in Y$, $x \notin \bigcap_{\lambda \in \Lambda} X_\lambda$, tedy $\exists\, \lambda_0 \in \Lambda$, tak, že $x \notin X_{\lambda_0}$, neboli $x \in Y - X_{\lambda_0}$ a $x \in \bigcup_{\lambda \in \Lambda} (Y - X_\lambda)$. Dostáváme, že

$$Y - \bigcap_{\lambda \in \Lambda} X_\lambda \subset \bigcup_{\lambda \in \Lambda} (Y - X_\lambda).$$

(d) Obráceně pro $x \in \bigcup_{\lambda \in \Lambda} (Y - X_\lambda)$ $\exists\, \lambda_0 \in \Lambda$ tak, že $x \in Y - X_{\lambda_0}$, neboli $x \in Y$, $x \notin X_{\lambda_0}$ a tedy $x \notin \bigcap_{\lambda \in \Lambda} X_\lambda$. Následně $x \in Y - \bigcap_{\lambda \in \Lambda} X_\lambda$ a platí inkluse

$$\bigcup_{\lambda \in \Lambda} (Y - X_\lambda) \subset Y - \bigcap_{\lambda \in \Lambda} X_\lambda.$$

Poznámky: i) Důkaz de Morganových pravidel je založen na vlastnosti množin

$$A = B \iff A \subset B \wedge B \subset A\,.$$

Tohoto postupu budeme využívat v dalším velmi často, pokud se budeme chtít přesvědčit, že dvě množiny jsou si rovny.

ii) Množina Λ, které budeme říkat často indexová množina, může být libovolná, např. interval $(0,1)$. Většinou však bude buď $\Lambda = \mathbf{N}$ nebo $\Lambda \subset \mathbf{N}$.

2. Ukažte, že platí

$$\bigcup_{\lambda\in\Lambda} A_\lambda - \bigcup_{\lambda\in\Lambda} B_\lambda \subset \bigcup_{\lambda\in\Lambda} (A_\lambda - B_\lambda) \subset \bigcup_{\lambda\in\Lambda} A_\lambda - \bigcap_{\lambda\in\Lambda} B_\lambda\,.$$

Najděte množiny A_λ a B_λ tak, že nikde neplatí rovnost.

Důkaz: Buď $x \in \bigcup\limits_{\lambda\in\Lambda} A_\lambda - \bigcup\limits_{\lambda\in\Lambda} B_\lambda$. Potom je $x \in \bigcup\limits_{\lambda\in\Lambda} A_\lambda$, $x \notin \bigcup\limits_{\lambda\in\Lambda} B_\lambda$, tedy evistuje index λ_0 tak, že $x \in A_{\lambda_0}$, $x \notin B_{\lambda_0}$. (Je dokonce $x \notin B_\lambda\ \forall\,\lambda \in \Lambda$.) Odtud plyne, že $x \in A_{\lambda_0} - B_{\lambda_0}$, tedy $x \in \bigcup\limits_{\lambda\in\Lambda} (A_\lambda - B_\lambda)$ a prvá inkluse je dokázána.

Buď $x \in \bigcup\limits_{\lambda\in\Lambda} (A_\lambda - B_\lambda)$. Potom existuje λ_0 tak že $x \in A_{\lambda_0} - B_{\lambda_0}$, tedy $x \in A_{\lambda_0}$, $x \notin B_{\lambda_0}$. Tudíž $x \in \bigcup\limits_{\lambda\in\Lambda} A_\lambda$, $x \notin \bigcap\limits_{\lambda\in\Lambda} B_\lambda$ a druhá inkluse platí.

Buď

$$A_1 = \langle 0,1\rangle\,,\ A_2 = \left\langle \frac{1}{2}, 1\right\rangle\,,\ A_k = \emptyset \ \text{ pro }\ k \geq 3\,,$$

$$B_1 = \left\langle 0, \frac{1}{2}\right\rangle\,,\ B_2 = \left\langle \frac{1}{2}, 1\right\rangle\,,\ B_k = \emptyset \ \text{ pro }\ k \geq 3\,.$$

Potom je

$$\bigcup_{k=1}^{\infty} A_k - \bigcup_{k=1}^{\infty} B_k = \emptyset\,,\quad \bigcup_{k=1}^{\infty} (A_k - B_k) = \left(\frac{1}{2}, 1\right\rangle\,,\quad \bigcup_{k=1}^{\infty} A_k - \bigcap_{k=1}^{\infty} B_k = \langle 0,1\rangle\,.$$

3. Ověřte rovnost množin $A = \{1, -5\}$; $B = \{x \in \mathbf{R}\,;\ x^2 + 4x - 5 = 0\}$.

4. Určete, zda $M \subset N$, jestliže

   (a) M je množina všech rovnostranných trojúhejníků, N je množina všech rovnoramenných trojúhelníků. [Ano]

   (b) M je množina všech celých čísel, N je množina všech lichých čísel. [Ne]

5. Buď $A = \{x \in \mathbf{N}\,;\ x \leq 3\}$. Najděte všechny vlastní a nevlastní podmnožiny A.

   [Vlastní podmnožiny : $\{1\}, \{2\}, \{3\}, \{1,2\}, \{1,3\}, \{2,3\}$;]

   [nevlastní podmnožiny : $\emptyset$, $\{1,2,3\} = A$.]

6. Najděte množinu B všech podmnožin množiny $A = \{1, 2\}$. [$B = \{\emptyset, 1, 2, \{1,2\}\}$]

7. Najděte sjednocení, průnik a rozdíl následujících množin.

   (a) $A = \{1, 2, 4, 6, 9\}$, $B = \{3, 4, 5, 8, 10\}$; [$A \cup B = \{1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10\}$, $A \cap B = \{4\}$, $A - B = \{1, 2, 6, 9\}$, $B - A = \{3, 5, 8, 10\}$]

(b) $A = (4,8)\,,\ \ B = (1,4\rangle\,;$ $[\,(1,8)\,,\,\emptyset\,,\,(4,8)\,,\,(1,4\rangle\,]$

(c) $A = (-3,7\rangle\,,\ \ B = \langle 5,6\rangle\,;$ $[\,(-3,7\rangle\,,\,\langle 5,6\rangle\,,\,(-3,5)\cup(6,7)\,,\,\emptyset\,]$

(d) A je množina všech sudých čísel, B je množina všech lichých čísel. $[\,\mathbf{Z}\,,\,\emptyset\,,\,A\,,\,B\,]$

8. A je množina všech sudých čísel, B je množina všech lichých čísel, které nejsou dělitelné třemi, C je množina všech čísel, dělitelných třemi. Najděte množiny

$$A\cup B\,,\ \ A\cup C\,,\ \ A\cup B\cup C\,,\ \ A\cap C\,.$$

[$A\cup B$; množina celých čísel, kromě lichých násobků tří]

[$A\cup C$; množina všech celých čísel, kromě lichých, nedělitelných třemi,]

[$A\cup B\cup C$; množina všech celých čísel]

[$A\cap C$; množina všech čísel dělitelných šesti]

9. A je množina všech čtyřúhelníků, B množina všech pravidelných $n-$úhelníků. Najděte množiny $A-B$ a $B-A$. [$A-B$: množina všech čtyřúhelníků, které nejsou čtverce.,]

[$B-A$: množina všech pravidelných $n-$úhelníků, které nejsou čtverce.]

10. Najděte množiny, které tvoří všechna řešení následujících rovnic.

$$\text{a)}\quad \cos\frac{\pi x}{2} = 0\,; \qquad\qquad \text{b)}\quad \sin\pi x = 0\,.$$

Určete průnik a sjednocení těchto množin.

[a) množina všech lichých čísel; b) množina všech celých čísel]

[průnik je množina všech lichých čísel, sjednocení množina všech celých čísel]

11. Buďte X a Y dvě množiny. Množinu

$$\triangle(X,Y) = X \vartriangle Y = (X-Y)\cup(Y-X)$$

nazýváme <u>symetrickou diferencí</u> množin X a Y. Ukažte, že platí

(a) $X\subset Y \iff X\cup Y = Y \iff X\cap Y = X\,;$

(b) $X\subset Z\ \wedge\ Y\subset Z \iff X\cup Y\subset Z\,;$

(c) $Z\subset X\ \wedge\ Z\subset Y \iff Z\subset X\cap Y\,;$

(d) $X\cup(Y\cup Z) = (X\cup Y)\cup Z\,;$

(e) $X\cap(Y\cap Z) = (X\cap Y)\cap Z\,;$

(f) $X\cap(Y\cup Z) = (X\cap Y)\cup(X\cap Z)\,;$

(g) Je-li $M\subset X$, pak $X-(X-M) = M\,;$

(h) $X = (X-Y)\cup(X\cap Y)\,;$

(i) $X\cup Y = X\cup(Y-X)\,;$

(j) $X\cup Y = (X-Y)\cup(Y-X)\cup(X\cap Y)\,;$

(k) $(X\cup Y)-Z = (X-Z)\cup Y \iff Y\cap Z = \emptyset\,;$

(l) $X\vartriangle Y = X\cup Y - X\cap Y\,;$

(m) $X\vartriangle Y = \emptyset \iff X = Y\,;$

(n) $X\vartriangle Y = X \iff Y = \emptyset\,;$

(o) $X-(Y\cup Z) = (X-Y)-Z\,;$

(p) $X-(X-Y) = X\cap Y\,;$

(q) $(X-Y)\cap Z=(X\cap Z)-(Y\cap Z)$.
Návod: Při důkazech využijte vlastnosti $X=Y \iff X\subset Y \wedge Y\subset X$.

12. Ukažte příklady množin, pro něž platí

(a) $A\neq B\cup(A-B)$. Kdy platí rovnost? [$A=\langle 0,1\rangle$, $B=(2,3)$; $B\subset A$]
(b) $A=B\cup D$, ale $A-B\neq D$. Kdy platí rovnost? [$B=(0,2)$, $D=(1,3)$; $B\cap D=\emptyset$]
(c) $D=A\cup(B-E)$, $D\neq(A\cup B)-E$. Kdy platí rovnost?
[$A=(0,2)$, $B=(1,2)$, $E=(1,3)$; $A\cap E=\emptyset$]
(d) $(A_1\cup A_2)-(B_1\cup B_2)\neq(A_1-B_1)\cup(A_2-B_2)$. Jaký vztah platí?
[$A_1=(0,2)$, $A_2=(4,6)$, $B_1=(1,3)$, $B_2=(0,4)$;
$(A_1\cup A_2)-(B_1\cup B_2)\subset(A_1-B_1)\cup(A_2-B_2)$.]

13. Určete vzájemný vztah množin X a Y (tj. $X=Y$, $X\subset Y$, $Y\subset X$) je-li

(a) $X=A\cup(B-C)$, $Y=(A\cup B)-(A\cup C)$; [$X\supset Y$]
(b) $X=(A\cap B)-C$, $Y=(A-C)\cap(B-C)$; [$X=Y$]
(c) $X=A-(B\cup C)$, $Y=(A-B)\cup(A-C)$. [$X\subset Y$]

14. Najděte množiny $\bigcup\limits_{k=1}^{\infty}A_k$, $\bigcup\limits_{k=1}^{\infty}B_k$, $\bigcap\limits_{k=1}^{\infty}C_k$, $\bigcap\limits_{k=1}^{\infty}D_k$, je-li

$$A_k=\left\langle 0,1-\frac{1}{k}\right\rangle,\ B_k=\left(0,1-\frac{1}{k}\right),\ C_k=\left\langle 0,\frac{1}{k}\right\rangle,\ D_k=\left(0,\frac{1}{k}\right).$$

$$\left[\ \bigcup_{k=1}^{\infty}A_k=\langle 0,1),\ \bigcup_{k=1}^{\infty}B_k=(0,1),\ \bigcap_{k=1}^{\infty}C_k=\{0\},\ \bigcap_{k=1}^{\infty}D_k=\emptyset\ \right]$$

15. Ukažte, že $\triangle\left(\bigcup\limits_{k=1}^{\infty}A_k,\ \bigcup\limits_{k=1}^{\infty}B_k\right)\subset\bigcup\limits_{k=1}^{\infty}\triangle(A_k,B_k)$. [Využijte příkladu 1]

16. Nechť $A_1,A_2,A_3,\dots$ jsou množiny. Ukažte, že

$$\bigcap_{n=1}^{\infty}A_n\subset\bigcup_{n=1}^{\infty}\bigcap_{k=n}^{\infty}A_k\subset\bigcap_{n=1}^{\infty}\bigcup_{k=n}^{\infty}A_k\subset\bigcup_{n=1}^{\infty}A_n.$$

Je-li $A_1\subset A_2\subset A_3\subset\dots$, pak

$$\bigcup_{n=1}^{\infty}\bigcap_{k=n}^{\infty}A_k=\bigcap_{n=1}^{\infty}\bigcup_{k=n}^{\infty}A_k=\bigcup_{n=1}^{\infty}A_n.$$

Je-li $A_1\supset A_2\supset A_3\supset\dots$, pak

$$\bigcup_{n=1}^{\infty}\bigcap_{k=n}^{\infty}A_k=\bigcap_{n=1}^{\infty}\bigcup_{k=n}^{\infty}A_k=\bigcap_{n=1}^{\infty}A_n.$$

Návod: Ukažte, že $\bigcup\limits_{n=1}^{\infty}\bigcap\limits_{k=n}^{\infty}A_k$ je množina takových x, která leží ve všech A_n až na konečný počet množin, zatímco $\bigcap\limits_{n=1}^{\infty}\bigcup\limits_{k=n}^{\infty}A_k$ jsou takové prvky, které leží v nekonečně mnoha A_n.

Poznámka: Množinu $\bigcup\limits_{n=1}^{\infty}\bigcap\limits_{k=n}^{\infty}A_k$ nazýváme <u>dolní limitou</u> posloupnosti množin a značíme $\underline{\lim}_{n\to\infty}A_n$, množinu $\bigcap\limits_{n=1}^{\infty}\bigcup\limits_{k=n}^{\infty}A_k$ <u>horní limitou</u> posloupnosti množin a značíme $\overline{\lim}_{n\to\infty}A_n$. Jestliže platí $\underline{\lim}_{n\to\infty}A_n=\overline{\lim}_{n\to\infty}A_n$, řekneme, že posloupnost množin má limitu a označíme ji $\lim\limits_{n\to\infty}A_n$.

17. Nechť $A \subset C$, $B \subset D$. Ukažte, že $A \times B = (A \times D) \cap (C \times B)$.

Důkaz: a) Poněvadž platí $A \times B \subset A \times D$, $A \times B \subset C \times B$, je i $A \times B \subset (A \times D) \cap (C \times B)$.
b) Nechť obráceně $(a, b) \in (A \times D) \cap (C \times B)$. Potom je $(a, b) \in A \times D$ a zároveň $(a, b) \in C \times B$. Tedy $a \in A$, $b \in B$, neboli $(a, b) \in A \times B$ a platí $(A \times D) \cap (C \times B) \subset A \times B$.

18. Najděte množiny $A \times B$ a $B \times A$, jestliže

(a) $A = \{x \in \mathbf{N} ; 1 < x < 4\}$, $B = \{x \in \mathbf{N} ; x^2 - 4 = 0\}$;
$[\, A \times B = \{(2, 2), (3, 2)\} ; B \times A = \{(2, 2), (2, 3)\}\,]$

(b) $A = \{1, 4, 5\}$, $B = \{a, b\}$.
$[\, A \times B = \{(1, a), (1, b), (4, a), (4, b), (5, a), (5, b)\} ;$
$B \times A = \{(a, 1), (a, 4), (a, 5)(b, 1), (b, 4), (b, 5)\}\,]$

(c) $A = \mathbf{N}$, $B = \emptyset$. $[\, A \times B = B \times A = \emptyset\,]$

19. Ukažte, že platí

(a) $A \times B = \emptyset \iff A = \emptyset \vee B = \emptyset$;
(b) $A \times B \subset X \times Y \iff A \subset X \wedge B \subset Y$;
(c) $(A \times Y) \cup (B \times Y) = (A \cup B) \times Y$;
(d) $(X \times Y) \cap (A \times B) = (X \cap A) \times (Y \cap B)$.

Návod: Využijte postupu z příkladu 17.

20. Buď $f : X \longrightarrow Y$, $A, B \subset X$. Ukažte, že

$$f(A \cap B) \subset f(A) \cap f(B) .$$

Je-li f prosté zobrazení, je dokonce $f(A \cap B) = f(A) \cap f(B)$.

Důkaz: a) Nechť $y \in f(A \cap B)$. Potom existuje $x \in A \cap B$ tak, že $y = f(x)$. Je tedy $y \in f(A)$ a zároveň $y \in f(B)$, neboli $y \in f(A) \cap f(B)$.
b) Obráceně předpokládejme, že f je prosté a buď $y \in f(A) \cap f(B)$. Potom existují $x_1 \in A$, $x_2 \in B$ tak, že $y = f(x_1) = f(x_2)$. Poněvadž je f prosté, musí platit $x_1 = x_2 \in A \cap B$ neboli $y \in f(A \cap B)$.

21. Buď $f : X \longrightarrow Y$, $A, B \subset X$. Ukažte, že

$$f(A) - f(B) \subset f(A - B) .$$

Na příkladu ukažte, že $f(A) - f(B) \neq f(A - B)$.

Důkaz: Buď $y \in f(A) - f(B)$. Potom je $y \in f(A)$, $y \notin f(B)$. Existuje tedy $x \in A$ tak, že $y = f(x)$, ale $x \notin B$. Odtud plyne, že $x \in A - B$, neboli $y \in f(A - B)$.
Stačí zvolit např $f : x \to x^2$, $A = \langle -1, 1 \rangle$, $B = \langle -1, 0 \rangle$. Potom je

$$f(A - B) = (0, 1\rangle , \qquad f(A) - f(B) = \emptyset .$$

22. Buď $f : X \longrightarrow Y$ zobrazení. Ukažte, že platí

(a) $A \subset B \subset X \implies f(A) \subset f(B)$;
(b) $A, B \in X \implies f(A \cup B) = f(A) \cup f(B)$;
(c) $A, B \in Y \implies f^{-1}(A - B) = f^{-1}(A) - f^{-1}(B)$;
(d) $A, B \in Y \implies f^{-1}(A \cap B) = f^{-1}(A) \cap f^{-1}(B)$;
(e) $A, B \in Y \implies f^{-1}(A \cup B) = f^{-1}(A) \cup f^{-1}(B)$.

Návod: Vyjděte z definice příslušných množin a užijte metody příkladu 20.

23. Buď $f : X \longrightarrow Y$ zobrazení, $A \subset X$, $B \subset Y$ podmnožiny. Najděte $f(A)$ a $f^{-1}(B)$, je-li

(a) $X = Y = \mathbf{R}$, $f : x \to x^2$, $A = \{-1, 0, 1, 2, 3\}$, $B = \{3, 4\}$;
$[\, f(A) = \{0, 1, 4, 9\}\, ,\ f^{-1}(B) = \{-2, -\sqrt{3}, \sqrt{3}, 2\}\,]$
(b) $X = \mathbf{N}$, $Y = \mathbf{R}$, $f : x \to x^2$, $A = \{1, 3, 10\}$, $B = \{3, 7, 9\}$;
$[\, f(A) = \{1, 9, 100\}\, ,\ f^{-1}(B) = \{3\}\,]$
(c) $X = Y = \mathbf{R}$, $f : x \to \sin x$, $A = \langle 0, \pi \rangle$, $B = \left\{\frac{1}{2}\right\}$;
$[\, f(A) = \langle 0, 1 \rangle\, ,\ f^{-1}(B) = \left\{\frac{\pi}{6} + 2k\pi, k \in \mathbf{Z}\right\} \cup \left\{\frac{5\pi}{6} + 2k\pi, k \in \mathbf{Z}\right\}\,]$
(d) $X = Y = \mathbf{R}$, $f : x \to \frac{1}{1+x^2}$, $A = \langle 0, +\infty)$, $B = (-\infty, 0)$. $[\, (0, 1\rangle\, ;\ \emptyset\,]$

24. Buď $f : X \longrightarrow Y$ zobrazení. Potom je f prosté právě když $f(A - B) = f(A) - f(B)$ pro všechny podmnožiny $B \subset A \subset X$.

Důkaz: Podle příkladu 21 je $f(A - B) \subset f(A) - f(B)$. Nechť je nyní f prosté zobrazení a $y \in f(A - B)$. Potom existuje $x \in A - B$ tak, že $y = f(x)$. Poněvadž $x \in A$, $x \notin B$, musí být $y \in f(A)$, $y \notin f(B)$, (f je prosté). Tedy $y \in f(A) - f(B)$, neboli

$$f(A - B) \subset f(A) - f(B).$$

Jestliže f není prosté, existují $x_1, x_2 \in X$, $x_1 \neq x_2$ tak, že $f(x_1) = f(x_2) = y_1 \in Y$. Položme $A = \{x_1, x_2\}$, $B = \{x_1\}$. Potom

$$f(A - B) = \{y_1\}, \quad f(A) - f(B) = \emptyset, \qquad B \subset A \subset X.$$

25. Ukažte, že následující tvrzení jsou ekvivalentní

(a) $f : X \longrightarrow Y$ je prosté zobrazení;
(b) $f^{-1}(f(A)) = A$ pro $\forall A \subset X$;
(c) $f(A \cap B) = f(A) \cap f(B)$ pro $\forall A, B \subset X$;
(d) Je-li $A \cap B = \emptyset$, potom $f(A) \cap f(B) = \emptyset$ pro $\forall A, B \subset X$;
(e) Pro libovolnou dvojici $B \subset A \subset X$ je $f(A - B) = f(A) - f(B)$.

Návod: Dokažte řadu implikací a) $\Rightarrow$ b) $\Rightarrow$ c) $\Rightarrow$ d) $\Rightarrow$ e) $\Rightarrow$ a). Užijte metody z příkladů 20, 21, 24.

26. Najděte příklady zobrazení $f : X \longrightarrow Y$ a podmnožiny $A \subset X$, pro něž

(a) $f(X - A) \subset Y - f(A)$; $[\, f(x) = x^2\, ,\ X = \langle 0, 1 \rangle\, ,\ Y = \mathbf{R}\, ,\ A \subset X$ libovolná množina$\,]$

(b) $f(X-A) \supset Y - f(A)$;

$[\, f(x) = x^2\,,\ X = \langle -1, 1\rangle\,,\ Y = \langle 0, 1\rangle\,,\ A \subset X$ libovolná podmnožina$\,]$

(c) ani jedna z množin $f(X-A)$ a $Y - f(A)$ není podmnožinou druhé.

$[\, f(x) = x^2\,,\ X = \langle -1, 1\rangle\,,\ Y = \mathbf{R}\,,\ A = \langle 0, 1\rangle\,;$

potom $f(X-A) = (0,1\rangle\,,\ f(A) = \langle 0, 1\rangle\,,\ Y - f(A) = (-\infty, 0) \cup (1, +\infty)\,]$

Poznámka: Platí dokonce následující tvrzení.

Je-li $f : X \longrightarrow Y$ zobrazení, pak je f prosté právě když pro libovolnou množinu $A \subset X$ je $f(X-A) \subset Y - f(A)$.

f je zobrazení X na Y právě když pro libovolnou množinu $A \subset X$ je $f(X-A) \supset Y - f(A)$.

27. Buďte X, Y, Z množiny, $f : X \longrightarrow Y$, $g : Y \longrightarrow Z$, $h : Z \longrightarrow X$ zobrazení. Jsou-li mezi zobrazeními $h \circ g \circ f$, $g \circ f \circ h$, $f \circ h \circ g$ dvě zobrazení <u>na</u> a třetí <u>prosté</u> nebo dvě <u>prostá</u> a třetí <u>na</u>, pak jsou všechna tři zobrazení <u>prostá zobrazení na</u>. Dokažte.

Důkaz: Označme $F = h \circ g \circ f$, $G = f \circ h \circ g$, $H = g \circ f \circ h$. Zřejmě platí následující implikace.

α) Je-li F prosté, je f prosté.

β) Je-li F na, je h na.

γ) Je-li F na a h bijekce, je $h^{-1} \circ F$ na.

δ) Je-li H prosté a h bijekce, pak $H \circ h^{-1}$ je prosté.

a) Nechť např. F a G jsou zobrazení na a H je prosté. Poněvadž F je zobrazení na, je podle vlastnosti β) zobrazení h také na. Dále H je prosté, tedy podle vlastnosti α) je h také prosté. Odtud plyne, že h a tedy i h^{-1} jsou bijekce.

Dále je F zobrazení na a tedy také zobrazení $h^{-1} \circ F = g \circ f$ je na. H je prosté zobrazení a podle δ) je prosté i zobrazení $H \circ h^{-1} = g \circ f$. Tedy $g \circ f$ je bijekce.

Vzhledem k tomu, že G je zobrazení na, je podle bodu β) zobrazení f také na. $g \circ f$ je prosté zobrazení, tedy i f je prosté, neboli je to bijekce.

Konečně $g = (g \circ f) \circ f^{-1}$ je jako složení dvou bijekcí také bijekce.

b) Nechť F je zobrazení na G a H jsou prostá. Podle bodu a) je h bijekce a stejně tak i $g \circ f$. Poněvadž je G prosté zobrazení, je také g prosté a poněvadž $g \circ f$ je bijekce, plyne odtud, že g je zobrazení na, neboli bijekce. Vzhledem k tomu, že $f = g^{-1} \circ (g \circ f)$, je také f bijekce.

28. Buď $A = \{a_1, a_2, \ldots, a_n\}$ konečná množina o n prvcích ($n \geq 0$ celé). Označme 2^A systém všech podmnožin množiny A. Potom je $m\left(2^A\right) = 2^n$.

Důkaz: Systém 2^A obsahuje prázdnou množinu a podmnožiny o jednom, dvou, až n prvcích. Počet všech podmnožin o k prvcích ($0 \leq k \leq n$) je $\binom{n}{k}$, tedy

$$m\left(2^A\right) = \binom{n}{0} + \binom{n}{1} + \cdots + \binom{n}{n} = (1+1)^n = 2^n\,.$$

Poznámka: Označení $2^A = \exp(A)$ pro systém všech podmnožin množiny A se používá pro libovolnou množinu A. Číslice 2 je vlastně zkratka pro dvouprvkovou množinu, např. $\{0,1\}$. Obecně B^A označuje množinu všech zobrazení $f : A \longrightarrow B$. Každé zobrazení $f : A \longrightarrow \{0,1\}$ charakterizuje libovolnou podmnožinu $M \subset A : x \in M \Leftrightarrow f(x) = 1$. Takovou funkci f nazýváme charakteristickou funkcí množiny M.

29. Každá podmnožina spočetné množiny je konečná nebo spočetné.

Důkaz: Buď A spočetná množina, $B \subset A$ podmnožina. Je-li B konečná, je tvrzení zřejmé. Nechť je tedy B nekonečná. Poněvadž A je spočetná, lze její prvky napsat ve tvaru nekonečné posloupnosti $A = \{a_1, a_2, a_3, \dots\}$. Postupujeme nyní v této posloupnosti tak daleko, až narazíme na prvý prvek množiny B, třeba $a_{k_1} \in B$. Stejným postupem získáme index $k_2 > k_1$ tak, že $a_{k_2} \in B$. Tím dostaneme posloupnost $\{a_{k_1}, a_{k_2}, \dots\}$, která obsahuje všechny prvky množiny B a B je tedy spočetná.

30. Každá nekonečná množina obsahuje nekonečnou spočetnou podmnožinu.

Důkaz: Buď A nekonečná množina a zvolme prvek $a_1 \in A$. Poněvadž je množina $A - \{a_1\}$ opět nekonečná, lze zvolit prvek $a_2 \in A - \{a_1\}$. Obecně prvek a_n zvolíme libovolně v množině $A - \{a_1, a_2, \dots, a_{n-1}\}$ (která je opět nekonečná). Tím způsobem dostaneme posloupnost $\{a_1, a_2, \dots\}$, která tvoří spočetnou podmnožinu A.

Poznámka: Předchozí tvrzení je zjednodušená formulace tzv. axiomu výběru. Buď $\{A_\lambda\,;\,\lambda \in \Lambda\}$ systém po dvou disjunktních neprázdných množin, $A = \bigcup\limits_{\lambda \in \Lambda} A_\lambda$. Pak existuje zobrazení $f : \Lambda \longrightarrow A$ tak, že $f(\lambda) \in A$ pro každé $\lambda \in \Lambda$. Axiom výběru zaručuje možnost výběru „reprezentanta“ množiny A_λ. Specielně v případech, kdy prvky množiny A jsou opět nějaké množiny, je třeba axiomaticky zaručit možnost výběru „reprezentanta“.

31. Jsou-li A, B spočetné množiny, pak $A \times B$ je také spočetná.

Důkaz: Je-li $A = \{a_1, a_2, \dots\}$, $B = \{b_1, b_2, \dots\}$, pak $A \times B$ můžeme zapsat do schematu

$$\begin{array}{llll} (a_1, b_1), & (a_1, b_2), & (a_1, b_3), & \dots \\ (a_2, b_1), & (a_2, b_2), & (a_2, b_3), & \dots \\ (a_3, b_1), & (a_3, b_2), & (a_3, b_3), & \dots \\ \dots & \dots & \dots & \dots \end{array}$$

Tyto prvky lze zapsat do posloupnosti (např.)

$$(a_1, b_1), (a_2, b_1), (a_1, b_2), (a_3, b_1), (a_2, b_2), (a_1, b_3), (a_4, b_1), \dots$$

a odtud plyne, že $A \times B$ je spočetná mnořina.

32. Je-li A nekonečná množina, B spočetná nebo konečná množina, pak jsou množiny $A \cup B$ a A ekvivalentní (tedy mají stejnou mohutnost).

Důkaz: Platí $A \cup B = A \cup (B - A)$, kde sjednocení vpravo je disjunktní a podle příkladu 29 je množina $B - A$ konečná nebo spočetná. Podle příkladu 30 existuje spočetná množina $C \subset A$ a tedy $A = (A - C) \cup C$, $A \cup B = (A - C) \cup C \cup (B - A)$. Množina $C \cup (C - A)$ je spočetná a tedy ekvivalentní s C. Jestliže nyní přiřadíme každý prvek $A - C$ sám sobě, dostáváme požadované bijektivní zobrazení A na $A \cup B$.

33. Buď $\Omega = \{a\,;\, a : \mathbf{N} \to \{0, 1\}\}$ množina všech posloupností nul a jedniček. Potom je Ω nespočetná množina.

Důkaz: Důkaz provedeme sporem. Předpokládejme, že prvky Ω lze uspořádat do posloupnosti např.

$$\begin{aligned} a^{(1)} &= \{a_1^{(1)}, a_2^{(1)}, a_3^{(1)}, \dots\} \\ a^{(2)} &= \{a_1^{(2)}, a_2^{(2)}, a_3^{(2)}, \dots\} \\ a^{(3)} &= \{a_1^{(3)}, a_2^{(3)}, a_3^{(3)}, \dots\} \\ &\dots \quad \dots \quad \dots \end{aligned}$$

Buď $b = \{b_n\}$ definována vztahem $b_n = 1 - a_n^{(n)}$. Potom je $b \in \Omega$, $b \neq a^{(n)} \, \forall n \in \mathbf{N}$, což je spor.

Poznámka: Metoda důkazu se nazývá Cantotova diagonalizační metoda. Dokázali jsme tedy, $2^{\mathbf{N}} = \exp(\mathbf{N})$ je nespočetná. Obecně je mohutnost $\exp(A)$ větší než mohutnost A pro každou množinu A.

34. Buď $\Omega_0 = \{a \in \Omega \,:\, a(n) = 0$ pro všechna $n \in \mathbf{N}$ s výjimkou konečně mnoha $n\}$. Potom je Ω_0 spočetná množina.

Důkaz: Buď $n \in \mathbf{N}$ a nechť $A_n = \{a \in \Omega\,;\, a(k) = 0$ pro $k > n\}$. Podle příkladu 28 je $m(A_n) = 2^n$. Protože množina

$$\Omega_0 = \bigcup_{n=1}^{\infty} A_n = A_1 \cup \bigcup_{n=1}^{\infty} (A_{n+1} - A_n)$$

je sjednocení disjunktních konečných množin, lze prvky Ω_0 uspořádat do posloupnosti, tj. Ω_0 je spočetná množina.

Poznámka: Analogicky dostaneme, že $\Omega_1 = \{a \in \Omega\,;\, a(n) = 1$ až na konečný počet indexů$\}$ je spočetná množina. Tedy $\Omega = \Omega_0 \cup \Omega_1 \cup \overline{\Omega}$, kde pouze

$$\overline{\Omega} = \{a \in \Omega\,;\, \forall k \in \mathbf{N}\, \exists n_0, n_1 \in \mathbf{N} \,:\, n_0 > k \wedge n_1 > k \wedge a(n_0) = 0 \wedge a(n_1) = 1\}$$

je nespočetná. Množinově řečeno: systém všech konečných množin a množin s konečným doplňkem v $\exp(\mathbf{N})$ je spočetný. Systém všech podmnožin $\mathbf{N}$, které jsou nekonečné a mají nekonečný doplněk, je nespočetný.

35. Ukažte, že jsou následující množiny X a Y ekvivalentní a najděte příslušné bijektivní zobrazení X na Y.

    (a) $X = \mathbf{N}$, Y je množina vřech sudých kladných čísel; $[\, f(n) = 2n \,]$

    (b) $X = \mathbf{N}$, $Y = \mathbf{Z}$; $[\, f(n) = \frac{n}{2}$ pro n sudé, $f(n) = \frac{1-n}{2}$ pro n liché$]$

    (c) $X = (0,1)$, $Y = (a,b)$, $(a < b)$; $[\, f(x) = a + (b-a)x \,]$

    (d) $X = (0,1)$, $Y = \mathbf{R}$; $[\, f(x) = \operatorname{tg}\left(x - \frac{1}{2}\right)\pi \,]$

    (e) $X = \mathbf{R}$, $Y = (0,+\infty)$; $[\, f(x) = e^x \,]$

    (f) $X = (0,+\infty)$, $Y = (a,+\infty)$, $a \in \mathbf{R}$; $[\, f(x) = x + a \,]$

    (g) $X = \langle 0,1 \rangle$, $Y = \langle 0,1)$;

    $\Big[\, f(0) = 0$, $f(x) = \frac{1}{n+1} + \frac{1}{n} - x$, $x \in \left(\frac{1}{n+1}, \frac{1}{n}\right\rangle$, $n \in \mathbf{N}$; (nakreslete si graf);

    nebo $f(x) = x$, $x \in \langle 0,1) - \left\{\frac{1}{n}\,;\, n \in \mathbf{N}\right\}$, $f\left(\frac{1}{n}\right) = \frac{1}{n+1}$;

    srovnejte s důkazem cvičení 32$]$

36. Ukažte, že všechny intervaly mají stejnou mohutnost (omezené i neomezené). Tato mohutnost se nazývá mohutnost kontinua.

    Návod: Užijte výsledky předchozího cvičení.

37. Ukažte, že množina $\mathbf{Q}$ všech racionálních čísel je spočetná.

    Návod: Ukažte, že $\mathbf{Q} \sim M_0$, kde $M_0 \subset \mathbf{Z} \times \mathbf{N}$ a použijte cvičení 29 a 31.

38. Nechť pro všechna $n \in \mathbf{N}$ je A_n nejvýše spočetná množina. Potom je $A = \bigcup\limits_{n=1}^{\infty} A_n$ také nejvýše spočetná množina. Dokažte.

    Návod: Jsou-li A_n nekonečné, uspořádejte je do schématu jako v příkladu 31.

1.3 Reálná a komplexní čísla.

1. **Označení:** Zavedeme zkrácené označení součtů a součinů následujícími předpisy:

$$a_1 + a_2 + \cdots + a_n = \sum_{j=1}^{n} a_j \,, \qquad a_1 \cdot a_2 \cdot \ \ldots \ \cdot a_n = \prod_{k=1}^{n} a_k$$

   a definujeme tzv. prázdný součet a součin předpisem $\sum\limits_{j=1}^{0} a_j = 0\,,\ \prod\limits_{k=1}^{0} a_k = 1\,.$

2. Ukažte, že platí

$$\sum_{j=1}^{n} \sum_{i=1}^{j} a_{ij} = \sum_{i=1}^{n} \sum_{j=i}^{n} a_{ij}\,; \qquad \prod_{j=1}^{n} \prod_{i=1}^{j} a_{ij} = \prod_{i=1}^{n} \prod_{j=i}^{n} a_{ij}\,.$$

   Řešení: Je

$$\sum_{j=1}^{n} \sum_{i=1}^{j} a_{ij} = \sum_{j=1}^{n} (a_{1j} + a_{2j} + \cdots + a_{jj}) = a_{11} + (a_{12} + a_{22}) + (a_{13} + a_{23} + a_{33}) + \cdots +$$

$$+ (a_{1n} + a_{2n} + \cdots + a_{nn}) = (a_{11} + a_{12} + \cdots + a_{1n}) + (a_{22} + a_{23} + \cdots + a_{2n}) + \cdots +$$

$$+ (a_{n-1,n-1} + a_{n-1,n}) + a_{nn} = \sum_{i=1}^{n} (a_{ii} + a_{i,i+1} + \cdots + a_{in}) = \sum_{i=1}^{n} \sum_{j=i}^{n} a_{ij}\,.$$

   Analogicky provedeme důkaz pro součin.

   Poznámka: Uvedený postup je poněkud dlouhý a těžkopádný. Danou rovnost je však možno ověřit okamžitě, jestliže situaci znázorníme graficky. viz obrázek

   Jestliže zaměníme dané sumace, je okamžitě vidět, že i probíhá od 1 do n a j probíhá od i do n . Analogicky provedeme tvrzení pro součiny. Tohoto postupu bude později běžně používáno v souvislosti s výpočtem dvojných integrálů.

3. Buďte $r, n_1, n_2, \ldots, n_r$ přirozená čísla. Ukažte, že platí

$$\prod_{j=1}^{r} \sum_{i=1}^{n_j} a_i^{(j)} = \sum_{i_1=1}^{n_1} \sum_{i_2=1}^{n_2} \cdots \sum_{i_r=1}^{n_r} a_{i_1}^{(1)} a_{i_2}^{(2)} \cdot \ldots \cdot a_{i_r}^{(r)} .$$

(Zobecnění distributivního zákona).

Důkaz: Důkaz provedeme indukcí podle r. Pro $r = 1$ vzorec platí. Podle distributivního zákona je $c \sum_{i=1}^{n} a_i = \sum_{i=1}^{n} c a_i$. Předpokládejme nyní, že daný vzorec platí pro r a dokážeme jeho platnost pro $r+1$. Položme

$$c = \sum_{i=1}^{n_{r+1}} a_i^{(r+1)} ;$$

potom

$$\prod_{j=1}^{r+1} \sum_{i=1}^{n_j} a_i^{(j)} = c \prod_{j=1}^{r} \sum_{i=1}^{n_j} a_i^{(j)} = c \sum_{i_1=1}^{n_1} \sum_{i_2=1}^{n_2} \cdots \sum_{i_r=1}^{n_r} a_{i_1}^{(1)} a_{i_2}^{(2)} \cdot \ldots \cdot a_{i_r}^{(r)} =$$

$$= \sum_{i_1=1}^{n_1} \cdot c \cdot \sum_{i_2=1}^{n_2} \cdots \sum_{i_r=1}^{n_r} a_{i_1}^{(1)} a_{i_2}^{(2)} \cdot \ldots \cdot a_{i_r}^{(r)} = \sum_{i_1=1}^{n_1} \sum_{i_2=1}^{n_2} \cdots \sum_{i_r=1}^{n_r} a_{i_1}^{(1)} a_{i_2}^{(2)} \cdot \ldots \cdot a_{i_r}^{(r)} \cdot c =$$

$$= \sum_{i_1=1}^{n_1} \sum_{i_2=1}^{n_2} \cdots \sum_{i_r=1}^{n_r} a_{i_1}^{(1)} a_{i_2}^{(2)} \cdot \ldots \cdot a_{i_r}^{(r)} \sum_{i_{r+1}=1}^{n_{r+1}} a_{i_{r+1}}^{(r+1)} = \sum_{i_1=1}^{n_1} \sum_{i_2=1}^{n_2} \cdots \sum_{i_{r+1}=1}^{n_{r+1}} a_{i_1}^{(1)} a_{i_2}^{(2)} \cdot \ldots \cdot a_{i_{r+1}}^{(r+1)} .$$

4. Ukažte, že platí

(a) $\sum_{j=1}^{n} a = na$;

(b) $c \sum_{k=1}^{n} a_k = \sum_{k=1}^{n} c \cdot a_k$;

(c) $\sum_{k=1}^{n} a_k = \sum_{k=0}^{n-1} a_{n-k}$; $\qquad \prod_{i=0}^{n} a_i = \prod_{i=2}^{n+2} a_{n-i+2}$;

(d) $\left(\sum_{i=1}^{m} a_i\right) \cdot \left(\sum_{j=1}^{n} b_j\right) = \sum_{i=1}^{m} \sum_{j=1}^{n} a_i b_j = \sum_{j=1}^{n} \sum_{i=1}^{m} a_i b_j$;

(e) $\prod_{i=1}^{m} \prod_{j=1}^{n} a_{ij} = \prod_{j=1}^{n} \prod_{i=1}^{m} a_{ij}$;

(f) $\prod_{i=1}^{n} a = a^n$;

(g) $\left(\prod_{i=1}^{r} a_i\right)^n = \prod_{i=1}^{r} a_i^n$;

(h) $\prod_{k=1}^{r} a^{n_k} = a^{\sum_{k=1}^{r} n_k}$;

(i) $\sum_{k=l+1}^{n} a_k = \sum_{k=l+1-r}^{n-r} a_{k+r}$;

(j) $\sum_{i=1}^{n} i = \frac{n(n+1)}{2}$; $\qquad \left[\text{užijte identity } 2 \sum_{i=1}^{n} i = \sum_{i=1}^{n} i + \sum_{i=1}^{n} (n-i+1)\right]$

(k) $\sum\limits_{k=0}^{n} q^k = \frac{q^{n+1}-1}{q-1}\,,\ q \neq 1\,;$ $\left[\text{užijte identity } (q-1)\sum\limits_{k=0}^{n} q^k = \sum\limits_{k=1}^{n+1} q^k - \sum\limits_{k=0}^{n} q^k\right]$

(l) $(a+b)^n = \sum\limits_{k=0}^{n} \binom{n}{k} a^{n-k}\, b^k\,;$

(m) $(a-b)^n = \sum\limits_{k=0}^{n} (-1)^k \binom{n}{k} a^{n-k}\, b^k\,.$

5. Ukažte, že pro libovolnou dvojici reálných čísel $a, b\,(a < b)$ existuje racionální číslo c tak, že $a < c < b$.

Důkaz: Předpokládejme, že $0 < a < b$ a nechť $a = a_0, a_1a_2a_3\ldots$, $b = b_0, b_1b_2b_3\ldots$. Je-li některé z těchto čísel racionální s periodou 9, zapíšeme je ve tvaru rozvoje s periodou 0. Poněvadž je $a < b$, existuje celé nezáporné číslo n tak, že $a_k = b_k$ pro $k = 0, 1, 2, \ldots, n-1$ a $a_n < b_n$. Poněvadž dále 9 není periodou čísla a, existuje takové přirozené číslo $i > n$, že $a_i \neq 9$.

Uvažme nyní racionální číslo $c = c_0, c_1c_2\ldots c_i$, kde $c_k = a_k$ pro $k = 0, 1, 2, \ldots i-1$, $c_i = a_i + 1$. Je zřejmé, že $c > a$, je však také $c < b$, poněvadž $c_n = a_n < b_n$.

6. Ukažte, že pro libovolnou dvojici reálných čísel $a, b\,(a < b)$ existuje iracionální číslo α tak, že $a < \alpha < b$.

Důkaz: Uvažujme racionální číslo c z předchozího příkladu a sestrojme číslo

$$\alpha = c_0, c_1c_2\ldots c_i 0100100010000100000100000001\ldots\,.$$

Tento desetinný rozvoj je neperiodický a tedy α je iracionální číslo. Z předchozího příkladu je též zřejmé, že $a < \alpha < b$.

7. Komplexní číslo α se nazývá <u>algebraické</u>, je-li kořenem nenulového polynomu s celočíselnými koeficienty, tj. když existuje $P \in \mathbf{Z}[x]$, $P \neq 0$, tak, že $P(\alpha) = 0$. Komplexní číslo, které není algebraické, se nazývá <u>transcendentní</u>. Ukažte, že množina všech algebraických čísel je spočetná.

Důkaz: Buď $n \in \mathbf{N}$, P_n množina všech polynomů s celočíselnými koeficienty stupně nejvýše $n-$tého. Potom je

$$P_n \sim \underbrace{\mathbf{Z} \times \cdots \times \mathbf{Z}}_{n+1-\mathit{krát}} = \mathbf{Z}^{n+1}$$

a podle příkladu 1.2.31 je P_n spočetná. Podle příkladu 1.2.38 je spočetná i množina

$$\mathbf{Z}[x] = \bigcup_{n=1}^{\infty} P_n\,.$$

Každý nenulový polynom z P_n má v oboru komplexních čísel $\mathbf{C}$ nejvýše n kořenů. Tedy množina všech algebraických čísel jako spočetné sjednocení konečných množin je (znovu podle příkladu 1.2.38) nejvýše spočetná. Protože není konečná, je spočetná.

Poznámka: Algebraická jsou samozřejmě všechna racionální čísla. Je-li $r = \frac{p}{q}$ racionální, pak má příslušná algebraická rovnice tvar $qx - p = 0$. Algebraická jsou však také všechny

odmocniny z přirozeného čísla, např. $\sqrt{2}\,(x^2 - 2 = 0)$, $\sqrt[3]{3}\,(x^3 - 3 = 0)$ apod. Další algebraická čísla můžeme získat sčítáním výše uvedených. Třeba $\sqrt{3} - \sqrt{2}$ je opět algebraické s odpovídající algebraickou rovnicí $x^4 - 10x^2 + 1 = 0$.

Čísla π a e (základ přirozených logaritmů) jsou transcendentní. Důkaz tohoto tvrzení je však značně komplikovaný a přesahuje rámec tohoto textu. Nicméně stojí za povšimnutí, že právě množina všech transcendentních iracionálních čísel je nespočetná, jak ukážeme v následujícím příkladu 9.

8. Množina $D = \{x \in \mathbf{R}\,;\, 0,a_1a_2a_3\ldots\,,\ \text{kde } a_i \in \{0,9\}\,,\ i \in \mathbf{N}\}$ (tj. množina reálných čísel z intervalu $\langle 0,1\rangle$, která mají desetinný rozvoj, složený je z cifer 0 a 9) je nespočetná. Dokažte.

Důkaz: Uvědomte si, že každé $x \in \langle 0,1\rangle$ má nejvýše jeden dekadický zápis tvaru $0,a_1a_2a_3\ldots$, kde $a_i \in \{0,9\}$. Podle příkladu 1.2.38 je množina těchto zápisů nespočetná a tedy je nespočetná i množina D. (Cifru 1 v příkladu 1.2.38 nahradíme cifrou 9).

Poznámka: Buď $x = 0,a_1a_2a_3\ldots$. Potom

$$a_1 \in \{0,9\} \iff x \in \left\langle 0, \frac{1}{10}\right\rangle \cup \left\langle \frac{9}{10}, 1\right\rangle,$$

$$a_1, a_2 \in \{0,9\} \iff x \in \left\langle 0, \frac{1}{100}\right\rangle \cup \left\langle \frac{9}{100}, \frac{1}{10}\right\rangle \cup \left\langle \frac{9}{10}, \frac{91}{100}\right\rangle \cup \left\langle \frac{99}{100}, 1\right\rangle \quad \text{atd.}$$

Množinu D dostaneme tedy takto: z intervalu $D_0 = \langle 0,1\rangle$ vypustíme „prostředních“ osm desetin. Tím dostaneme množinu D_1. Množina D_n je sjednocení 2^n disjunktních uzavřených intervalů. Množinu D_{n+1} dostaneme tak, že vypustíme z každého intervalu množiny D_n „prostředních“ osm desetin. Potom je

$$D = \bigcap_{n=1}^{\infty} D_n\,.$$

Množina D se nazývá Cantorovo diskontinuum. Součet délek intervalů D_n je $\frac{1}{5^n}$. Tedy D lze pokrýt konečným sjednocením intervalů s libovolně malým součtem délek. Říkáme, že množina D má míru 0. Nechť D_n^0 vznikne z D_n vypuštěním krajních bodů intervalů D_n. Potom je množina $\widetilde{D} = \bigcap\limits_{n=1}^{\infty} D_n^0$ nespočetná, poněvadž vynechané množina bodů je spočetná.

9. Množina všech reálných čísel je nespočetná.

Důkaz: Důkaz provedeme sporem. Kdyby $\mathbf{R}$ byla spočetná, pak je i množina $D \subset \mathbf{R}$ z předchozího cvičení podle příkladu 1.2.29 spočetná, což je spor.

10. Rozhodněte, které z reálných čísel x, y je větší.

    (a) $x = 1,\overline{1234512}\,,\ y = 1,\overline{12345}\,;$ [y]

    (b) $x = 1,\overline{12302}\,,\ y = 1,\overline{123}\,.$ [y]

11. Napište následující zlomky ve tvaru periodického desetinného rozvoje

    (a) $\dfrac{2}{3}$; [$0,\overline{6}$] (b) $\dfrac{11}{20}$; [$0,55$] (c) $\dfrac{3}{14}$; [$0,2\overline{142857}$] (d) $-\dfrac{2}{7}$; [$-0,\overline{285714}$]

12. Zapište následující periodické desetinné rozvoje ve tvaru zlomku

(a) $0,125\,;\quad \left[\dfrac{1}{8}\right]$ (b) $0,\overline{3}\,;\quad \left[\dfrac{1}{3}\right]$ (c) $2,4\overline{31}\,;\quad \left[2+\dfrac{427}{990}\right]$ (d) $0,2\overline{9}\,;\quad \left[\dfrac{3}{10}\right]$

13. Najděte pět prvých dolních a horních aproximací následujících čísel.

(a) $\frac{3}{10}$ $[\,0;1\,|\,0,3;0,4\,|\,0,30;0,31\,|\,0,300;0,301\,|\,0,3000;0,3001\,]$

(b) $\frac{1}{3}$ $[\,0;1\,|\,0,3;0,4\,|\,0,33;0,34\,|\,0,333;0,334\,|\,0,3333;0.3334\,]$

(c) $\frac{11}{9}$ $[\,1;2\,|\,1,2;1,3\,|\,1,22;1,23\,|\,1,222;1,223\,|\,1,2222;1,2223\,]$

(d) $-\frac{5}{8}$ $[\,-1;0\,|\,-0,7;-0,6\,|\,-0,63;-0,62\,|\,-0,626;-0,625\,|\,-0,6251;-0,6250\,]$

14. Najděte tři prvé dolní a horní aproximace následujících čísel.

(a) $\sqrt{2}\,;$ $[\,1;2\,|\,1,4;1,5\,|\,1,41;1,42\,]$

(b) $\sqrt{5}\,;$ $[\,2;3\,|\,2,2;2,3\,|\,2,23;2,24\,]$

(c) $\sqrt{3}-\sqrt{2}\,;$ $[\,0,3;0,4\,|\,0,31;0,32\,|\,0,317;0,318\,]$

(d) $\sqrt{2}-\sqrt{3}\,;$ $[\,-0,4;-0,3\,|\,-0,32;-0,31\,|\,-0,318;-0,317\,]$

(e) $\sqrt{3}-\sqrt{5}+\sqrt{7}\,;$ $[\,2;3\,|\,2,1;2,2\,|\,2,14;2,15\,]$

Návod: Hledejte desetinný rozvoj $a_0,a_1a_2\dots a_n$ tak, aby

$$[\,a_0,a_1a_2\dots a_n\,]^2 < 2 < [\,a_0,a_1a_2\dots(a_n+1)\,]^2$$

Pro výpočet druhé odmocniny je známý algoritmus. Pokud spočítáte dolní aproximaci

$$a_0,a_1a_2a_3a_4 \ \text{ pro } \ \sqrt{2},\sqrt{3},\sqrt{5},\sqrt{7}\,,$$

snadno ověříte všechny uvedené výsledky.

15. Ukažte, že

(a) mezi dvěma různými racionálními čísly existuje nekonečně mnoho racionálních čísel;
[využijte toho, že pro $a<b$ je $a<\frac{a+b}{2}<b$]

(b) mezi dvěma různými reálnými čísly existuje nekonečně mnoho raconálních čísel;
[podle příkladu 5 najděte dvě racionální čísla $a<b$ s touto vlastností a pak užijte bod a)]

(c) mezi dvěma různými reálnými čísly existuje nespočetně mnoho iracionálních čísel; přesněji: množina všech takových čísel má stejnou mohutnost jako $\mathbf{R}$;
[podle 1.2.32 je $(\alpha,\beta)-\mathbf{Q}\sim(\alpha,\beta)$ a podle 1.2.36 $(\alpha,\beta)\sim\mathbf{R}$]

16. Buďte X,Y omezené neprázdné podmnožiny $\mathbf{R}$ a označme

$$X+Y=\{z\,;\,z=x+y\,,\,x\in X\,,\,y\in Y\}\,.$$

Potom je

$$\sup(X+Y)=\sup X+\sup Y\,;\qquad \inf(X+Y)=\inf X+\inf Y\,.$$

Důkaz: Zvolme $\varepsilon>0$. Podle definice supréma existuje $x_0\in X$ tak, že $\sup X-\frac{\varepsilon}{2}<x_0$ a $y_0\in Y$ tak, že $\sup Y-\frac{\varepsilon}{2}<y_0$. Odtud

$$\sup X+\sup Y-\varepsilon<x_0+y_0\in X+Y\,,$$

tedy $\sup X+\sup Y$ je nejmenší horní odhad množiny $X+Y$, tj. $\sup(X+Y)=\sup X+\sup Y$. Analogicky dokážeme tvrzení pro infimum.

17. Buď $A = \left\{r \in \mathbf{Q}\,;\, r^2 < 2\right\}$. Najděte $\inf A$ a $\sup A$. $\left[\inf A = -\sqrt{2}\,, \sup A = \sqrt{2}\,\right]$

18. Najděte $\inf A$ a $\sup A$ následujících množin.

    (a) $A = (0,1)$; $[\inf A = 0\,; \sup A = 1\,]$

    (b) $A = \{n\}_{n=1}^{\infty}$; $[\inf A = \min A = 1\,; \sup A = +\infty\,]$

    (c) $A = \left\{\frac{1}{n}\right\}_{n=1}^{\infty}$; $[\inf A = 0\,; \sup A = \max A = 1\,]$

    (d) $A = \left\{1 + \frac{(-1)^n}{n}\right\}_{n=1}^{\infty}$; $\left[\inf A = \min A = 0\,; \sup A = \max A = \frac{3}{2}\,\right]$

    (e) $A = \left\{\sum\limits_{k=0}^{n} \frac{1}{2^k}\right\}_{n=0}^{\infty}$. $[\inf A = \min A = 1\,; \sup A = 2\,]$

19. Buďte $A \subset B \subset \mathbf{R}$. Ukažte, že $\sup A \le \sup B$, $\inf A \ge \inf B$.

    [Užijte definice supréma a infima]

20. Buďte $X, Y \in \mathbf{R}$. Označme

$$-X = \{x\,;\, -x \in X\}\,; \quad XY = \{z\,;\, z = xy\,,\, x \in X, y \in Y\}\,;$$

$$X - Y = \{z\,;\, z = x - y\,,\, ,x \in X, y \in Y\}\,.$$

   Ukažte, že platí

   (a) $\sup(-X) = -\inf X\,; \inf(-X) = -\sup X$; [užijte definice supréma a infima]

   (b) $\sup(X - Y) = \sup X - \inf Y\,; \inf(X - Y) = \inf X - \sup Y$; oba vzorce platí za předpokladu, že všechny členy na pravé straně jsou vlastní čísla;

   [užijte příkladu 16. Je $X - Y = X + (-Y)$]

   (c) Buďte $\emptyset \ne X, Y \subset \mathbf{R}_0^+$ omezené podmnožiny. Potom

$$\sup(XY) = \sup X \cdot \sup Y\,; \quad \inf(XY) = \inf X \cdot \inf Y\,.$$

   [užijte definice supréma a infima]

   (d) Buďte $\emptyset \ne X, Y \subset \mathbf{R}$ omezené podmnožiny. Označme

$$M = \{\,\sup X \cdot \sup Y\,; \sup X \cdot \inf Y\,; \inf X \cdot \sup Y\,; \inf X \cdot \inf Y\,\}$$

   Potom platí

$$\sup(XY) = \max M\,, \quad \inf(XY) = \min M\,;$$

   [uvažte jednotlivé možnosti; např. pro $X \cup Y \subset (-\infty, 0)$ je
   $\max M = \inf X \inf Y$, $\min M = \sup X \sup Y$]

21. Buďte $A, B \subset \mathbf{R}$. Ukažte, že platí

   (a) $\sup(A \cup B) = \max\{\sup A, \sup B\}$; [užijte vlastnosti $A \subset A \cup B$, $B \subset A \cup B$]

   (b) $\sup(A \cap B) \le \min\{\sup A\,, \sup B\}$; na příkladu ukažte, že může platit i ostrá nerovnost;

   [užijte vztahu $A \cap B \subset A$, $A \cap B \subset B$;
   uvažte např. $A = (0,1) \cup \{-2,4\}$, $B = (0,1) \cup \{-1,5\}$]

   (c) $\inf(A \cup B) = \min\{\inf A\,, \inf B\}$;

   (d) $\inf(A \cap B) \ge \max\{\inf A\,, \inf B\}$; na příkladu ukažte, že může platit i ostrá nerovnost;

   [uvažte např. $A = (0,1) \cup \{-2,4\}$, $B = (0,1) \cup \{-1,5\}$]

22. Buďte $f, g : A \longrightarrow \mathbf{R}$ zobrazení, kde A je neprázdná množina a nechť jsou množiny $f(A)$, $f(B)$ omezené. Ukažte, že

$$\inf f(A) + \inf g(A) = \inf\{f(A) + g(A)\} \leq \sup\{f(A) + g(A)\} = \sup f(A) + \sup f(B)\,.$$

[Využijte příkladu 16]

23. Buďte $a \in \mathbf{R}$, $\varepsilon > 0$. Potom nerovnost $|x - a| < \varepsilon$ platí právě když $x \in (a - \varepsilon, a + \varepsilon)$.

Důkaz: Nechť $x \in (a - \varepsilon, a + \varepsilon)$, tj.

$$a - \varepsilon < x < a + \varepsilon \iff -\varepsilon < x - a < \varepsilon \iff |x - a| < \varepsilon\,.$$

Poznámka: Uvedenou nerovnost a její ekvivalentní vyjádření budeme později v souvislosti s limitami posloupností a funkcí používat velmi často.

24. Ukažte, že platí

(a) $a^2 + b^2 \geq 2ab$ pro $\forall\, a, b \in \mathbf{R}$;

(b) $a^2(1 + b^2) + b^2(1 + c^2) + c^2(1 + a^2) \geq 6abc$ pro $\forall\, a, b, c \in \mathbf{R}$;

(c) $(a + b + c)^3 \geq 27abc$ pro $\forall\, a, b, c \in \mathbf{R}$ nezáporná.

Důkaz:

(a) Poněvadž $(a-b)^2 \geq 0$ pro $\forall\, a, b \in \mathbf{R}$, dostaneme $a^2+b^2-2ab \geq 0$, neboli $a^2+b^2 \geq 2ab$.

(b) podle předchozího cvičení a) platí $a^2+b^2c^2 \geq 2abc$, $b^2+c^2a^2 \geq 2abc$, $c^2+a^2b^2 \geq 2abc$. Sečtením těchto nerovností dostaneme požadované tvrzení.

(c) Podle příkladu 1.1.18 platí $\frac{a+b+c}{3} \geq \sqrt[3]{abc}$. Jestliže tuto nerovnost umocníme na třetí a vynásobíme 27, dostaneme naše tvrzení.

25. Ukažte, že platí

(a) $||a| - |b|| \leq |a + b| \leq |a + |b|$ pro $\forall\, a, b \in \mathbf{R}$; [k důkazu 2. nerovnosti využijte vztah $a \leq |a|$, $-a \leq |a|$. Pro důkaz 1. nerovnosti použijte 2. nerovnost na výraz $|a| = |a + b - b|$.]

(b) $\left|x + \sum\limits_{k=1}^{n} x_k\right| \geq |x| - \sum\limits_{k=1}^{n} |x_k|$, $x, x_k \in \mathbf{R}$;

$\left[\text{použijte předchozí příklad a tvrzení } \left|\sum\limits_{k=1}^{n} x_k\right| \leq \sum\limits_{k=1}^{n} |x_k|\right]$

(c) $\prod\limits_{k=1}^{n} (1 + x_k) \geq 1 + \sum\limits_{k=1}^{n} x_k$, $x_k \geq 0$, $k = 1, 2, \ldots, n$. [Rozepište daný součin]

26. Řešte následující nerovnice

(a) $\frac{x-2}{1-3x} > 0$; $\left[x \in \left(\frac{1}{3}, 2\right)\right]$

(b) $\frac{2x-5}{x+2} < 3$; $[x \in (-\infty, -11) \cup (-2, +\infty)]$

(c) $(x - 4)(x + 1)(1 + 2x)(3 - x)(x^2 - x + 1) > 0$; $\left[x \in \left(-1, -\frac{1}{2}\right) \cup (3, 4)\right]$

(d) $|x - 1| < \frac{1}{2}$; $\left[x \in \left(\frac{1}{2}, \frac{3}{2}\right)\right]$

(e) $|x+2| \geq 10$; $[\, x \in (-\infty, -12\rangle \cup \langle 8, +\infty) \,]$

(f) $|4x+3| > 4x + |2x-7|$; $\left[\, x \in \left(-\infty, -\frac{5}{3}\right) \cup (2,5) \,\right]$

(g) $|x(1-x)| < 0{,}05$; $\left[\, x \in \left(\frac{5-\sqrt{30}}{10}, \frac{5-2\sqrt{5}}{10}\right) \cup \left(\frac{5+2\sqrt{5}}{10}, \frac{5+\sqrt{30}}{10}\right) \,\right]$

27. Ukažte, že libovolná nespočetná podmnožina $\mathbf{R}$ obsahuje omezenou nespočetnou množinu. Ukažte příklad spočetné množiny takové, že každá její omezená podmnožina je konečná.

Řešení: Je-li A daná nespočetná množina, pak

$$A = \bigcup_{n=1}^{\infty} A_n\,, \ \text{ kde } \ A_n = A \cap \langle -n, n\rangle\,, \ \ n = 1, 2, \dots\,.$$

Každá množina A_n je omezená. Kdyby byly všechny množiny A_n spočetné, musí být i A spočetná, což je spor.

Ohledně druhého případu stačí vzít množinu $\mathbf{N}$ všech přirozených čísel.

28. Buď $\langle a_n, b_n\rangle$, $n = 1, 2, \dots$ systém do sebe vnořených intervalů. Ukažte, že

$$\bigcap_{n=1}^{\infty} \langle a_n, b_n\rangle \neq \emptyset$$

a je to bod nebo uzavřený interval.

Důkaz: Množina $A = \{a_n\,;\, n \in \mathbf{N}\}$ je neprázdná a shora omezená (např. b_1). Tedy podle věty o suprému existuje $\sup A = a$. Množina $B = \{b_n\,;\, n \in \mathbf{N}\}$ je neprázdná a zdola omezená, tedy existuje $\inf B = b$. Buďte $i, j \in \mathbf{N}$, $i \leq j$. Potom $a_i \leq a_j \leq b_j \leq b_i$ a tedy $a_i \leq b_j$ a $a_j \leq b_i$. Odtud plyne, že pro všechna $i, j \in \mathbf{N}$ platí $a_i \leq b_j$ a tedy $a_i \leq b \,\forall\, i \in \mathbf{N}$ a následně $a \leq b$.

Buď $x \in \mathbf{R}$ takové, že $a \leq x \leq b$. Potom

$$\forall\, n \in \mathbf{N} \ \text{ platí } \ a_n \leq a \leq x \leq b \leq b_n\,, \ \text{ tj. } \ x \in \bigcap_{n=1}^{\infty} \langle a_n, b_n\rangle\,.$$

Je-li $x < a$, pak existuje $k \in \mathbf{N}$ tak, že $a_k > x$; je-li $x > b$, existuje $l \in \mathbf{N}$ tak, že $b_l < x$. Neboli, jeli $x < a$ nebo $x > b$, pak $x \notin \bigcap_{n=1}^{\infty} \langle a_n, b_n\rangle$. Platí tedy

$$\bigcap_{n=1}^{\infty} \langle a_n, b_n\rangle = \{x \in \mathbf{R}\,;\, a \leq x \leq b\}\,,$$

což je jednoprvková množina pro $a = b$, nebo interval $\langle a, b\rangle$, je-li $a < b$.

29. Ukažte, že pro libovolná dvě čísla $x, y \in \mathbf{R}$, $x \neq y$ existují jejich okolí, která jsou disjuktní.

$\left[\, \text{Volte } U(x;\varepsilon) \text{ a } U(y;\varepsilon) \text{ tak, že } \varepsilon < \frac{1}{2}|x-y| \,\right]$

30. Najděte systém do sebe vnořených intervalů tak, aby

(a) jejich průnik byl prázdný; $\left[\, (a_n, b_n) = \left(0, \frac{1}{n}\right) \,\right]$

(b) jejich průnik obsahoval právě jeden bod; $\left[\, \langle a_n, b_n\rangle = \left\langle 0, \frac{1}{n}\right) \,\right]$

(c) jejich průnik obsahoval interval. $\left[\, \langle a_n, b_n\rangle = \left\langle -\frac{1}{n}, 1 + \frac{1}{n}\right\rangle \,\right]$

31. Buďte α, β libovolná komplexní čísla. Ukažte, že platí

(a) $|\alpha \cdot \beta| = |\alpha| \cdot |\beta|$;

(b) $||\alpha| - |\beta|| \leq |\alpha + \beta| \leq |\alpha| + |\beta|$.

Důkaz: Nechť $\alpha = a_1 + a_2 i$, $\beta = b_1 + b_2 i$.

(a) Potom $\alpha \cdot \beta = a_1 b_1 - a_2 b_2 + i(a_1 b_2 + a_2 b_1)$ a tedy

$$|\alpha \cdot \beta| = \sqrt{(a_1 b_1 - a_2 b_2)^2 + (a_1 b_2 + a_2 b_1)^2} = \sqrt{a_1^2 b_1^2 + a_2^2 b_2^2 + a_1^2 b_2^2 + a_2^2 b_1^2} =$$

$$= \sqrt{a_1^2 + a_2^2} \cdot \sqrt{b_1^2 + b_2^2} = |\alpha| \cdot |\beta|.$$

(b) Podle cvičení 24a) platí $a_1^2 b_2^2 + a_2^2 b_1^2 \geq 2 a_1 a_2 b_1 b_2$ a tedy

$$a_1^2 b_1^2 + a_2^2 b_2^2 + a_1^2 b_2^2 + a_2^2 b_1^2 \geq a_1^2 b_1^2 + a_2^2 b_2^2 + 2 a_1 a_2 b_1 b_2,$$

neboli

$$(a_1^2 + a_2^2)(b_1^2 + b_2^2) \geq (a_1 b_1 + a_2 b_2)^2.$$

Po odmocnění dostaneme

$$\sqrt{(a_1^2 + a_2^2)(b_1^2 + b_2^2)} \geq |a_1 b_1 + a_2 b_2| \geq a_1 b_1 + a_2 b_2.$$

(Cauchyova nerovnost v $\mathbf{R}^2$) a odtud

$$a_1^2 + a_2^2 + b_1^2 + b_2^2 + 2\sqrt{(a_1^2 + a_2^2)(b_1^2 + b_2^2)} \geq a_1^2 + a_2^2 + b_1^2 + b_2^2 + 2(a_1 b_1 + a_2 b_2).$$

Po přepsání dostáváme dále

$$\left(\sqrt{a_1^2 + a_2^2} + \sqrt{b_1^2 + b_2^2}\right)^2 \geq (a_1 + b_1)^2 + (a_2 + b_2)^2,$$

neboli

$$|\alpha| + |\beta| = \sqrt{a_1^2 + a_2^2} + \sqrt{b_1^2 + b_2^2} \geq \sqrt{(a_1 + b_1)^2 + (a_2 + b_2)^2} = |\alpha + \beta|.$$

(Minkowského nerovnost v $\mathbf{R}^2$). Využitím této nerovnosti dostaneme

$$|\alpha| = |\alpha + \beta - \beta| \leq |\alpha + \beta| + |-\beta| = |\alpha + \beta| + |\beta|,$$

tedy $|\alpha| - |\beta| \leq |\alpha + \beta|$. Analogicky

$$|\beta| = |\alpha + \beta| + |\alpha|, \text{ tedy platí též } |\beta| - |\alpha| \leq |\alpha + \beta|.$$

Z těchto dvou nerovností plyne prvá nerovnost v b).

32. Buďte α, β libovolná komplexní čísla. Ukažte, že platí

(a) $\overline{\alpha + \beta} = \overline{\alpha} + \overline{\beta}$, $\overline{\alpha - \beta} = \overline{\alpha} - \overline{\beta}$;

(b) $\overline{\alpha \cdot \beta} = \overline{\alpha} \cdot \overline{\beta}$;

(c) $\overline{\left(\frac{\alpha}{\beta}\right)} = \frac{\overline{\alpha}}{\overline{\beta}}$ pro $\beta \neq 0$.

Návod: Užijte definici komplexně sdruženého čísla.

33. Řešte rovnici $(1+2i)x+(3-5i)y=1-3i$ pro reálná x,y. $\left[\, x=-\frac{4}{11}\,,\ y=\frac{5}{11}\,\right]$

34. Řešte v komplexním oboru následující kvadratické rovnice.

(a) $x^2-(2+i)x+(-1+7i)=0$; $[\,x_1=3-i\,,\ x_2=-1+2i\,]$

(b) $x^2-(3-2i)x+(5-5i)=0$. $[\,x_1=2+i\,,\ x_2=1-3i\,]$

Návod: Užijte vzorce pro výpočet kořenů kvadratické rovnice.

35. **Označení:** Buď $\varphi\in\mathbf{R}$. Komplexní jednotku $\cos\varphi+i\sin\varphi$ značíme také $e^{i\varphi}$. Vztah

$$e^{i\varphi}=\cos\varphi+i\sin\varphi$$

je tzv. Eulerova identita. Později (pomocí funkčních řad) dokážeme, že funkce e^z je definována pro všechna $z\in\mathbf{C}$ a že platí tato identita. Pomocí Eulerovy identity si snadno zapamatujeme Moivreovu větu:

$$(\cos\varphi+i\sin\varphi)^n=\left(e^{i\varphi}\right)^n=e^{in\varphi}=\cos n\varphi+i\sin n\varphi\,.$$

36. Ukažte, že

$$\cos\varphi=\frac{e^{i\varphi}+e^{-i\varphi}}{2}\,,\qquad \sin\varphi=\frac{e^{i\varphi}-e^{-i\varphi}}{2i}\,.$$

Důkaz: Je

$$e^{i\varphi}=\cos\varphi+i\sin\varphi \ \text{ a tedy } \ e^{-i\varphi}=\cos(-\varphi)+i\sin(-\varphi)=\cos\varphi-i\sin\varphi\,.$$

Sečtením a odečtením těchto identit dostáváme příslušné vzorce.

37. Vypočtěte mocniny následujících komplexních čísel.

(a) $(1+i)^{25}$; $\left[\,2^{12}(1+i)\,\right]$

(b) $\left(\frac{1+i\sqrt{3}}{1-i}\right)^{20}$; $\left[\,2^9(1-i\sqrt{3})\,\right]$

(c) $\frac{(-1+i\sqrt{3})^{15}}{(1-i)^{20}}+\frac{(-1-i\sqrt{3})^{15}}{(1+i)^{20}}$; $[\,-64\,]$

(d) $\left(1-\frac{\sqrt{3}-i}{2}\right)^{20}$. $\left[\,(2-\sqrt{3})^{20}\,\right]$

38. Řešte následující binomické rovnice.

(a) $z^3-i=0$; $\left[\,-i\,;\ \frac{\sqrt{3}+i}{2}\,;\ \frac{-\sqrt{3}+i}{2}\,\right]$

(b) $z^4+4=0$; $[\,1+i\,;\ 1-i\,;\ -1+i\,;\ -1-i\,]$

(c) $z^6+27=0$; $\left[\,i\sqrt{3}\,;\ -i\sqrt{3}\,;\ \frac{3+i\sqrt{3}}{2}\,;\ \frac{3-i\sqrt{3}}{2}\,;\ -\frac{3+i\sqrt{3}}{2}\,;\ \frac{-3+i\sqrt{3}}{2}\,\right]$

39. Vyjádřete $\cos nx$ a $\sin nx$ pomocí mocnin $\cos x$ a $\sin x$.

Řešení: Je

$$\cos nx+i\sin nx=(\cos x+i\sin x)^n=\sum_{k=0}^{n} i^k\binom{n}{k}\cos^{n-k}x\,\sin^k x\,.$$

Srovnáním reálných a imaginárních částí dostaneme

$$\cos nx = \cos^n x - \binom{n}{2}\cos^{n-2} x\,\sin^2 x + \binom{n}{4}\cos^{n-4} x\,\sin^4 x + \cdots + R\,,$$

$$\sin nx = \binom{n}{1}\cos^{n-1} x\,\sin x - \binom{n}{3}\cos^{n-3} x\,\sin^3 x + \cdots + S\,,$$

kde poslední členy R a S závisí na tom, zda je n sudé nebo liché. Pro n sudé je

$$R = (-1)^{\frac{n}{2}}\sin^n x\,, \qquad S = (-1)^{\frac{n}{2}-1}\, n\,\cos x\,\sin^{n-1} x\,,$$

pro n liché platí

$$R = (-1)^{\frac{n-1}{2}}\, n\,\cos x\,\sin^{n-1} x\,, \qquad S = (-1)^{\frac{n-1}{2}}\sin^n x\,.$$

Poznámka: Pro $n = 1, 2, 3, 4, 5, 6$, dostaneme

$\cos 2x = \cos^2 x - \sin^2 x\,,$ $\qquad \sin 2x = 2\sin x\,\cos x\,;$

$\cos 3x = \cos^3 x - 3\cos x\,\sin^2 x\,,$ $\qquad \sin 3x = 3\cos^2 x\,\sin x - \sin^3 x\,;$

$\cos 4x = \cos^4 x - 6\cos^2 x\,\sin^2 x + \sin^4 x\,,$ $\qquad \sin 4x = 4\cos^3 x\,\sin x - 4\cos x\,\sin^3 x\,;$

$\cos 5x = \cos^5 x - 10\cos^3 x\,\sin^2 x + 5\cos x\,\sin^4 x\,,$

$\sin 5x = 5\cos^4 x\,\sin x - 10\cos^2 x\,\sin^3 x + \sin^5 x\,;$

$\cos 6x = \cos^6 x - 15\cos^4 x\,\sin^2 x + 15\cos^2 x\,\sin^4 x - \sin^6 x\,,$

$\sin 6x = 6\cos^5 x\,\sin x - 20\cos^3 x\,\sin^3 x + 6\cos x\,\sin^5 x\,.$

40. Vypočítejte $\cos^3 x$, $\sin^3 x$, $\cos^4 x$, $\sin^4 x$ pomocí $\cos kx$ a $\sin kx$.

Řešení: $\cos^3 x = \frac{1}{4}(\cos 3x + 3\cos x)\,,$ $\quad \sin^3 x = \frac{1}{4}(3\sin x - \sin 3x)\,.$
$\cos^4 x = \frac{1}{8}(\cos 4x + 4\cos 2x + 3)\,,$ $\quad \sin^4 x = \frac{1}{8}(\cos 4x - 4\cos 2x + 3)\,.$ Užijte příkladu 36.

Kapitola 2

Posloupnosti.

2.1 Základní vlastnosti posloupností.

1. Najděte předpis pro $n-$tý člen posloupnosti $\{x_n\}_{n=1}^{\infty}$, je-li

   (a) $x_1 = a$, $x_{n+1} = \frac{n+1}{x_n+1}$, $n \in \mathbf{N}$, $a \in \mathbf{R}$ je dané číslo ;

   (b) $x_{n+1} = ax_n + b$, $n \in \mathbf{N}$, $x_1, a, b \in \mathbf{R}$ jsou daná čísla ;

   (c) $x_1 = A$, $x_2 = B$, $ax_{n+2} + bx_{n+1} + cx_n = 0$, $n \in \mathbf{N}$, $a, b, c, A, B \in \mathbf{R}$, $a \neq 0 \neq b$ jsou daná čísla.

Řešení:

(a) Jestliže si napíšeme několik prvých členů posloupnosti $\{x_n\}_{n=1}^{\infty}$, zjistíme, že

$$x_2 = \frac{2}{a+1} = \frac{2(a\alpha_1 + \beta_1)}{a\alpha_2 + \beta_2} , \quad x_3 = \frac{3(a+1)}{a+3} = \frac{3(a\alpha_2 + \beta_2)}{a\alpha_3 + \beta_3} ,$$

$$x_4 = \frac{4(a+3)}{4a+6} \frac{4(a\alpha_3 + \beta_3)}{a\alpha_4 + \beta_4} , \, x_5 = \frac{5(4a+6)}{8a+18} = \frac{2(a\alpha_4 + \beta_4)}{a\alpha_5 + \beta_5} ,$$

kde $\alpha_1 = 0$, $\beta_1 = 1$, $\alpha_2 = 1$, $\beta_2 = 1$. Způsob výpočtu koeficientů α_i, β_i , $i = 3, 4, \ldots$ bude zřejmý z dalších výpočtů. Je vidět, že platí

$$x_n = \frac{n(a\alpha_{n-1} + \beta_{n-1})}{a\alpha_n + \beta_n} .$$

Ze zadaného rekurentního vzorce plyne

$$x_n = \frac{n}{x_{n-1}+1} = \frac{n}{\frac{(n-1)(a\alpha_{n-2}+\beta_{n-2})}{a\alpha_{n-1}+\beta_{n-1}} + 1} =$$

$$= \frac{n(a\alpha_{n-1} + \beta_{n-1})}{a[\alpha_{n-1} + (n-1)\alpha_{n-2}] + \beta_{n-1} + (n-1)\beta_{n-2}} .$$

Srovnáním těchto dvou vyjádření dostáváme, že

$$\alpha_{n+1} = \alpha_n + n\alpha_{n-1} , \, \alpha_1 = 0, \alpha_2 = 1 , \, n \geq 2 ;$$

$$\beta_{n+1} = \beta_n + n\beta_{n-1} , \, \beta_1 = 1, \beta_2 = 1 , \, n \geq 2 .$$

Získaný předpis lze dokázat matematickou indukcí.

Poznámka: Z výsledku plyne, že se nám sice nepodařilo vyjádřit x_n pomocí n a x_1 , ale pro výpočet můžeme využít rekurentních vztahů pro α_n a β_n , což jsou přirozená čísla.

(b) Poněvadž je
$$x_{k+1} = ax_k + b\,, \qquad x_k = ax_{k-1} + b\,,$$
dostaneme
$$x_{k+1} - x_k = a(x_k - x_{k-1}) = a^2(x_{k-1} - x_{k-2}) = \cdots = a^{k-1}(x_2 - x_1)\,.$$
Jestliže tyto rovnosti sečteme pro $k = 1, 2, \ldots, n-1$, dostaneme
$$x_n - x_1 = \sum_{k=1}^{n-1}(x_{k+1} - x_k) = (x_2 - x_1)\sum_{k=1}^{n-1} a^{k-1}$$
a tedy
$$x_n = x_1 + (x_2 - x_1)\frac{a^{n-1} - 1}{a - 1} = x_1 + [(a-1)x_1 + b]\,\frac{a^{n-1} - 1}{a - 1} = a^{n-1}x_1 + b\,\frac{a^{n-1} - 1}{a - 1}$$
pro $a \neq 1$. Je-li $a = 1$, je posloupnost $\{x_n\}_{n-1}^{\infty}$ aritmetická a $x_n = x_1 + (n-1)b$.

(c) Je-li $a = 0$ nebo $c = 0$, dostaneme předchozí případ. Hledejme nyní řešení ve tvaru $x_n = \lambda^n$, kde λ je zatím neznámý parametr. Dosazením do dané rovnice dostaneme
$$\lambda^n(a\lambda^2 + b\lambda + c) = 0$$
a pokud je $|A| + |B| > 0$, musí být $\lambda^n \neq 0$ a tedy
$$a\lambda^2 + b\lambda + c = 0\,.$$
V dalším budeme rozlišovat tři případy.

i. Rovnice
$$a\lambda^2 + b\lambda + c = 0$$
má dva reálné různé kořeny $\lambda_1 \neq \lambda_2$. (Je $\lambda_1 \neq 0 \neq \lambda_2$, protože je $c \neq 0$). Pokusme se nyní hledat řešení ve tvaru
$$x_n = c_1\lambda_1^n + c_2\lambda_2^n\,,$$
kde c_1 a c_2 jsou neznámé konstanty. Využitím počátečních podmínek $x_1 = A$, $x_2 = B$ dostaneme soustavu dvou rovnic pro dvě neznámé c_1, c_2 tvaru
$$A = c_1\lambda_1 + c_2\lambda_2\,, \qquad B = c_1\lambda_1^2 + c_2\lambda_2^2\,,$$
která má jediné řešení
$$c_1 = \frac{A\lambda_2 - B}{\lambda_1(\lambda_2 - \lambda_1)}\,, \qquad c_2 = \frac{B - A\lambda_1}{\lambda_2(\lambda_2 - \lambda_1)}\,.$$

ii. Nechť $\lambda_1 = \lambda_2$. Potom budeme hledat řešení ve tvaru
$$x_n = c_1\lambda_1^n + c_2 n\lambda_1^n\,.$$
Využití počátečních podmínek dostaneme soustavu
$$A = c_1\lambda_1 + c_2\lambda_1\,, \qquad B = c_1\lambda_1^2 + 2c_2\lambda_1^2\,,$$
která má jediné řešení
$$c_1 = \frac{2A\lambda_1 - B}{\lambda_1^2}\,, \qquad c_2 = \frac{B - A\lambda_1}{\lambda_1^2}\,.$$

iii. Daná kvadratická rovnice má dvojici komplexně sdružených kořenů (vyjádřených v goniometrickém tvaru)

$$|\lambda|(\cos\varphi \pm i\sin\varphi)\,, \quad \text{kde} \quad \sin\varphi \neq 0\,,$$

pro jejichž $n-$tou mocninu platí

$$|\lambda|^n(\cos n\varphi \pm i\sin n\varphi)\,.$$

Pokusme se tedy nalézt řešení ve tvaru

$$x_n = |\lambda|^n(c_1\cos n\varphi + c_2\sin n\varphi)\,.$$

Využitím počátečních podmínek dostaneme soustavu

$$A = |\lambda|(c_1\cos\varphi + c_2\sin\varphi)\,, \qquad B = |\lambda|^2(c_1\cos 2\varphi + c_2\sin 2\varphi)$$

s jediným řešením

$$c_1 = \frac{A|\lambda|\sin 2\varphi - B\sin\varphi}{|\lambda|^2\sin\varphi}\,, \qquad c_2 = \frac{B\cos\varphi - A|\lambda|\cos 2\varphi}{|\lambda|^2\sin\varphi}\,.$$

Poznámka: Uvedené příklady jsou ukázky tzv. diferenčních rovnic, které hrají důležitou úlohu např. v numerických metodách. S analogickou metodou jako v příkladu c) se setkáme ve druhém semestru v souvislosti s řešením diferenciálních rovnic s konstantními koeficienty.

2. Buď

$$a_n^{(1)} = 1\,,\ \forall\, n \in \mathbf{N}\,,\ \ a_n^{(r)} = \sum_{k=1}^{n} a_k^{(r-1)} \ \text{ pro } \ r = 2, 3, \ldots\,.$$

Najděte předpis pro $a_n^{(r)}$.

Řešení: Indukcí podle r dokážeme, že

$$\forall\, r \in \mathbf{N} \ \text{ a } \ \forall\, n \in \mathbf{N} \ \text{ platí } \ a_n^{(r)} = \binom{n+r-2}{r-1}\,.$$

Pro $r = 1$ a pro $\forall\, n \in \mathbf{N}$ je $a_n^{(1)} = \binom{n-1}{0} = 1$ a tvrzení platí.
Buď $r \in \mathbf{N}$, $r \geq 2$ a nechť tvrzení platí pro $r - 1$, tj.

$$\forall\, n \in \mathbf{N} \ \text{ je } \ a_n^{(r-1)} = \binom{n+r-3}{r-2}\,.$$

Potřebujeme dokázat, že

$$\forall\, n \in \mathbf{N} \ \text{ platí } \ a_n^{(r)} = \binom{n+r-2}{r-1}\,.$$

Tuto část důkazu provedeme opět indukcí, tentokrát podle n (r bude pevné). Pro $n = 1$ je

$$a_1^{(r-1)} = \binom{r-2}{r-2} = 1 = \binom{r-1}{r-1} = a_1^{(r)}\,.$$

Nechť nyní $a_n^{(r)} = \binom{n+r-2}{r-1}$. Potom

$$a_{n+1}^{(r)} = \sum_{k=1}^{n+1} a_k^{(r-1)} = \sum_{k=1}^{n} a_k^{(r-1)} + a_{n+1}^{(r-1)} =$$

$$a_n^{(r)} + a_{n+1}^{(r-1)} = \binom{n+r-2}{r-1} + \binom{n+r-2}{r-2} = \binom{n+r-1}{r-1}$$

podle známé identity pro kombinační čísla.

3. Najděte prvých pět členů posloupnosti $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$, je-li

(a) $a_n = \frac{1}{2}(1+(-1)^n)$; $[\,0\,;\,1\,;\,0\,;\,1\,;\,0\,]$

(b) $a_n = n+(-1)^n$; $[\,0\,;\,3\,;\,2\,;\,5\,;\,4\,]$

(c) $a_n = \frac{2n\sin\frac{n\pi}{2}}{n+1}$; $\left[\,1\,;\,0\,;\,-\frac{3}{2}\,;\,0\,;\,\frac{5}{3}\,\right]$

(d) $a_n = (-1)^n\cos\frac{\pi n^2}{n+1}$; $\left[\,0\,;\,-\frac{1}{2}\,;\,-\frac{\sqrt{2}}{2}\,;\,-\cos\frac{\pi}{5}\,;\,-\frac{\sqrt{3}}{2}\,\right]$

(e) $a_n = \frac{10^n-1}{3}$; $[\,3\,;\,33\,;\,333\,;\,3333\,;\,33333\,]$

(f) $a_n = \frac{10^{n-1}-1}{9}$; $[\,0\,;\,1\,;\,11\,;\,111\,;\,1111\,]$

(g) $a_n = \frac{n!}{n^n}$; $\left[\,1\,;\,\frac{1}{2}\,;\,\frac{2}{9}\,;\,\frac{3}{32}\,;\,\frac{24}{625}\,\right]$

4. Ukažte, že posloupnost, pro jejíž členy platí vztah $a_{n-1} = \frac{a_n+a_{n-2}}{2}$, je aritmetická.

Řešení: Je $a_n = 2a_{n-1} - a_{n-2} \Longrightarrow a_n - a_{n-1} = a_{n-1} - a_{n-2} = \cdots = a_2 - a_1 = d$.

5. Najděte předpis pro $n-$tý člen posloupnosti $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$, je-li

(a) $\{\,8\,;\,14\,;\,20\,;\,26\,;\,32\,;\,\dots\}$; $[\,a_n = 2+6n\,]$

(b) $\left\{\,2\,;\,\frac{3}{2}\,;\,\frac{4}{3}\,;\,\frac{5}{4}\,;\,\frac{6}{5}\,;\,\dots\right\}$; $\left[\,a_n = \frac{n+1}{n}\,\right]$

(c) $\left\{\,\frac{1}{2}\,;\,\frac{1}{2}\,;\,\frac{3}{8}\,;\,\frac{1}{4}\,;\,\frac{5}{32}\,;\,\dots\right\}$; $\left[\,a_n = \frac{n}{2^n}\,\right]$

(d) $\{\,1\,;\,5\,;\,1\,;\,5\,;\,1\,;\,5\,;\,\dots\}$; $[\,a_n = 3+2(-1)^n\,]$

(e) $\{\,-0,5\,;\,1,5\,;\,-4,5\,;\,13,5\,;\,-40,5\,;\,\dots\}$; $\left[\,a_n = \frac{(-3)^n}{6}\,\right]$

(f) $\left\{\,\frac{2}{3}\,;\,\frac{3}{4}\,;\,\frac{4}{5}\,;\,\frac{5}{6}\,;\,\frac{6}{7}\,;\,\dots\right\}$; $\left[\,a_n = \frac{n+1}{n+2}\,\right]$

(g) $\left\{\,1\,;\,\frac{1}{2}\,;\,2\,;\,\frac{1}{3}\,;\,3\,;\,\frac{1}{4}\,;\,\dots\right\}$; $\left[\,a_{2n-1} = n\,,\ a_{2n} = \frac{1}{n+1}\,\right]$

6. Najděte předpis pro $n-$tý člen posloupnosti $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$, je-li

(a) $a_{n+1} = a_n + \alpha$, a_1, α jsou daná čísla; $[\,a_n = a_1 + (n-1)\alpha\,]$

(b) $a_{n+1} = a_n \cdot q$, a_1, q jsou daná čísla; $\left[\,a_n = a_1 \cdot q^{n-1}\,\right]$

(c) $a_1 = \frac{1}{2}$, $a_{n+1} = \frac{n}{(n+2)a_n}$; $\left[\,a_n = \frac{n}{n+1}\,\right]$

(d) $a_1 = 1$, $a_{n+1} = (n+1)a_n$; $[\,a_n = n!\,]$

(e) $a_1 = \frac{1}{2}$, $a_{n+1} = a_n \cdot \frac{1}{3(n+1)}$; $\left[\,a_n = \frac{1}{2\cdot 3^{n-1}\cdot n!}\,\right]$

(f) $a_1 = 2$, $a_{n+1} = \frac{n+2}{n\cdot a_n}$; $\left[\,a_n = \frac{n+1}{n}\,\right]$

(g) $a_n = b_1 + b_2 + \cdots + b_n$, kde $b_{n+1} = b_n + d$, b_1, d jsou daná čísla;
$\left[\,a_n = nb_1 + \frac{n(n-1)}{2}d\,;\right.$ užijte vlastnosti aritmetické posloupnosti$\left.\right]$

(h) $a =_n = b_1 + b_2 + \cdots + b_n$, kde $b_{n+1} = b_n \cdot q$; b_1, q jsou daná čísla;
$\left[\,a_n = b_1\frac{q^n-1}{q-1}\right.$ pro $q \neq 1$, $a_n = nb_1$ pro $q = 1$;
užijte vlastnosti geometrické posloupnosti$\left.\right]$

(i) $a_1 = \alpha$, $a_{n+1} = \frac{n}{(n+2)a_n}$, $\alpha \in \mathbf{R} - \{0\}$ je dané; $\left[\,a_n = \frac{n}{n+1}\,(2\alpha)^{(-1)^{n-1}}\,\right]$

(j) $a_1 = 0$, $a_{n+1} = \frac{a_n+1}{n+1}$; $\left[\,a_n = \frac{1}{n!}\sum\limits_{k=1}^{n-1} k!\,\right]$

(k) $a_1 = a\,,\ a_{n+1} = (n+1)(a_n+1)\,,\ a \in \mathbf{R}$ je dané; $\quad \left[a_n = n!\left(a + \sum\limits_{k=1}^{n-1} k!\right)\right]$

Návod: V příkladech a) - k) si napište několik prvých členů dané posloupnosti.

(l) $a_1 = 0\,,\ a_2 = 1\,,\ a_{n+2} = \frac{3a_{n+1}-a_n}{2}\,;$ $\quad \left[a_n = 2 - 2^{2-n}\right]$

(m) $a_1 = 1\,,\ a_2 = 1\,,\ a_{n+2} = a_{n+1} + a_n\,,$ [tzv. Fibonacciho čísla];

$$\left[a_n = \frac{1}{\sqrt{5}}\left(\left[\frac{1+\sqrt{5}}{2}\right]^n - \left[\frac{1-\sqrt{5}}{2}\right]^n\right)\right]$$

(n) $a_1 = \alpha\,,\ a_2 = \beta\,,\ a_{n+2} = a_{n+1} + 2a_n\,,\ \alpha, \beta \in \mathbf{R}$ jsou daná;

$$\left[a_n = \frac{\beta-2\alpha}{3}(-1)^n + \frac{\alpha+\beta}{3}2^{n-1}\right]$$

(o) $a_1 = 0\,,\ a_2 = 1\,,\ a_{n+2} = 2a_{n+1} - a_n\,;$ $\quad [a_n = n-1]$

(p) $a_1 = 1\,,\ a_2 = 0\,,\ a_{n+2} = 2a_{n+1} - 2a_n\,;$ $\quad \left[a_n = \left(\sqrt{2}\right)^n \cos\frac{n\pi}{4}\right]$

Návod: V příkladech l) - p) použijte metody z příkladu 1c).

7. Vyjádřete následující součty

a) $\displaystyle\sum_{k=1}^{n} k^p$ pro $p = 1, 2, 3, 4, 5\,;$ b) $\displaystyle\sum_{k=1}^{n} k\,q^k\,;$ c) $\displaystyle\sum_{k=0}^{n} r^k \cos kx\,,\ \sum_{k=1}^{n} r^k \sin kx\,;$

d) $\displaystyle\sum_{k=1}^{n} k\cos kx\,,\ \sum_{k=1}^{n} k \sin kx\,;$ e) $\displaystyle\sum_{k=1}^{n} k\binom{n}{k}\,,\ \sum_{k=1}^{n} k^2\binom{n}{k}\,;$ f) $\displaystyle\sum_{k=0}^{n}\left[\binom{n}{k}\right]^2\,;$

g) $\displaystyle\sum_{k=1}^{n} \frac{1}{k(k+1)(k+2)}\,.$

Řešení:

(a) Pro $p = 1$ dostaneme známý vzorec $1+2+\cdots+n = \frac{n(n+1)}{2}$. Buď nyní $p = 2$ a uvažujme identitu

$$(x+1)^3 - x^3 = 3x^2 + 3x + 1\,.$$

Jestliže v této identitě budeme postupně dosazovat za $x = 1, 2, \ldots, n$ a všechny tyto nerovnosti sečteme, dostaneme

$$\sum_{k=1}^{n}\left[(k+1)^3 - k^3\right] = 3\sum_{k=1}^{n} k^2 + \sum_{k=1}^{n} k + n\,.$$

Využitím rovnosti $\sum\limits_{k=1}^{n} k = \frac{n(n+1)}{2}$ dostaneme dále

$$(n+1)^3 - 1 = 3\sum_{k=1}^{n} k^2 + \frac{3}{2}n(n+1) + n$$

a odtud

$$\sum_{k=1}^{n} k^2 = \frac{n(n+1)(2n+1)}{6}\,.$$

Pro $p = 3$ využijeme rovnosti

$$(x+1)^4 - x^4 = 4x^3 + 6x^2 + 4x + 1\,.$$

Stejným postupem dostaneme

$$(n+1)^4 - 1 = 4\sum_{k=1}^{n} k^3 + 6\sum_{k=1}^{n} k^2 + 4\sum_{k=1}^{n} k + n$$

a odtud

$$\sum_{k=1}^{n} k^3 = \frac{n^2(n+1)^2}{4} = \left[\sum_{k=1}^{n} k\right]^2 .$$

Analogickýn způsobem najdeme

$$\sum_{k=1}^{n} k^4 = \frac{n(n+1)(2n+1)(3n^2+3n-1)}{30} \quad \text{a} \quad \sum_{k=1}^{n} k^5 = \frac{n^2(n+1)^2(2n^2+2n-1)}{12} .$$

Poznámka: Je možné dokázat, že pro libovolné $p \in \mathbf{N}$ platí

$$1^p + 2^p + \cdots + n^p = \frac{n^{p+1}}{p+1} + \frac{n^p}{2} + \sum_{k=1}^{[\frac{p}{2}]} \frac{1}{2k}\binom{p}{2k-1} B_{2k}\, n^{p-2k+1} ,$$

kde $[x]$ je celá část čísla $x \in \mathbf{R}$, tj. celé číslo k takové, že $k \le x < k+1$ a B_n jsou tzv. Bernoulliho čísla, definovaná rekurentně vztahy

$$B_0 = 1 ,\ B_n = -\sum_{k=0}^{n-1} \binom{n}{k} \frac{B_k}{n-k+1} , \quad n \in \mathbf{N} .$$

Platí

$$B_1 = -\frac{1}{2} ,\ B_2 = \frac{1}{6} ,\ B_4 = -\frac{1}{30} ,\ B_6 = \frac{1}{42} ,\ B_8 = -\frac{1}{30} , \ldots ,\ B_{2n+1} = 0 ,\ n \in \mathbf{N} .$$

(b) Je-li $q = 1$, dostaneme předchozí případ ($p = 1$). Nechť je tedy $q \neq 1$. Podle vzorce pro $n-$tý částečný součet geometrické posloupnosti platí

$$(1-q)\sum_{k=1}^{n} kq^k = \sum_{k=1}^{n} kq^k - \sum_{k=1}^{n} kq^{k+1} = \sum_{k=1}^{n} kq^k - \sum_{k=2}^{n+1} (k-1)q^k =$$

$$= \sum_{k=1}^{n} q^k - nq^{n+1} = \frac{q(1-q^n)}{1-q} - nq^{n+1} .$$

Odtud

$$\sum_{k=1}^{n} kq^k = \frac{q(1-q^n)}{(1-q)^2} - \frac{nq^{n+1}}{1-q} .$$

(c) Uvažme výraz

$$\sum_{k=0}^{n} r^k \cos kx + i\sum_{k=0}^{n} r^k \sin kx = \sum_{k=0}^{n} r^k e^{ikx}$$

podle Eulerovy identity (1.3.35). Toto je však součet $n+1$ členů geometrické posloupnosti s kvocientem $q = re^{ix}$, tedy pro $re^{ix} \neq 1$ platí

$$\sum_{k=0}^{n} r^k e^{ikx} = \frac{1 - r^{n+1} e^{i(n+1)x}}{1 - re^{ix}} = \frac{1 - r^{n+1}\cos(n+1)x - ir^{n+1}\sin(n+1)x}{1 - r\cos x - ir\sin x} =$$

$$= \frac{\left[1 - r^{n+1}\cos(n+1)x - ir^{n+1}\sin(n+1)x\right]\left[1 - r\cos x + ir\sin x\right]}{(1 - r\cos x)^2 + r^2\sin^2 x} =$$

$$= \frac{r^{n+2}\cos nx - r^{n+1}\cos(n+1)x - r\cos x + 1 + i\left[r^{n+2}\sin nx - r^{n+1}\sin(n+1)x + r\sin x\right]}{r^2 - 2r\cos x + 1}$$

po pronásobení a krátké úpravě. Jestliže nyní srovnáme reálné a imaginární části obou stran, dostaneme

$$\sum_{k=0}^{n} r^k \cos kx = \frac{r^{n+2}\cos nx - r^{n+1}\cos(n+1)x - r\cos x + 1}{r^2 - 2r\cos x + 1},$$

$$\sum_{k=0}^{n} r^k \sin kx = \frac{r^{n+2}\sin nx - r^{n+1}\sin(n+1)x + r\sin x}{r^2 - 2r\cos x + 1}.$$

Poznámka: S uvedenými vyjádřeními se setkáme několikrát později, poprvé v souvislosti s nekonečnými řadami.

(d) Analogicky jako v předchozím příkladu můžeme psát

$$\sum_{k=1}^{n} k\cos kx + i\sum_{k=1}^{n} k\sin kx = \sum_{k=1}^{n} ke^{ikx}.$$

Podle příkladu b) ($q = e^{ix}$) platí

$$\sum_{k=1}^{n} ke^{ikx} = \frac{e^{ix}(1 - e^{inx})}{(1 - e^{ix})^2} - \frac{ne^{i(n+1)x}}{1 - e^{ix}} = \frac{e^{ix}\left[1 - e^{inx} - ne^{inx}(1 - e^{ix})\right]}{(1 - e^{ix})^2} =$$

$$= \frac{e^{ix}\left[1 - (n+1)e^{inx} + ne^{i(n+1)x}\right]}{-4e^{ix}\left(\frac{e^{i\frac{x}{2}} - e^{-i\frac{x}{2}}}{2i}\right)^2} = \frac{(n+1)e^{inx} - ne^{i(n+1)x} - 1}{4\sin^2\frac{x}{2}},$$

jestliže využijeme vyjádření $\sin\frac{x}{2}$ pomocí exponenciely (1.3.36). Srovnáním reálných a imaginárních částí dostaneme

$$\sum_{k=1}^{n} k\cos kx = \frac{(n+1)\cos nx - n\cos(n+1)x - 1}{4\sin^2\frac{x}{2}},$$

$$\sum_{k=1}^{n} k\sin kx = \frac{(n+1)\sin nx - n\sin(n+1)x}{4\sin^2\frac{x}{2}}.$$

(e) Platí

$$k\binom{n}{k} = k\frac{n!}{k!\,(n-k)!} = n\frac{(n-1)!}{(k-1)!\,(n-1-k+1)!} = n\binom{n-1}{k-1}$$

a tedy

$$\sum_{k=1}^{n} k\binom{n}{k} = n\sum_{k=1}^{n}\binom{n-1}{k-1} = n\sum_{l=0}^{n-1}\binom{n-1}{l} = n(1+1)^{n-1} = n2^{n-1}.$$

Druhý součet rozepíšeme do tvaru

$$\sum_{k=1}^{n} k^2\binom{n}{k} = \sum_{k=2}^{n} k(k-1)\binom{n}{k} + \sum_{k=1}^{n} k\binom{n}{k}.$$

Pro $k \geq 2$ platí

$$k(k-1)\binom{n}{k} = k(k-1)\frac{n!}{k!\,(n-k)!} = n(k-1)\frac{(n-1)!}{(k-1)!\,(n-k)!} =$$

$$= n(n-1)\frac{(n-2)!}{(k-2)!\,(n-2-k+2)!} = n(n-1)\binom{n-2}{k-2}.$$

Tudíž

$$\sum_{k=1}^{n} k^2\binom{n}{k} = n(n-1)\sum_{k=2}^{n}\binom{n-2}{k-2} + n\sum_{k=1}^{n}\binom{n-1}{k-1} =$$

$$= n(n-1)2^{n-2} + n2^{n-1} = n(n+1)2^{n-2}.$$

(f) Uvažujme identitu $(1+x)^n(1+x)^n = (1+x)^{2n}$. Podle binomické věty tedy platí

$$\sum_{k=0}^{n}\binom{n}{k}x^k \sum_{l=0}^{n}\binom{n}{l}x^l = \sum_{j=0}^{2n}\binom{2n}{j}x^j.$$

Jestliže v součinu na levé straně najdeme koeficient u x^n, dostaneme

$$\binom{n}{n}\binom{n}{0} + \binom{n}{n-1}\binom{n}{1} + \cdots + \binom{n}{n-k}\binom{n}{k} + \cdots + \binom{n}{0}\binom{n}{n}.$$

Poněvadž však platí, že $\binom{n}{k} = \binom{n}{n-k}$, je tento koeficient roven

$$\sum_{k=0}^{n}\left[\binom{n}{k}\right]^2.$$

Odpovídající koeficient na pravé straně je $\binom{2n}{n}$, tedy

$$\sum_{k=0}^{n}\left[\binom{n}{k}\right]^2 = \binom{2n}{n}.$$

(g) Jestliže zlomek $\frac{1}{k(k+1)(k+2)}$ rozložíme na parciální zlomky, dostaneme

$$\frac{1}{k(k+1)(k+2)} = \frac{A}{k} + \frac{B}{k+1} + \frac{C}{k+2}$$

a běžný výpočet dává soustavu lineárních rovnic

$$A + B + C = 0, \quad 3A + 2B + C = 0, \quad 2A = 1$$

s řešením $A = \frac{1}{2}$, $B = -1$, $C = \frac{1}{2}$; tedy

$$\frac{1}{k(k+1)(k+2)} = \frac{1}{2}\left\{\frac{1}{k} - \frac{1}{k+1} - \frac{1}{k+1} + \frac{1}{k+2}\right\}.$$

Jestliže použijeme toto vyjádření, dostaneme

$$\sum_{k=1}^{n}\frac{1}{k(k+1)(k+2)} = \frac{1}{2}\left(\frac{1}{1} - \frac{1}{2} - \frac{1}{2} + \frac{1}{3}\right) + \frac{1}{2}\left(\frac{1}{2} - \frac{1}{3} - \frac{1}{3} + \frac{1}{4}\right) + \cdots +$$

$$+\frac{1}{2}\left(\frac{1}{n-1} - \frac{1}{n} - \frac{1}{n} + \frac{1}{n+1}\right) + \frac{1}{2}\left(\frac{1}{n} - \frac{1}{n+1} - \frac{1}{n+1} + \frac{1}{n+2}\right) =$$

$$= \frac{1}{2}\left\{1 - \frac{1}{2} - \frac{1}{n+1} + \frac{1}{n+2}\right\} = \frac{1}{2}\left\{\frac{1}{2} - \frac{1}{(n+1)(n+2)}\right\}.$$

8. Vyjádřete následující součty.

(a) $\sum\limits_{k=1}^{n} \frac{1}{k(k+1)}$; $\left[1-\frac{1}{n+1}\right]$

(b) $\sum\limits_{k=1}^{n} \frac{1}{(3k-2)(3k+1)}$; $\left[\frac{n}{3n+1}\right]$

(c) $\sum\limits_{k=1}^{n} \frac{1}{(4k-3)(4k+1)}$; $\left[\frac{n}{4n+1}\right]$

(d) $\sum\limits_{k=1}^{n} (2k-1)$; [$n^2$; užijte vlastnosti aritmetické posloupnosti]

(e) $\sum\limits_{k=1}^{n} k(k+1)$; [$\frac{n(n+1)(n+2)}{3}$; užijte příklad 7a)]

(f) $\sum\limits_{k=1}^{n} k(k+1)(k+2)$; [$\frac{n(n+1)(n+2)(n+3)}{4}$; užijte příklad 7a)]

(g) $\sum\limits_{k=1}^{n} \sin kx$; [$\frac{\sin\frac{(n+1)x}{2}\sin\frac{nx}{2}}{\sin\frac{x}{2}}$; užijte příklad 7c)]

(h) $\frac{1}{2}+\sum\limits_{k=1}^{n} \cos kx$; [$\frac{\sin\frac{2n+1}{2}x}{2\sin\frac{x}{2}}$; užijte příklad 7c)]

(i) $\sum\limits_{k=1}^{n} \sin(2k-1)x$; [$\frac{\sin^2 nx}{\sin x}$; užijte metody řešení příkladu 7c)]

(j) $\sum\limits_{k=1}^{n} \cos^2 kx$; [$\frac{n}{2}+\frac{\sin nx\,\cos(n+1)x}{2\sin x}$; užijte metody řešení příkladu 7c) a vzorce $\cos^2\alpha=\frac{1+\cos 2\alpha}{2}$]

(k) $\sum\limits_{k=0}^{n} (-1)^k\binom{n}{k}$; [0; užijte binomickou větu na výraz $(1-1)^n$]

(l) $\sum\limits_{k=0}^{n} \frac{\binom{n}{k}}{k+1}$; [$\frac{1}{n+1}(2^{n+1}-1)$; užijte postupu z příkladu 7e)]

(m) $\sum\limits_{k=0}^{n} (k+1)\binom{n}{k}$; [$(n+1)2^{n-1}$; užijte postupu z příkladu 7e)]

(n) $\sum\limits_{k=1}^{n} (k-1)\binom{n}{k}$; [$(n-2)2^{n-1}+1$; užijte postupu z příkladu 7e)]

(o) $\sum\limits_{k=1}^{n} \frac{1}{(2k-1)(2k+1)(2k+3)}$; [$\frac{n(n+2)}{3(2n+1)(2n+3)}$; užijte postupu z příkladu 7g)]

(p) $\sum\limits_{k=1}^{n} \frac{1}{k(k+1)(k+2)(k+3)}$; [$\frac{1}{18}-\frac{1}{3(n+1)(n+2)(n+3)}$; užijte postupu z příkladu 7g)]

(q) $\sum\limits_{k=1}^{n} \frac{k^2}{(2k-1)(2k+1)}$. [$\frac{n(n+1)}{2(2n+1)}$; užijte postupu z příkladu 7g) a rozkladu $\frac{k^2}{4k^2-1}=\frac{1}{4}\cdot\frac{4k^2-1+1}{4k^2-1}=\frac{1}{4}\left(1+\frac{1}{4k^2-1}\right)$]

9. Ukažte, že jsou následující posloupnosti omezené.

a) $\left\{\frac{(-1)^n n+10}{\sqrt{n^2+1}}\right\}_{n=1}^{\infty}$; b) $\left\{\frac{\sqrt{n^2+2}}{(n+3)(\sqrt{n}+1)}\right\}_{n=1}^{\infty}$; c) $\left\{n\left(\sqrt{n^4+n}-\sqrt{n^4-n}\right)\right\}_{n=1}^{\infty}$;

d) $\left\{\sqrt[3]{n^3+1}-\sqrt[3]{n^3-1}\right\}_{n=1}^{\infty}$; e) $\left\{\sqrt{\frac{n^4+n}{n^2+1}}-\sqrt{n^2-1}\right\}_{n=1}^{\infty}$; f) $\left\{\frac{n}{a^n}\right\}_{n=1}^{\infty}$, $a>1$;

g) $\left\{n\left(a^{\frac{1}{n}}-1\right)\right\}_{n=1}^{\infty}$, $a>0$; h) $\left\{\sum_{k=1}^{n}\frac{(-1)^{k+1}}{k}\right\}_{n=1}^{\infty}$; i) $\left\{\sum_{k=1}^{n}\frac{k}{2^k}\right\}_{n=1}^{\infty}$.

Důkaz:

(a) Platí

$$|(-1)^n n+10| \le |(-1)^n n|+10 = n+10\,; \qquad \sqrt{n^2+1}\ge n\,,$$

tedy

$$\left|\frac{(-1)^n n+10}{\sqrt{n^2+1}}\right| \le \frac{n+10}{n} = 1+\frac{10}{n} \le 11\,.$$

(b) Je

$$n^2+2 \le n^2+2n+1\,,\ \text{ tedy } \sqrt{n^2+2}\le n+1 \ \text{ a odtud}$$

$$0 \le \frac{\sqrt{n^2+1}}{(n+3)(\sqrt{n}+1)} \le \frac{n+1}{(n+3)(\sqrt{n}+1)} \le \frac{1}{\sqrt{n}+1} \le 1\,.$$

(c) Provedeme nejdříve následující úpravu:

$$n\left(\sqrt{n^4+n}-\sqrt{n^4-n}\right) = \frac{n(n^4+n-n^4+n)}{\sqrt{n^4+n}+\sqrt{n^4-n}} = \frac{2n^2}{\sqrt{n^4+n}+\sqrt{n^4-n}}\,.$$

Nyní platí

$$\sqrt{n^4+n}+\sqrt{n^4-n} \ge \sqrt{n^4+n} \ge \sqrt{n^4} = n^2\,,$$

a tedy

$$\frac{2n^2}{\sqrt{n^4+n}+\sqrt{n^4-n}} \le \frac{2n^2}{n^2} = 2\,.$$

(d) Využitím vzorce $a^3-b^3=(a-b)(a^2+ab+b^2)$ můžeme přepsat $n-$tý člen dané posloupnosti do tvaru

$$\sqrt[3]{n^3+1}-\sqrt[3]{n^3-1} = \frac{2}{\sqrt[3]{(n^3+1)^2}+\sqrt[3]{n^6-1}+\sqrt[3]{(n^3-1)^2}}\,.$$

Protože jmenovatel tohoto zlomku je neustále větší než 1, platí

$$\sqrt{n^4+n}-\sqrt{n^4-n}\le 2\,.$$

(e) Nejdříve odhadneme prvou odmocninu. Platí

$$\frac{n^4+n}{n^2+1} = \frac{n^2\left(n^2+\frac{1}{n}\right)}{n^2+1} \le n^2 \ \text{ a odtud}$$

$$0 \le \sqrt{\frac{n^4+n}{n^2+1}}-\sqrt{n^2-1} \le n-\sqrt{n^2-1} = \frac{1}{n+\sqrt{n^2-1}} \le 1\,.$$

(f) Podle Bernoulliho nerovnosti (cvičení 1.1.16) platí

$$a^n = (1+a-1)^n \ge n(a-1) \ \text{ a odtud } \ \frac{n}{a^n} \le \frac{n}{n(a-1)} = \frac{1}{a-1}\,.$$

(g) Nechť je nejdříve $a > 1$. Potom je též $a^{\frac{1}{n}} > 1$ a všechny členy dané posloupnosti jsou kladné. Jestliže využijeme vzorce

$$\alpha^n - \beta^n = (\alpha - \beta)(\alpha^{n-1} + \alpha^{n-2}\beta + \cdots + \alpha\beta^{n-2} + \beta^{n-1}),$$

můžeme psát

$$a^{\frac{1}{n}} - 1 = \frac{a-1}{\sqrt[n]{a^{n-1}} + \sqrt[n]{a^{n-2}} + \cdots + \sqrt[n]{a} + 1} \leq \frac{a-1}{n} \text{ a odtud } n\left(a^{\frac{1}{n}} - 1\right) \leq a - 1.$$

Je-li $a = 1$, jsou všechny členy dané posloupnosti rovny 0 a tato posloupnost je omezená. Pro $0 < a < 1$ jsou všechny členy posloupnosti záporné (je $a^{\frac{1}{n}} < 1$) a ukážeme, že posloupnost $\left\{n\left(1 - a^{\frac{1}{n}}\right)\right\}$ je shora omezená. Napišme a ve tvaru $a = \frac{1}{b}$, kde $b > 1$. Potom je

$$n\left(1 - a^{\frac{1}{n}}\right) = n\left(1 - \frac{1}{\sqrt[n]{b}}\right) = n\frac{\sqrt[n]{b} - 1}{\sqrt[n]{b}} \leq n\left(\sqrt[n]{b} - 1\right) \leq b - 1$$

podle prvé části důkazu.

(h) Označme

$$s_n = \sum_{k=1}^{n} \frac{(-1)^{k+1}}{k}.$$

Je $s_1 = 1$, $s_2 = \frac{1}{2}$ a pro liché $n = 2l - 1$ platí

$$s_{2l+1} = s_{2l-1} - \frac{1}{2l} + \frac{1}{2l+1} \leq s_{2l-1} \leq s_1.$$

Pro sudá $n = 2j$ dostáváme

$$s_{2j+2} = s_{2j} + \frac{1}{2j+1} - \frac{1}{2j+2} \geq s_{2j} \geq s_2.$$

Jestliže tyto výsledky shrneme, je vidět, že platí

$$1 = s_1 \geq s_{2j+1} = s_{2j} + \frac{1}{2j+1} \geq s_{2j} \geq s_2 = \frac{1}{2},$$

tedy

$$\frac{1}{2} \leq \sum_{k=1}^{n} \frac{(-1)^{k+1}}{k} \leq 1.$$

(i) Platí $\sum\limits_{k=1}^{n} \frac{k}{2^k} = 1 + \sum\limits_{k=3}^{n} \frac{k}{2^k}$ a pro $k \geq 3$ je

$$2^k = (1+1)^k = \sum_{j=0}^{k} \binom{k}{j} \geq \binom{k}{3} = \frac{k(k-1)(k-2)}{6}.$$

Tedy $\frac{k}{2^k} \leq \frac{6}{(k-1)(k-2)}$. Pro součet $\sum\limits_{k=3}^{n} \frac{1}{(k-1)(k-2)}$ platí

$$\sum_{k=3}^{n} \frac{1}{(k-1)(k-2)} = \sum_{l=1}^{n-2} \frac{1}{1(l+1)} = \sum_{l=1}^{n-2} \left[\frac{1}{l} - \frac{1}{l+1}\right] = 1 - \frac{1}{n-1}.$$

Odtud plyne, že

$$0 \leq \sum_{k=1}^{n} \frac{k}{2^k} \leq 1 + 6\left(1 - \frac{1}{n-1}\right) \leq 7.$$

Poznámka: Uvedené postupy nejsou samozřejmě jediné a pravděpodobně také ne nejlepší. Kařdý si může zvolit jiný postup a popřípadě nalézt vhodnější odhady.

10. Buď $\{x_n\}_{n=1}^{\infty}$ posloupnost kladných čísel. Potom je posloupnost

$$s_n = \sum_{k=1}^{n} \frac{1}{x_k}\,, \text{ omezená právě když je omezená posloupnost } y_n = \prod_{k=1}^{n}\left(1+\frac{1}{x_k}\right)\,,\ n \in \mathbf{N}\,.$$

Důkaz: Buď $M = \sup\{s_n\,;\, n \in \mathbf{N}\}$. Je-li $M < 1$, položme $s_0 = n_0 = 0$. Pokud $M \geq 1$, existuje $n_0 \in \mathbf{N}$ tak, že $s_{n_0} \in (M-1, M)$. Pak pro $n > n_0$ platí

$$\widetilde{s_n} = s_n - s_{n_0} = \sum_{k=n_0+1}^{n} \frac{1}{x_k} \leq M - s_{n_0} = q\,, \quad q \in (0,1)\,.$$

Pak pro $n > n_0$ je

$$\widetilde{y_n} = \prod_{k=n_0+1}^{n}\left(1+\frac{1}{x_k}\right) = 1 + \sum_{i=n_0+1}^{n}\frac{1}{x_i} + \sum_{i,j=n_0+1,i\neq j}^{n}\frac{1}{x_i x_j} + \cdots + \frac{1}{x_{n_0+1}\cdot \ldots \cdot x_n} \leq$$

$$\leq 1 + q + q^2 + \cdots + q^{n-n_0} \leq \frac{1}{1-q}\,.$$

tedy pro $n > n_0$ máme

$$y_n \leq \frac{1}{1-q}\prod_{k=1}^{n_0}\left(1+\frac{1}{x_k}\right)\,.$$

Odtud plyne, že $\{y_n\}_{n=1}^{\infty}$ je omezená posloupnost. Protože dále platí

$$y_n = \prod_{k=1}^{n}\left(1+\frac{1}{x_k}\right) = 1 + \sum_{k=1}^{n}\frac{1}{x_k} + \cdots > \sum_{k=1}^{n}\frac{1}{x_k} = s_n\,,$$

vidíme, že není-li posloupnost $\{s_n\}_{n=1}^{\infty}$ omezená, pak také posloupnost $\{y_n\}_{n=1}^{\infty}$ není omezená.

11. Ukažte, že jsou následující posloupnosti omezené.

(a) $\left\{\frac{4n^2+1}{3n^2+2}\right\}_{n=1}^{\infty}$; $\quad\left[\text{užijte rozkladu } \frac{4n^2+1}{3n^2+2} = \frac{4}{3} - \frac{5}{3(3n^2+2)}\right]$

(b) $\left\{\frac{2n^2-1}{2+n^2}\right\}_{n=1}^{\infty}$; $\quad$[proveďte analogicky jako v příkladu a)]

(c) $\left\{\frac{n+(-1)^n}{3n-1}\right\}_{n=1}^{\infty}$; $\quad\left[\text{užijte odhadu } |n+(-1)^n| \leq n+1\right]$

(d) $\left\{\frac{1-n}{\sqrt{n^2+1}}\right\}_{n=1}^{\infty}$; $\quad\left[\text{použijte odhadu } \sqrt{n^2+1} \geq n\right]$

(e) $\left\{\frac{3n+5}{\sqrt{4n^2-1}}\right\}_{n=1}^{\infty}$; $\quad\left[\text{užijte odhadu } \sqrt{4n^2-1} \geq \sqrt{4n^2-4n+1} = 2n-1\right]$

(f) $\left\{\sqrt{n^2+1}-n\right\}_{n=1}^{\infty}$; $\quad$[užijte postupu z příkladu 9c)]

(g) $\left\{\frac{2^n+1}{3^n-2}\right\}_{n=1}^{\infty}$; $\quad\left[\text{využijte odhadů } 2^n+1 \leq 2^{n+1}\,,\ 3^n-2 \geq 3^{n-1}\right]$

(h) $\left\{\frac{\ln^2 n+10}{\ln^2 n^2+2}\right\}_{n=1}^{\infty}$; $\quad\left[\text{vyjádřete } \ln^2 n^2\right]$

(i) $\{\log(3n+5) - \log(n+1)\}_{n=1}^{\infty}$; $\quad\left[\text{odhadněte } \frac{3n+5}{n+1}\right]$

(j) $\left\{\sum\limits_{k=1}^{n}\frac{1}{k(k+1)}\right\}_{n=1}^{\infty}$; $\quad\left[\text{najděte součet } \sum\limits_{k=1}^{n}\frac{1}{k(k+1)}\right]$

(k) $\left\{\sum\limits_{k=1}^{n} kq^k\right\}_{n=1}^{\infty}$, $|q| < 1$. $\qquad$ $\big[$užijte příklady 7b) a 9f) $\big(q = \frac{1}{a}\,,\ |a| > 1\big)\big]$

12. Ukažte, že následující posloupnosti jsou neomezené.

a) $\left\{\sqrt{n^4+n^3+1} - \sqrt{n^4-n^3+1}\right\}_{n=1}^{\infty}$; $\qquad$ b) $\left\{\sqrt{n^2+(-1)^n\sqrt{n^3}} - n\right\}_{n=1}^{\infty}$;

c) $\left\{\dfrac{3^n-2^n}{2^n+1}\right\}_{n=1}^{\infty}$; $\qquad$ d) $\left\{\sqrt[n]{n!}\right\}_{n=1}^{\infty}$;

e) $\left\{\dfrac{(2n)!!}{(2n-1)!!}\right\}_{n=1}^{\infty}$, kde $(2n)!! = 2\cdot 4\cdot 6\cdot \ldots \cdot (2n)$, $(2n-1)!! = 1\cdot 3\cdot 5\cdot \ldots \cdot (2n-1)$;

f) $\left\{\dfrac{a^n}{n^k}\right\}_{n=1}^{\infty}$, $|a| > 1$, $k \in \mathbf{R}$; $\quad$ g) $\left\{\dfrac{n+1}{\log(n+1)}\right\}_{n=1}^{\infty}$; $\quad$ h) $\left\{\sum\limits_{k=1}^{n}(-1)^{k+1}k^2\right\}_{n=1}^{\infty}$.

Důkaz: Abychom ukázali, že je posloupnost $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ neomezená, musíme pro každé $M \in \mathbf{R}$ nalézt index $n(M)$ tak, že $|a_{n(M)}| > M$. Poněvadž je posloupnost přirozených čísel $\{n\}$ neomezená, stačí ke každému $n \in \mathbf{N}$ nalézt takový index k_n, že $|a_{k_n}| > n$.

(a) Je

$$\sqrt{n^4+n^3+1} - \sqrt{n^4-n^3+1} = \frac{2n^3}{\sqrt{n^4+n^3+1} + \sqrt{n^4-n^3+1}}$$

a poněvadž

$$\sqrt{n^4+n^3+1} + \sqrt{n^4-n^3+1} \le 2\sqrt{n^4+n^3+1} \le 2\sqrt{3n^4} \le 4n^2\,,$$

dostaneme

$$\sqrt{n^4+n^3+1} - \sqrt{n^4-n^3+1} \ge \frac{2n^3}{4n^2} = \frac{n}{2}$$

a stačí volit $k_n = 2n$.

(b) Provedeme analogickou úpravu jako v případě a).

$$\sqrt{n^2+(-1)^n\sqrt{n^3}} - n = \frac{(-1)^n\sqrt{n^3}}{\sqrt{n^2+(-1)^n\sqrt{n^3}} + n}$$

a poněvadž je

$$|a_n| = \frac{\sqrt{n^3}}{\sqrt{n^2+(-1)^n\sqrt{n^3}} + n}\,,$$

můžeme použít odhadu

$$\sqrt{n^2+(-1)^n\sqrt{n^3}} + n \le 3n\,.$$

Platí tedy

$$|a_n| \ge \frac{\sqrt{n^3}}{3n} = \frac{1}{3}\sqrt{n}\,.$$

Posloupnost $b_n = \frac{1}{3}\sqrt{n}$ je neomezená; je totiž $3b_{n^2} = n$ a odtud plyne, že i posloupnost $\{a_n\}$ je neomezená.

(c) Výraz nejdříve upravíme. Je

$$\frac{3^n-2^n}{2^n+1}=\left(\frac{3}{2}\right)^n\frac{1-\left(\frac{2}{3}\right)^n}{1+\frac{1}{2^n}}$$

a poněvadž $\left(\frac{2}{3}\right)^n\le\frac{2}{3}$, můžeme psát, že

$$1-\left(\frac{2}{3}\right)^n\ge 1-\frac{2}{3}=\frac{1}{3}\,,\quad 1+\frac{1}{2^n}\le 2\ \text{ a tudíž }\ \frac{3^n-2^n}{2^n+1}\ge\frac{1}{6}\left(\frac{3}{2}\right)^n.$$

Posloupnost $\left\{\left(\frac{3}{2}\right)^n\right\}_{n=1}^{\infty}$ je neomezená. Platí totiž

$$\left(\frac{3}{2}\right)^n=\left(1+\frac{1}{2}\right)^n\ge\frac{n}{2}$$

podle Bernoulliovy nerovnosti (cvičení 1.1.16).

(d) Je-li n sudé, platí

$$n!=1\cdot 2\cdot\ \ldots\ \cdot\frac{n-2}{2}\cdot\frac{n}{2}\cdot\frac{n+2}{2}\cdot\ \ldots\ \cdot n\,,$$

je-li n liché, je

$$n!=1\cdot 2\cdot\ \ldots\ \cdot\frac{n-1}{2}\cdot\frac{n+1}{2}\cdot\ \ldots\ \cdot n\,.$$

V každém případě je

$$n!\ge\left(\frac{n}{2}\right)^{\frac{n}{2}}\quad\text{a odtud}\quad\sqrt[n]{n!}\ge\left[\left(\frac{n}{2}\right)^{\frac{n}{2}}\right]^{\frac{1}{n}}=\sqrt{\frac{n}{2}}\,.$$

(e) Je

$$\frac{(2n)!!}{(2n-1)!!}=\frac{2\cdot 4\cdot 6\cdot\ \ldots\ \cdot(2n)}{1\cdot 3\cdot 5\cdot\ \ldots\ \cdot(2n-1)}=2\cdot\frac{4}{3}\cdot\ \ldots\ \cdot\frac{2n}{2n-1}=$$

$$=(1+1)\left(1+\frac{1}{3}\right)\left(1+\frac{1}{5}\right)\ldots\left(1+\frac{1}{2n-1}\right).$$

Podle příkladu 10 je tato posloupnost omezená právě když je omezená posloupnost

$$\left\{\sum_{k=1}^{n}\frac{1}{2k-1}\right\}_{n=1}^{\infty}.\ \text{ Označme }\ s_n=\sum_{k=1}^{n}\frac{1}{2k-1}\,.$$

Potom

$$s_{2^n}\ge\sum_{k=1}^{2^n}\frac{1}{2k}=\frac{1}{2}\left(1+\frac{1}{2}+\underbrace{\frac{1}{3}+\frac{1}{4}}_{2^1\,\check{c}len\mathring{u}}+\underbrace{\frac{1}{5}+\cdots+\frac{1}{8}}_{2^2\,\check{c}len\mathring{u}}+\cdots+\underbrace{\frac{1}{2^{n-1}+1}+\cdots+\frac{1}{2^n}}_{2^{n-1}\,\check{c}len\mathring{u}}\right)\ge$$

$$\ge\frac{1}{2}\left(1+\frac{1}{2}+2^1\cdot\frac{1}{4}+2^2\cdot\frac{1}{8}+\cdots+2^{n-1}\cdot\frac{1}{2^n}\right)=\frac{1}{2}\left(1+\frac{n}{2}\right).$$

Protože posloupnost $\left\{\frac{1}{2}\left(1+\frac{n}{2}\right)\right\}$ není omezená, není omezená ani $\left\{\sum\limits_{k=1}^{n}\frac{1}{2k-1}\right\}$.

(f) Poněvadž platí
$$\left|\frac{a^n}{n^k}\right| = \frac{|a|^n}{n^k}\,,$$
stačí ukázat, že daná posloupnost je neomezená pro $a > 1$. Nechť je nejdříve $k \le 0$. Potom platí
$$\frac{a^n}{n^k} \ge a^n = (1 + a - 1)^n \ge n(a-1)$$
a daná posloupnost je neomezená.
Je-li $k \ge 0$, pak existuje celé číslo $r = [k]$ tak, že $r \le k < r+1$. Odtud plyne, že
$$n^r \le n^k \le n^{r+1} \quad \text{a tedy} \quad \frac{a^n}{n^r} \ge \frac{a^n}{n^k} \ge \frac{a^n}{n^{r+1}}\,.$$
Z této nerovnosti plyne, že posloupnost $\left\{\frac{a^n}{n^k}\right\}$ je neomezená právě když je neomezená posloupnost $\left\{\frac{a^n}{n^r}\right\}$. Stačí tedy předpokládat, že $k \in \mathbf{N}$. Dále platí
$$a^n = (1 + a - 1)^n = \sum_{l=0}^{n} \binom{n}{l}(a-1)^l \ge \binom{n}{k+1}(a-1)^{k+1}$$
pro $n > k$. Tedy
$$\frac{a^n}{n^k} \ge \frac{1}{n^k}\binom{n}{k+1}(a-1)^{k+1} = \frac{n(n-1)\dots(n-k)}{n^k(k+1)!}(a-1)^{k+1} =$$
$$= \frac{1}{(k+1)!}\left(1 - \frac{1}{n}\right)\left(1 - \frac{2}{n}\right)\dots\left(1 - \frac{k-1}{n}\right)(n-k)(a-1)^{k+1}\,.$$
Protože je $\frac{j}{n} \le \frac{k}{n}$ pro $j = 1, 2, \dots, k-1$, platí
$$\prod_{j=1}^{k-1}\left(1 - \frac{j}{n}\right) \ge \prod_{j=1}^{k-1}\left(1 - \frac{k}{n}\right) = \left(1 - \frac{k}{n}\right)^{k-1}$$
a pro $n \ge 2k$ je dokonce $\left(1 - \frac{k}{n}\right)^{k-1} \ge \frac{1}{2^{k-1}}$. Odtud plyne, že pro $n \ge 2k$ platí
$$\frac{a^n}{n^k} \ge \frac{n-k}{2^{k-1}(k+1)!}(a-1)^{k+1}$$
a daná posloupnost je neomezená.

(g) Platí
$$\left\{\frac{n+1}{\log(n+1)}\right\}_{n=1}^{\infty} = \left\{\frac{n}{\log n}\right\}_{n=2}^{\infty} \quad \text{a označme } x_n = \frac{n}{\log n}\,.$$
Nyní je $x_{10^n} = \frac{10^n}{n}$ a podle předchozího příkladu je tato posloupnost neomezená ($a = 10$, $k = 1$).

(h) Označme
$$s_n = \left\{\sum_{k=1}^{n}(-1)^{k+1}k^2\right\}.$$
Je zřejmé, že
$$1 = s_1 < s_3 < \dots < s_{2n+1}$$
a poněvadž
$$s_{2n+1} = s_{2n-1} - (2n)^2 + (2n+1)^2 = s_{2n-1} + 4n + 1 \ge s_1 + 4n + 1 > n\,,$$

plyne odtud neomezenost dané posloupnosti. Analogicky

$$0 = s_0 > s_2 > \cdots > s_{2n}$$

a vzhledem k tomu, že

$$s_{2n} = s_{2n-2} + (2n-1)^2 - 2n^2 = s_{2n-2} - 4n + 1 \leq -4n + 1\,,$$

není posloupnost $\{s_n\}$ omezená zdola ani shora.
Poněkud delší, ale také zábavnější, je nalezení součtu příslušné sumy. Dá se ukázat, že

$$s_n = (-1)^{n+1} \left\{ \left[\frac{n-1}{2} \right] + 1 \right\} \frac{2n + 1 + (-1)^n}{2}\,,$$

kde $\left[\frac{n-1}{2}\right]$ znamená opět celou část daného čísla.

Poznámka: Posloupnosti z příkladů a), c), d), e), g) a f) pro $a > 1$ jsou posloupnosti nezáporných čísel, tedy omezené zdola. Posloupnosti z příkladů b) a f) pro $a < -1$ nejsou omezené shora ani zdola.

13. Ukažte, že následující posloupnosti nejsou omezené. Které z nich jsou omezeny zdola resp. shora?

(a) $\{(-1)^n n\}$; [napište si a_{2n-1} a a_{2n}]

(b) $\{n^2 - n\}$; [užijte úpravy $n^2 - n = n^2\left(1 - \frac{1}{n}\right)$; zdola omezená]

(c) $\{5^n - 4^n\}$; [užijte metody příkladu 12c) ; zdola omezená]

(d) $\left\{n^{(-1)^n}\right\}$; [napište si několik členů dané posloupnosti ; zdola omezená]

14. Ukažte, že následující posloupnosti jsou monotonní, počínaje jistým indexem n_0.

$$\text{a)} \quad \left\{ \frac{4^{n-1} + 3^{n-1}}{4^n + 3^n} \right\}_{n=1}^{\infty}; \qquad \text{b)} \quad \left\{ \frac{(3n+1)^2}{3^n} \right\}_{n=1}^{\infty};$$

$$\text{c)} \quad \{nq^n\}_{n=1}^{\infty}\,,\ 0 < q < 1\,; \qquad \text{d)} \quad \left\{ n^{\frac{1}{n}} \right\}_{n=1}^{\infty}; \qquad \text{e)} \quad \{n - 6\log n\}_{n=1}^{\infty}\,;$$

$$\text{f)} \quad \left\{ \frac{a^n - 1}{n} \right\}_{n=1}^{\infty}\,,\ a > 0\,,\ a \neq 1\,; \qquad \text{g)} \quad \left\{ n\left(1 - a^{\frac{1}{n}}\right) \right\}_{n=1}^{\infty}\,,\ a > 0\,,\ a \neq 1\,;$$

$$\text{h)} \quad \left\{ \frac{1}{(n+1)!} \sum_{k=1}^{n} k \cdot k! \right\}_{n=1}^{\infty}; \qquad \text{i)} \quad \left\{ 1 - \sum_{k=1}^{n} \frac{1}{2k(2k+1)} - \frac{1}{2(n+1)} \right\}_{n=1}^{\infty}.$$

Důkaz:

(a) Jestliže vydělíme čitatele i jmenovatele výrazem 4^{n-1}, dostaneme

$$\frac{4^{n-1} + 3^{n-1}}{4^n + 3^n} = \frac{1 + \left(\frac{3}{4}\right)^{n-1}}{4 + 3\left(\frac{3}{4}\right)^{n-1}} = \frac{1 + q^{n-1}}{4 + 3q^{n-1}}\,, \qquad \left(q = \frac{3}{4}\right).$$

Ukážeme, že tato posloupnost je klesající, tj.

$$\frac{1 + q^n}{4 + 3q^n} < \frac{1 + q^{n-1}}{4 + 3q^{n-1}}\,.$$

Po odstanění zlomků a jednoduché úpravě dostaneme $q^n < q^{n-1}$, neboli $q < 1$. Stačí tedy volit $n_0 = 1$.

(b) Jestliže vyjdeme z předpokladu, že daná posloupnost je opět klesající, dostaneme nerovnost

$$\frac{(3n+1)^2}{3^n} > \frac{(3n+4)^2}{3^{n+1}}\,,$$

která je ekvivalentní s nerovností

$$18n^2 - 6n - 13 > 0\,.$$

Tato nerovnost je splněna pro $n \geq 2$, tedy $n_0 = 2$.

(c) Ukážeme opět, že daná posloupnost je klesající, tedy

$$(n+1)q^{n+1} < nq^n \quad \text{a odtud} \quad q < \frac{n}{n+1} = 1 - \frac{1}{n+1}\,.$$

Řešením této nerovnosti vzhledem k n dostaneme

$$n+1 > \frac{1}{1-q}\,, \quad \text{neboli} \quad n_0 = \left[\frac{1}{1-q}\right]\,.$$

(d) Pokusíme se dokázat, že

$$n^{\frac{1}{n}} > (n+1)^{\frac{1}{n+1}}\,.$$

Jestliže tuto nerovnost povýšíme na $n(n+1)$, dostaneme

$$n^{n+1} > (n+1)^n\,, \quad \text{neboli} \quad n > \left(1+\frac{1}{n}\right)^n\,.$$

Ukážeme nyní, že stačí volit $n_0 = 3$, poněvadž posloupnost $\left\{\left(1+\frac{1}{n}\right)^n\right\}_{n=1}^{\infty}$ je shora omezená číslem 3. Platí totiž

$$\left(1+\frac{1}{n}\right)^n = \sum_{k=0}^{n} \binom{n}{k} \frac{1}{n^k} = 1 + \sum_{k=0}^{n} \frac{n(n-1)\ldots(n-k+1)}{k!\,n^k} =$$

$$= 1 + \sum_{k=0}^{n} \frac{1}{k!}\left(1-\frac{1}{n}\right)\left(1-\frac{2}{n}\right)\ldots\left(1-\frac{k-1}{n}\right)\,.$$

Protože je každý člen v horním součinu menší než 1, dostáváme odtud dále

$$\left(1+\frac{1}{n}\right)^n \leq \sum_{k=0}^{n}\frac{1}{k!} = 2 + \sum_{k=2}^{n}\frac{1}{k!} \leq 2 + \sum_{k=2}^{n}\frac{1}{2^{k-1}} = 2 + \frac{1}{2}\,\frac{1-\left(\frac{1}{2}\right)^{n-1}}{1-\frac{1}{2}} < 2+1 = 3\,.$$

Pro $k \geq 2$ totiž platí $k! = 1\cdot 2\cdot 3\cdot\ \ldots\ \cdot k \geq 2^{k-1}$.

(e) Ukážeme, že tato posloupnost je rostoucí, tedy

$$n+1-6\log(n+1) > n - 6\log n \quad \text{a odtud} \quad 1 > 6\log\frac{n+1}{n} = 6\log\left(1+\frac{1}{n}\right)\,.$$

Po odlogaritmování dostaneme nerovnost

$$1+\frac{1}{n} < \sqrt[6]{10}\,, \quad \text{tedy} \quad n > \frac{1}{\sqrt[6]{10}-1}$$

a stačí volit

$$n_0 = \left[\frac{1}{\sqrt[6]{10}-1}\right] + 1\,.$$

(f) Ukážeme, že daná posloupnost je rostoucí, tj. že pro všechna $n \in \mathbf{N}$ platí

$$\frac{a^{n+1}-1}{n+1} > \frac{a^n-1}{n}\,,$$

neboli pro $a \in (0,1)$ je

$$\frac{a^{n+1}-1}{a^n-1} < \frac{n+1}{n}$$

a pro $a > 1$ platí

$$\frac{a^{n+1}-1}{a^n-1} > \frac{n+1}{n}\,.$$

Samozřejmě je

$$\frac{a^{n+1}-1}{a^n-1} = \frac{(a-1)(a^n+a^{n-1}+\cdots+a+1)}{(a-1)(a^{n-1}+\cdots+a+1)} = \frac{a^n+a^{n-1}+\cdots+a+1}{a^{n-1}+\cdots+a+1}\,.$$

Tedy pro $a \in (0,1)$ máme

$$\frac{a^{n+1}-1}{a^n-1} = \frac{a^n}{a^{n-1}+\cdots+a+1}+1 \le \frac{a^n}{na^{n-1}} = 1+\frac{a}{n} < 1+\frac{1}{n}$$

a pro $a > 1$ analogicky

$$\frac{a^{n+1}-1}{a^n-1} = \frac{a^n}{a^{n-1}+\cdots+a+1}+1 \ge \frac{a^n}{na^{n-1}} = 1+\frac{a}{n} > 1+\frac{1}{n}\,.$$

(g) Ukážeme, že daná posloupnost je rostoucí, tj. že pro všechna $n \in \mathbf{N}$ je

$$(n+1)\left(1-a^{\frac{1}{n+1}}\right) > n\left(1-a^{\frac{1}{n}}\right)\,,$$

tzn. pro $a \in (0,1)$ je

$$\frac{1-a^{\frac{1}{n}}}{1-a^{\frac{1}{n+1}}} < \frac{n+1}{n} = 1+\frac{1}{n}$$

a pro $a > 1$ platí

$$\frac{1-a^{\frac{1}{n}}}{1-a^{\frac{1}{n+1}}} > \frac{n+1}{n} = 1+\frac{1}{n}\,.$$

Označme $t = a^{\frac{1}{n(n+1)}}$. Pak

$$L = \frac{1-a^{\frac{1}{n}}}{1-a^{\frac{1}{n+1}}} = \frac{1-t^{n+1}}{1-t^n} = \frac{1+t+\cdots+t^{n-1}+t^n}{1+t+\cdots+t^{n-1}} = 1+\frac{t^n}{1+t+\cdots+t^{n-1}}\,.$$

Pro $a \in (0,1)$ je $t \in (0,1)$ a tedy

$$L \le 1+\frac{t^n}{nt^{n-1}} = 1+\frac{t}{n} < 1+\frac{1}{n}$$

a pro $a > 1$ je $t > 1$, tedy

$$L \ge 1+\frac{t^n}{nt^{n-1}} = 1+\frac{t}{n} > 1+\frac{1}{n}\,.$$

(h) Výraz si upravíme. Platí

$$\frac{1}{(n+1)!}\sum_{k=1}^{n} k\,k! = \frac{1}{(n+1)!}\sum_{k=1}^{n}[(k+1)-1]k! = \frac{1}{(n+1)!}\left[\sum_{k=1}^{n}(k+1)! - \sum_{k=1}^{n}k!\right] =$$

$$= \frac{1}{(n+1)!}\left[\sum_{k=2}^{n+1} k! - \sum_{k=1}^{n} k!\right] = \frac{(n+1)!-1}{(n+1)!} = 1 - \frac{1}{(n+1)!}\,.$$

Protože $\{(n+1)!\}$ je rostoucí posloupnost, je $\left\{\frac{1}{(n+1)!}\right\}$ klesající a obě posloupnosti $\left\{-\frac{1}{(n+1)!}\right\}$ a $\left\{1-\frac{1}{(n+1)!}\right\}$ jsou rostoucí.

(i) Po úpravě

$$1 - \sum_{k=1}^{n} \frac{1}{2k(2k+1)} - \frac{1}{2(n+1)} = 1 - \sum_{k=1}^{n}\left(\frac{1}{2k} - \frac{1}{2k+1}\right) - \frac{1}{2(n+1)} =$$

$$= 1 - \left(\frac{1}{2} - \frac{1}{2n+1}\right) - \frac{1}{2n+2} = \frac{1}{2} + \frac{1}{2n+1} - \frac{1}{2n+2} = \frac{1}{2} + \frac{1}{(2n+1)(2n+2)}$$

je vidět, že daná posloupnost je klesající.

15. Buď $\{x_n\}_{n=1}^{\infty}$ monotonní posloupnost. Ukažte, že $\left\{\frac{1}{n}\sum\limits_{k=1}^{n} x_k\right\}_{n=1}^{\infty}$ je také monotonní.

Důkaz: Buď $\{x_n\}$ rostoucí. Pak $x_k < x_{n+1}$ pro $k = 1, 2, \ldots, n$. Sečtením těchto nerovností dostaneme

$$\sum_{k=1}^{n} x_k < n x_{n+1}\,.$$

Přičteme-li k této nerovnosti výraz $n \sum\limits_{k=1}^{n} x_k$, dostaneme

$$(n+1)\sum_{k=1}^{n} x_k < n \sum_{k=1}^{n+1} x_k\,. \quad \text{Odtud} \quad \frac{1}{n}\sum_{k=1}^{n} x_k < \frac{1}{n+1}\sum_{k=1}^{n+1} x_k$$

pro libovolné $n \in \mathbf{N}$ a tedy posloupnost $\left\{\frac{1}{n}\sum\limits_{k=1}^{n} x_k\right\}_{n=1}^{\infty}$ je rostoucí. Analogicky pro klesající, nerostoucí a neklesající posloupnost.

16. Ukažte, že jsou následující posloupnosti monotonní, počínaje jistým indexem n_0.

(a) $\left\{\frac{n+1}{2n+1}\right\}_{n=1}^{\infty}$; [klesající; $n_0 = 1$]

(b) $\left\{\frac{3n+4}{n+2}\right\}_{n=1}^{\infty}$; [rostoucí]

(c) $\left\{\frac{100n}{n^2+16}\right\}_{n=1}^{\infty}$; [klesající; $n_0 = 4$]

(d) $\left\{\frac{2^n+1}{2^n}\right\}_{n=1}^{\infty}$; [klesající]

(e) $\left\{\frac{1-n}{\sqrt{n}}\right\}_{n=1}^{\infty}$; [klesající]

(f) $\left\{\sqrt{3n-2}\right\}_{n=1}^{\infty}$; [rostoucí]

(g) $\{2^n - 100n\}_{n=1}^{\infty}$; [rostoucí; $n_0 = 7$]

(h) $\left\{\frac{100^n}{n!}\right\}_{n=1}^{\infty}$; [klesající; $n_0 = 100$]

(i) $\left\{\frac{2^n}{n}\right\}_{n=1}^{\infty}$; [rostoucí; $n_0 = 2$]

(j) $\left\{\frac{n^3}{n^2-3}\right\}_{n=1}^{\infty}$; [rostoucí; $n_0 = 3$, ukažte, že $\frac{n^3}{n^2-3} < \frac{(n+1)^3}{(n+1)^2-3} \Longleftrightarrow$ $\Longleftrightarrow n^4 + 2n^3 - 8n^2 - 9n - 3 = (n-3)(n^3 + 5n^2 + 7n + 12) + 33 > 0$]

(k) $\left\{\sqrt{n+1}-\sqrt{n}\right\}_{n=1}^{\infty}$; $\left[\text{klesající; využijte úpravy } \sqrt{n+1}-\sqrt{n}=\frac{1}{\sqrt{n+1}+\sqrt{n}}\right]$

(l) $\left\{n^3-6n^2\right\}_{n=1}^{\infty}$; $\left[\text{rostoucí; } n_0=7,\ \text{užijte vyjádření } n^3-6n^2=n^2(n-6)\right]$

(m) $\left\{\frac{n^2}{n^3+32}\right\}_{n=1}^{\infty}$; $\left[\text{klesající; } n_0=4,\ \text{postupujte analogicky jako v příkladu j)}\right]$

(n) $\left\{\sqrt[3]{n^3-1}-n\right\}_{n=1}^{\infty}$; $\left[\text{rostoucí; využijte úpravy } \sqrt[3]{n^3-1}-n=\frac{-1}{\sqrt[3]{(n^3-1)^2}+n\sqrt[3]{n^3-1}+n^2}\right]$

(o) $\left\{\frac{n+1}{\sqrt{n^2+7}}\right\}_{n=1}^{\infty}$; $\left[\text{rostoucí; } n_0=7,\ \text{ukažte, že} \frac{(n+1)^2}{n^2+7}<\frac{(n+2)^2}{(n+1)^2+7}\Longleftrightarrow\right.$

$\left.\Longleftrightarrow 2n^2-10n-20>0\right]$

(p) $\left\{\frac{n-3}{\sqrt{n^2+1}}\right\}_{n=1}^{\infty}$; $\left[\text{rostoucí; } n_0=4,\ \text{řešte jako příklad o)}\right]$

(q) $\left\{3^n-2^n\right\}_{n=1}^{\infty}$; $\left[\text{rostoucí; užijte vyjádření } 3^n-2^n=2^n\left\{\left(\frac{3}{2}\right)^n-1\right\}\right]$

(r) $\left\{2^n-3^{n-2}\right\}_{n=1}^{\infty}$; $\left[\text{klesající; užijte vyjádření; } 2^n-3^{n-2}=-2^n\left\{\frac{1}{9}\left(\frac{3}{2}\right)^n-1\right\}\right]$

(s) $\left\{\ln(n+1)-\ln n\right\}_{n=1}^{\infty}$; $\left[\text{klesající; uvažte, že } \ln(n+1)-\ln n=\ln\left(1+\frac{1}{n}\right)\right]$

(t) $\left\{\ln(n^2+9n)-2\ln n\right\}_{n=1}^{\infty}$; $\left[\text{klesající; řešte analogicky jako cvičení s)}\right]$

(u) $\left\{\frac{n^3}{2^n}\right\}_{n=1}^{\infty}$; $\left[\text{klesající; } n_0=4,\ \text{ukažte, že } \left(1+\frac{1}{n}\right)^3<2\Longleftrightarrow n\geq 4\right]$

(v) $\left\{\ln n-n\right\}_{n=1}^{\infty}$. $\left[\text{klesající; uvažte, že } 1+\frac{1}{n}<e\Longrightarrow\ln\left(1+\frac{1}{n}\right)<1\right]$

17. Ukažte, že posloupnost $\{\sin n\}_{n=1}^{\infty}$ není monotonní.

Důkaz: Posloupnost $\{\sin n\}$ obsahuje nekonečně mnoho kladných členů. Skutečně ke každému $k\in\mathbf{N}$ existuje přirozené číslo n_k tak, že $n_k\in(2k\pi,(2k+1)\pi)$, protože délka daného intervalu je $\pi>1$. Zobrazení $k\longrightarrow n_k$ je rostoucí posloupnost přirozených čísel a $\sin n_k>0$.
Analogicky ke každému $l\in\mathbf{N}$ existuje přirozené číslo n_l tak, že $n_l\in((2l-1)\pi,2l\pi)$ a $\sin n_l<0$. Vzhledem k tomu, že každá monotonní posloupnost (dokonce i monotonní pro $n\geq n_0$) má všechny členy s výjimkou konečně mnoha nezáporné nebo nekladné, není posloupnost $\{\sin n\}_{n\geq n_0}$ monotonní pro žádné $n_0\in\mathbf{N}$.

18. Ukažte, že následující posloupnosti nejsou monotonní.

(a) $\left\{(-1)^n\right\}_{n=1}^{\infty}$; $\left[\text{uvažte posloupnosti } \{a_{2n-1}\} \text{ a } \{a_{2n}\}\right]$

(b) $\left\{\frac{1}{n}\sin\frac{n\pi}{2}\right\}_{n=1}^{\infty}$; $\left[\text{vyšetřete členy } a_{4k+1},\ a_{4k+3}\right]$

(c) $\left\{n+(-1)^n\right\}_{n=1}^{\infty}$; $\left[\text{ukažte, že pro každé } k\in\mathbf{N} \text{ je } a_{2k}>a_{2k+1} \text{ a } a_{2k+1}<a_{2k+2}\right]$

19. Zjistěte, které z následujících posloupností jsou i. monotonní, ii. omezené.

a) $\left\{\dfrac{n+1}{n}\right\}_{n=1}^{\infty}$; b) $\left\{n+(-1)^n\right\}_{n=1}^{\infty}$; c) $\left\{2^n\right\}_{n=1}^{\infty}$; d) $\left\{-2^n\right\}_{n=1}^{\infty}$;

e) $\left\{(-2)^n\right\}_{n=1}^{\infty}$; f) $\left\{-(-2)^n\right\}_{n=1}^{\infty}$; g) $\left\{2^{n+1}\right\}_{n=1}^{\infty}$; h) $\left\{2^{-n}\right\}_{n=1}^{\infty}$.

Řešení: i. a), c), d), g), h)
ii. a), h)

20. Najděte největší (resp. nejmenší) člen posloupnosti $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$, je-li

(a) $a_n=6n-n^2-5$; $\left[\text{největší člen } a_3=4\right]$

(b) $a_n = e^{10n-n^2-24}$; [největší člen $a_5 = e$]

(c) $a_n = \frac{\sqrt{n}}{9+n}$; $\left[\text{největší člen } a_9 = \frac{1}{6}\right]$

(d) $a_n = 3n^2 - 10n - 14$; [nejmenší člen $a_2 = -22$]

(e) $a_n = 2n + \frac{512}{n^2}$; [nejmenší člen $a_8 = 24$]

(f) $a_n = -\frac{n^2}{2^n}$; $\left[\text{nejmenší člen } a_3 = -\frac{9}{8}\right]$

2.2 Limita posloupnosti.

1. Najděte index n_0 tak, že pro všechna $n \geq n_0$ platí pro členy posloupnosti $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ následující odhady.

$$\text{a)}\quad a_n = \frac{(-1)^{n+1}}{3^n}\,,\ |a_n| < 0,1\,; \qquad \text{b)}\quad a_n = \frac{n+3}{n+1}\,,\ |a_n - 1| < 0,01\,;$$

$$\text{c)}\quad a_n = \frac{2+(-1)^n}{n^2+1}\,,\ |a_n| < 0,001\,.$$

Řešení:

(a) Má platit

$$|a_n| = \left|\frac{(-1)^{n+1}}{3^n}\right| = \frac{1}{3^n} < \frac{1}{10}\,.$$

Tato nerovnost je splněna pro $n \geq n_0 = 3$.

(b) Platí

$$\left|\frac{n+3}{n+1} - 1\right| = \left|\frac{2}{n+1}\right| = \frac{2}{n+1} < \frac{1}{100}\,.$$

Odtud plyne, že $n + 1 > 200$, tedy $n > 199$ a stačí volit $n_0 = 200$.

(c) Je

$$\left|\frac{2+(-1)^n}{n^2+1}\right| \leq \frac{3}{n^2+1} < \frac{1}{1000}\,,$$

tedy

$$n^2 + 1 > 3000\,,\quad \text{neboli}\ \ n > \sqrt{2999} \doteq 54,8\ \ \text{a}\ \ n_0 = 55\,.$$

2. Užitím definice limity posloupnosti dokažte, že

$$\text{a)}\quad \lim_{n\to\infty} \frac{n}{2n+1} = \frac{1}{2}\,; \qquad \text{b)}\quad \lim_{n\to\infty} \frac{\sqrt{n^2+a}}{n} = 1\,,\ a \in \mathbf{R}\,; \qquad \text{c)}\quad \lim_{n\to\infty} \frac{1-2^{n+1}}{1+2^n} = -2\,;$$

$$\text{d)}\quad \lim_{n\to\infty} 10^{\sqrt{n}} = +\infty\,; \qquad \text{e)}\quad \lim_{n\to\infty} \log_a n = +\infty\,,\ a > 1\,.$$

Poznámky: i. Jestliže ke každému $\varepsilon > 0$ umíme najít $r \in \mathbf{R}$ tak, že

$$\forall n \in \mathbf{N}\,:\, n > r \Longrightarrow |a_n - a| < \varepsilon\,,$$

pak také platí, že $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = a$. Index $n_0 \in \mathbf{N}$ takový, že $|a_n - a| < \varepsilon$ pro všechna $n \geq n_0$ je pak možno volit jako $n_0 = [\,r^+] + 1$, kde $r^+ = \max(r, 0)$.

ii. Buď $\varepsilon_0 > 0$. Stačí najít $n_0 \in \mathbf{N}$ ke každému $\varepsilon \in (0, \varepsilon_0\rangle$, aby platilo, že $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = a$. Skutečně pro každé $\varepsilon > \varepsilon_0$ lze užít n_0, které odpovídá ε_0.

Důkaz:

(a) Podle definice platí

$$\forall \varepsilon > 0 \ \exists n_0 \in \mathbf{N} \ \forall n \geq n_0 \quad \text{platí} \quad \left| a_n - \frac{1}{2} \right| < \varepsilon \quad \text{neboli} \quad \left| \frac{2n - 2n - 1}{2(2n+1)} \right| < \varepsilon \, .$$

Odtud dostaneme nerovnici $\frac{1}{2(2n+1)} < \varepsilon$ a jejím řešením je $n > \frac{1}{2} \left\{ \frac{1}{2\varepsilon} - 1 \right\}$. Stačí tedy volit

$$n_0 = \left[\frac{1}{2} \left\{ \frac{1}{2\varepsilon} - 1 \right\} \right] + 1 \ \text{ pro } \ \varepsilon \in \left(0, \frac{1}{2} \right\rangle \, ; \qquad n_0 = 1 \ \text{ pro } \ \varepsilon > \frac{1}{2} \, .$$

(b) Buď $\varepsilon \in (0, 1\rangle$. Protože

$$\left| \frac{\sqrt{n^2 + a}}{n} - 1 \right| = \frac{|\sqrt{n^2 + a} - n|}{n} = \frac{|a|}{n \left(\sqrt{n^2 + a} + n \right)} \leq \frac{|a|}{n^2} \, ,$$

stačí řešit nerovnici

$$\frac{|a|}{n^2} < \varepsilon \, . \quad \text{Řešení je} \quad n > \sqrt{\frac{|a|}{\varepsilon}}$$

a pro $\varepsilon \in (0, 1\rangle$ stačí volit

$$n_0 = \left[\sqrt{\frac{|a|}{\varepsilon}} \right] + 1 \, .$$

(c) Je

$$\left| \frac{1 - 2^{n+1}}{1 + 2^n} + 2 \right| = \frac{|1 - 2^{n+1} + 2 + 2^{n+1}|}{1 + 2^n} = \frac{3}{1 + 2^n} < \varepsilon \, .$$

Řešením této nerovnice pro $\varepsilon \in \left(0, \frac{3}{2} \right\rangle$ dostaneme $n > \log_2 \left(\frac{3}{\varepsilon} - 1 \right)$ a stačí volit

$$n_0 = \left[\log_2 \left(\frac{3}{\varepsilon} - 1 \right) \right] + 1 \, .$$

(d) Podle definice platí

$$\forall K > 0 \ \exists n_0 \in \mathbf{N} \ \forall n \geq n_0 \ \text{ platí } \ 10^{\sqrt{n}} > K \quad \text{neboli} \quad n > \log^2 K$$

a stačí volit

$$n_0 = \left[\log^2 K \right] + 1 \ \text{ pro } \ K \geq 1 \, , \qquad n_0 = 1 \ \text{ pro } \ K < 1 \, ,$$

tedy obecně

$$n_0 = \left[\left(\log^+ K \right)^2 \right] + 1 \, .$$

(e) Nerovnost $\log_a n > K$ je pro $a > 1$ ekvivalentní s nerovností $n > a^K$ a stačí volit

$$n_0 = \left[a^K \right] + 1 \, .$$

3. Užitím definice limity posloupnosti dokažte, že

(a) $\lim\limits_{n \to \infty} \frac{n}{n+2} = 1$; $\quad \left[n_0 = \left[\frac{2}{\varepsilon} - 1 \right] \ \text{ pro } \ \varepsilon \in (0, 1\rangle \, ; \ \text{řešte nerovnost} \ \left| \frac{n}{n+2} - 1 \right| < \varepsilon \right]$

(b) $\lim\limits_{n \to \infty} \frac{(-1)^{n+1}}{n} = 0$; $\quad \left[n_0 = \left[\frac{1}{\varepsilon} \right] + 1 \right]$

(c) $\lim\limits_{n\to\infty} \frac{(-1)^n-3}{n^2} = 0\,;$ $\quad\left[n_0 = \left[\frac{2}{\sqrt{\varepsilon}}\right] + 1\,;\ \text{užijte odhadu } |(-1)^n - 3| \le 4 \right]$

(d) $\lim\limits_{n\to\infty} \frac{n^2-2n}{n+1} = +\infty\,;$ $\quad\left[n_0 = [K+4]\,;\ \text{užijte odhadu } n^2 - 2n > (n+1)(n-3) \right]$

4. Ukažte, že následující posloupnosti nemají limitu.

$$\text{a)}\quad \{(-1)^n n\}_{n=1}^{\infty}\,; \qquad \text{b)}\quad \left\{n^2 \sin\frac{n\pi}{4}\right\}_{n=1}^{\infty}\,; \qquad \text{c)}\quad \left\{\left[\frac{(-1)^n}{n}\right]\right\}_{n=1}^{\infty}.$$

Řešení:

(a) Označme $a_n = (-1)^n n$. Stačí si nyní uvědomit, že

$$a_{2n} = 2n \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} +\infty\,; \qquad a_{2n-1} = -2n+1 \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} -\infty\,.$$

(b) Analogicky

$$a_{4n} = 16n^2 \sin n\pi = 0\,,$$

$$a_{8n+2} = (8n+2)^2 \sin\frac{(8n+2)\pi}{4} = (8n+2)^2 \sin\left(2n\pi + \frac{\pi}{2}\right) = (8n+2)^2 \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} +\infty\,.$$

(c) Platí

$$a_{2n} = \left[\frac{1}{2n}\right] = 0\,, \qquad a_{2n+1} = \left[-\frac{1}{2n+1}\right] = -1\,.$$

5. Ukažte, že následující posloupnosti nemají limitu.

(a) $\{(-1)^n\}_{n=1}^{\infty}\,;$ $\quad$ [uvažte a_{2n} a a_{2n+1}]

(b) $\left\{\frac{2-\cos n\pi}{2+\cos n\pi}\right\}_{n=1}^{\infty}\,;$ $\quad$ [analogicky jako v a)]

(c) $\left\{n^{(-1)^n}\right\}_{n=1}^{\infty}\,;$ $\quad$ [užijte příkladu a)]

(d) $\left\{\sin\frac{n\pi}{2}\right\}_{n=1}^{\infty}\,;$ $\quad$ [vyšetřete a_{2n} a a_{4n+1}]

(e) $\left\{3\left(1-\frac{1}{n}\right) + 2(-1)^n\right\}_{n=1}^{\infty}\,;$ $\quad$ [analogicky jako v a)]

(f) $\left\{\frac{n}{n+1}\cos\frac{2\pi n}{3}\right\}_{n=1}^{\infty}\,;$ $\quad$ [vyjádřete a_{3n} a a_{3n+1}]

6. Buď $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ posloupnost reálných nebo komplexních čísel. Ukažte, že

$$\lim_{n\to\infty} |a_n| = +\infty \iff \lim_{n\to\infty} \frac{1}{a_n} = 0\,.$$

Důkaz: Nechť

$$\lim_{n\to\infty} |a_n| = +\infty\,. \text{ Potom } \forall K > 0 \quad \exists n_0 \in \mathbf{N} \quad \forall n \ge n_0 \Rightarrow |a_n| > K\,.$$

Zvolme číslo $\varepsilon > 0$ libovolně a najděme index n_0 k číslu $K = \frac{1}{\varepsilon} > 0$. Potom

$$\forall n \ge n_0 \text{ platí } |a_n| > \frac{1}{\varepsilon}\,, \text{ tedy } \left|\frac{1}{a_n}\right| < \varepsilon \Rightarrow \lim_{n\to\infty}\frac{1}{a_n} = 0\,.$$

Obrácenou implikaci dokážeme analogicky.

7. Ukažte, že platí

a) $\lim\limits_{n\to\infty} n^r = +\infty\,,\ r>0\,;$ b) $\lim\limits_{n\to\infty} q^n = 0\,,\ |q|<1\,;$ c) $\lim\limits_{n\to\infty} a^n = +\infty\,,\ a>1\,;$

d) $\lim\limits_{n\to\infty} \sqrt[n]{a} = 1\,,\ a>0\,;$ e) $\lim\limits_{n\to\infty} \sqrt[n]{n} = 1\,;$ f) $\lim\limits_{n\to\infty} \dfrac{n^r}{a^n} = 0\,,\ a>1,\ r\in\mathbf{R}\,;$

g) $\lim\limits_{n\to\infty} \dfrac{\log_a n}{n} = 0\,,\ a>1\,;$ h) $\lim\limits_{n\to\infty} \dfrac{\log_a^r n}{n} = 0\,,\ a>1,\ r\in\mathbf{R}\,.$

Důkaz:

(a) Buď $K>0$ libovolné a hledejme $n_0\in\mathbf{N}$ tak, že $n^r>K$ pro všechna $n\ge n_0\,,\ r>0\,.$ Tato nerovnost je však ekvivalentní s nerovností $n>K^{\frac{1}{r}}$ a stačí volit

$$n_0 = \left[K^{\frac{1}{r}}\right]+1\,.$$

(b) Buď $\varepsilon>0$ libovolné a hledejme index n_0 tak, že pro všechna $n\ge n_0$ platí

$$|q^n-0| = |q|^n < \varepsilon\,.$$

Logaritmovámím této nerovnosti dostaneme

$$n\,\log|q| < \log\varepsilon \quad\text{a tedy}\quad n > \frac{\log\varepsilon}{\log|q|} \qquad (\text{je}\ \ \log|q|<0)\,.$$

Stačí tedy zvolit

$$n_0 = \left[\frac{\log\varepsilon}{\log|q|}\right]+1$$

(c) Poněvadž $a>1\,,$ je $\frac{1}{a}\in(0,1)$ a tedy podle cvičení b) je $\lim\limits_{n\to\infty}\frac{1}{a^n}=0\,.$ Odtud podle příkladu 6 dostaneme

$$\lim_{n\to\infty} a^n = \lim_{n\to\infty} |a^n| = +\infty\,.$$

(d) Je-li $a=1\,,$ je tvrzení zřejmé. Předpokládejme nyní, že $a>1\,,$ potom je i $\sqrt[n]{a}>1$ a můžeme psát $\sqrt[n]{a}=1+h_n\,,$ kde $h_n>0\,.$ Odtud plyne, že

$$a=(1+h_n)^n \ge nh_n \quad\text{a tedy}\quad 0<h_n<\frac{a}{n}$$

Poněvadž

$$\lim_{n\to\infty}\frac{a}{n}=0\,,\quad \text{platí}\quad \lim_{n\to\infty} h_n = 0 \quad\text{a tedy}\quad \lim_{n\to\infty}\sqrt[n]{a}=1\,.$$

Je-li $0<a<1\,,$ můžeme psát $a=\frac{1}{b}\,,$ kde $b>1$ a tedy

$$\lim_{n\to\infty}\sqrt[n]{a} = \lim_{n\to\infty}\frac{1}{\sqrt[n]{b_n}} = \frac{1}{\lim\limits_{n\to\infty}\sqrt[n]{b_n}} = 1\,.$$

(e) Označme $\sqrt[n]{n}=1+h_n\,,$ kde $h_n>0\,.$ Potom platí

$$n=(1+h_n)^n \ge 1+nh_n+\frac{n(n-1)}{2}h_n^2 \ge \frac{n(n-1)}{2}h_n^2$$

a tedy $h_n\le\sqrt{\frac{2}{n-1}}$ pro $n\ge 2\,.$ To však znamená, že

$$0<\sqrt[n]{n}-1\le\sqrt{\frac{2}{n-1}} \quad\text{a poněvadž}\quad \lim_{n\to\infty}\sqrt{\frac{2}{n-1}}=0\,,\quad\text{platí}\quad \lim_{n\to\infty}\sqrt[n]{n}=1\,.$$

Poznámka: Pro $n \geq a \geq 1$ je $1 \leq \sqrt[n]{a} \leq \sqrt[n]{n}$. tedy ze vztahu

$$\lim_{n\to\infty} \sqrt[n]{n} = 1 \quad \text{plyne} \quad \lim_{n\to\infty} \sqrt[n]{a} = 1 \quad \text{pro} \quad a \geq 1\,.$$

(f) Je-li $r \leq 0$, je tvrzení zřejmé vzhledem k příkladům c) a 6. Buď $r = 1$, $a > 1$. Pak pro $n \geq 2$ platí

$$0 < \frac{n}{a^n} < \frac{n}{\frac{n(n-1)}{2}(a-1)^2} = \frac{2}{(n-1)(a-1)^2} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} 0\,.$$

Buď nyní $r > 0$, $a > 1$. Potom je

$$a^{\frac{1}{r}} > 1 \quad \text{a tedy} \quad \lim_{n\to\infty} \frac{n}{a^{\frac{n}{r}}}\,.$$

To však znamená, že

$$\forall \varepsilon > \quad \exists n_0 \in \mathbf{N} \quad \forall n \geq n_0 \,:\, 0 < \frac{n}{a^{\frac{n}{r}}} < \varepsilon^{\frac{1}{r}} \iff 0 < \frac{n^r}{a^n} < \varepsilon\,,$$

a tedy

$$\lim_{n\to\infty} \frac{n^r}{a^n} = 0\,.$$

(g) Buď $\varepsilon > 0$ libovolné. Máme ukázat, že existuje index n_0 tak, že pro všechna $n \geq n_0$ platí

$$\frac{\log_a n}{n} < \varepsilon\,.$$

Tuto nerovnost je však možno přepsat do tvaru

$$\frac{\log_a n}{n} = \log_a n^{\frac{1}{n}} < \log_a a^{\varepsilon} = \varepsilon\,.$$

Odlogaritmováním této nerovnosti dostaneme $n^{\frac{1}{n}} < a^{\varepsilon}$. Podle příkladu e) je

$$\lim_{n\to\infty} n^{\frac{1}{n}} = 1$$

a poněvadž $a^{\varepsilon} > 1$ je pevné číslo, stačí volit n_0 tak, aby pro všechna $n \geq n_0$ platilo

$$n^{\frac{1}{n}} < a^{\varepsilon}\,.$$

(h) Tvrzení stačí dokázat pro $r > 0$. Jestliže zvolíme $\varepsilon > 0$ libovolně, pak existuje $k_0 \in \mathbf{N}$ tak, že pro všechna $k \geq k_0$ platí podle příkladu f)

$$\frac{(k+1)^r}{a^{k+1}} < \frac{\varepsilon}{a}\,.$$

Buď $n \in \mathbf{N}$ takové, že $n \geq a^{k_0}$. Potom existuje $k \geq k_0$ tak, že $a^k \leq n < a^{k+1}$ a odtud

$$0 < k \leq \log_a n < k+1 \Longrightarrow 0 < \log_a^r n < (k+1)^r\,,\ \frac{1}{n} \leq \frac{1}{a^k} \Longrightarrow$$

$$\Longrightarrow 0 < \frac{\log_a^r n}{n} < \frac{(k+1)^r}{a^k} < \varepsilon\,.$$

Poznámky: i. Cvičení f) plyne z cvičení g). Skutečně, vzhledem k tomu, že platí

$$\frac{n^r}{a^n} = a^{r\log_a n - n} = a^{n\left(\frac{\log_a n}{n} - 1\right)}$$

a podle cvičení g) je $\lim\limits_{n\to\infty} \frac{\log_a n}{n} = 0$, existuje index n_0 tak, že pro všechna $n \geq n_0$ platí

$$\frac{\log_a n}{n} - 1 < -\frac{1}{2}\,.$$

Tedy podle cvičení b) dostaneme

$$0 < \frac{n^r}{a^n} < a^{-\frac{n}{2}} = \left(a^{-\frac{1}{2}}\right)^n \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} 0\,.$$

ii. V důkazu cvičení f) je dokázáno toto:

Buď $r > 0$, $a_n \geq 0\ \forall n \in \mathbf{N}$. Potom $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = 0 \iff \lim\limits_{n\to\infty} a_n^r = 0$.

Jestliže tuto skutečnost použijeme v příkladu h), dostaneme

$$\lim_{n\to\infty} \frac{\log_a^r n}{n} = 0 \iff \lim_{n\to\infty} \frac{\log_a n}{n^{\frac{1}{r}}} = 0 \text{ a odtud pro } \varepsilon = \frac{1}{r} \quad \lim_{n\to\infty} \frac{\log_a n}{n^{\varepsilon}} = 0$$

pro libovolné $\varepsilon > 0$. Obecně implikace

$$\lim_{n\to\infty} a_n = a \in \mathbf{R} \Longrightarrow \lim_{n\to\infty} f(a_n) = f(a)$$

platí pro funkce $f(x) = x^{\alpha}$, a^x, $\log_a x$, $\sin x$, $\cos x$, ..., jakmile $a \in D(f)$, $a_n \in D(f)$ pro všechna $n \geq n_0$ (Heineova definice spojitosti funkce). Rozmyslete si, ve kterých příkladech se toto tvrzení užívá.

8. Nechť $x_n \neq 1\ \forall n \in \mathbf{N}$, $\lim\limits_{n\to\infty} x_n = 1$. Najděte $\lim\limits_{n\to\infty} y_n$, je-li

   (a) $y_n = \frac{2x_n - 1}{x_n - 2}$; $\quad[-1]$

   (b) $y_n = \frac{x_n - 1}{x_n^2 - 1}$; $\quad\left[\frac{1}{2}\right]$

   (c) $y_n = \frac{x_n^2 + x_n - 2}{x_n - 1}$; $\quad[3]$

   (d) $y_n = \frac{x_n^2 - 3x_n + 2}{x_n^2 - 1}$. $\quad\left[-\frac{1}{2}\right]$

Návod: Užijte vět o limitách posloupností a v příkladech b) - d) jednoduchých úprav.

9. Vypočtěte $\lim\limits_{n\to\infty} a_n$, je-li

a) $a_n = \alpha_k n^k + \alpha_{k-1} n^{k-1} + \cdots + \alpha_1 n + \alpha_0$, $k \in \mathbf{N}$, $\alpha_0, \alpha_1, \ldots, \alpha_k \in \mathbf{R}$;

b) $a_n = \dfrac{\alpha_k n^k + \alpha_{k-1} n^{k-1} + \cdots + \alpha_1 n + \alpha_0}{\beta_l n^l + \beta_{l-1} n^{l-1} + \cdots + \beta_1 n + \beta_0}$, $k, l \in \mathbf{N}$, $\alpha_0, \alpha_1, \ldots, \alpha_k, \beta_0, \beta_1, \ldots, \beta_l \in \mathbf{R}$.

Řešení:

(a) Nechť je $\alpha_k \neq 0$. Potom platí

$$\lim_{n\to\infty} a_n = n^k \left\{\alpha_k + \frac{\alpha_{k-1}}{n} + \cdots + \frac{\alpha_1}{n^{k-1}} + \frac{\alpha_0}{n^k}\right\}.$$

Protože je

$$\lim_{n\to\infty} \frac{\alpha_{k-1}}{n} = \cdots = \lim_{n\to\infty} \frac{\alpha_1}{n^{k-1}} = \lim_{n\to\infty} \frac{\alpha_0}{n^k} = 0 \text{ a } \lim_{n\to\infty} n^k = +\infty\,,$$

je hledaná limita rovna $+\infty$, je-li $\alpha_k > 0$ a $-\infty$, je-li $\alpha_k < 0$.

(b) Předpokládejme, že $\alpha_k \neq 0 \neq \beta_l$.

i. Nechť $l > k$. Potom platí

$$\lim_{n\to\infty} a_n = \lim_{n\to\infty} \frac{\frac{\alpha_k}{n^{l-k}} + \frac{\alpha_{k-1}}{n^{l-k-1}} + \cdots + \frac{\alpha_1}{n^{l-1}} + \frac{\alpha_0}{n^l}}{\beta_l + \frac{\beta_{l-1}}{n} + \cdots + \frac{\beta_1}{n^{l-1}} + \frac{\beta_0}{n^l}} = 0\,,$$

poněvadž čitatel má limitu rovnu 0 a jmenovatel $\beta_l \neq 0$.

ii. Je-li $k = l$, pak dostaneme

$$\lim_{n\to\infty} a_n = \lim_{n\to\infty} \frac{\alpha_k + \frac{\alpha_{k-1}}{n} + \cdots + \frac{\alpha_1}{n^{k-1}} + \frac{\alpha_0}{n^k}}{\beta_k + \frac{\beta_{k-1}}{n} + \cdots + \frac{\beta_1}{n^{k-1}} + \frac{\beta_0}{n^k}} = \frac{\alpha_k}{\beta_k}\,.$$

iii. Předpokládejme nakonec, že $l < k$. Potom

$$\lim_{n\to\infty} a_n =$$

$$= \lim_{n\to\infty} \frac{\alpha_k n^{k-l} + \alpha_{k-1} n^{k-l-1} + \cdots + \alpha_{l+1} n + \alpha_l + \frac{\alpha_{l-1}}{n} + \cdots + \frac{\alpha_1}{n^{l-1}} + \frac{\alpha_0}{n^l}}{\beta_l + \frac{\beta_{l-1}}{n} + \cdots + \frac{\beta_1}{n^{l-1}} + \frac{\beta_0}{n^l}} =$$

$$= \lim_{n\to\infty} \frac{\frac{\alpha_k}{\beta_l} n^{k-l} + \frac{\alpha_{k-1}}{\beta_l} n^{k-l-1} + \cdots + \frac{\alpha_1}{\beta_l\, n^{l-1}} + \frac{\alpha_0}{\beta_l\, n^l}}{1 + \frac{\beta_{l-1}}{\beta_l\, n} + \cdots + \frac{\beta_1}{\beta_l\, n^{l-1}} + \frac{\beta_0}{\beta_l\, n^l}}\,.$$

Protože limita jmenovatele je rovna 1, je celá limita podle příkladu a) rovna $+\infty$, je-li $\alpha_k \cdot \beta_l > 0$ a rovna $-\infty$, je-li $\alpha_k \cdot \beta_l < 0$.

Poznámka: Předchozí příklad ukazuje chování polynomu a racionální funkce pro $n \to \infty$. Z příkladu a) plyne, že chování polynomu „pro velká n“ se řídí chováním nejvyšší mocniny.

10. Vypočtěte $\lim\limits_{n\to\infty} a_n$, je-li

(a) $a_n = \frac{n}{3n+2}$; $\left[\frac{1}{3}\right]$

(b) $a_n = \frac{n^2-n+2}{3n^2+2n-4}$; $\left[\frac{1}{3}\right]$

(c) $a_n = \frac{5n^3-3n^2}{n^3+1}$; $[5]$

(d) $a_n = \frac{n-2}{n^2-n}$; $[0]$

(e) $a_n = \frac{n^3+27}{n^4-15}$; $[0]$

(f) $a_n = \frac{10^6 \cdot n}{n^2+1}$; $[0]$

(g) $a_n = \frac{(2n+1)(n-3)}{(n+2)(n+4)}$; $[2]$

(h) $a_n = \frac{5n^3-4}{n^4+6}$; $[0]$

(i) $a_n = \frac{5n^8-n^7+1}{2-8n^8}$; $\left[-\frac{5}{8}\right]$

(j) $a_n = \frac{n^2+5n-2}{3n^3-2n+7}$; $[0]$

(k) $a_n = \frac{n^3+n}{n^2+3n-2}$; $[+\infty]$

(l) $a_n = \frac{(n+3)^3}{1-n-5n^2}$; $[-\infty]$

(m) $a_n = \frac{-3n+(-1)^n}{4n-(-1)^n}$; $\left[-\frac{3}{4}\right]$

(n) $a_n = \frac{n \sin n}{n^2+1}$; $[0]$

(o) $a_n = \left(\frac{n-1}{n}\right)^n$; [1]

(p) $a_n = \frac{(n+5)^3 - n(n+7)^2}{n^2-1}$; [1 ; upravte čitatele]

(q) $a_n = \frac{(n+10)^2 + (3n+1)^2}{(n+6)^3 - (n+1)^3}$; $\left[\frac{2}{3}\right.$; upravte jmenovatele$\left.\right]$

(r) $a_n = \frac{n^2+1}{2n+1} - \frac{3n^2+1}{6n+1}$; $\left[-\frac{1}{6}\right.$; sečtěte oba zlomky$\left.\right]$

(s) $a_n = \frac{n^2}{n+3} - \frac{n^2}{n+2}$; [−1 ; sečtěte dané zlomky]

(t) $a_n = \frac{(n+1)! + (n+2)!}{(n+3)!}$; [0 ; vykraťte dané faktoriály]

(u) $a_n = \frac{n(n+3)! + (n+2)!}{(n+4)!}$; [1 ; upravte faktoriály]

(v) $a_n = \frac{n!}{(n+1)! - n!}$; [0]

(w) $a_n = \frac{2-n}{n+1} + \frac{n \cdot 2^{-n}}{n+2}$; [−1]

(x) $a_n = \left(\frac{1}{n^2} + \frac{1}{n}\right) \sin n^2$; [0 ; využijte omezenosti funkce $\sin x$]

(y) $a_n = \frac{n^\alpha \cdot \sin n!}{n+1}$, $\alpha < 1$; [0 ; využijte omezenosti funkce $\sin x$]

(z) $a_n = \frac{3n}{5+3^{n+1}}$; [0 ; vydělte čitatele i jmenovatele 3^n a užijte příkladu 7f)]

11. Vypočtěte $\lim\limits_{n\to\infty} a_n$, je-li

a) $a_n = (n+1)^k - n^k$, $0 < k < 1$; b) $a_n = \dfrac{a^n}{1+a^{2n}}$, $a \in \mathbf{R}$;

c) $a_n = \dfrac{\sqrt[n]{8}-1}{\sqrt[n]{16}-1}$; d) $a_n = \dfrac{\sqrt[n]{a^k}-1}{\sqrt[n]{a^r}-1}$, $a > 0$, $a \neq 1$, $k, r \in \mathbf{N}$;

e) $a_1 = \sqrt{2}$, $a_2 = \sqrt{2-\sqrt{2}}$, $a_3 = \sqrt{2-\sqrt{2+\sqrt{2}}}$, $a_4 = \sqrt{2-\sqrt{2+\sqrt{2+\sqrt{2}}}}$, … ;

f) $a_n = \displaystyle\sum_{k=0}^{n} \frac{1}{(n+k)^2}$; g) $a_n = \displaystyle\sum_{k=0}^{n} \frac{1}{\sqrt{n+k}}$; h) $a_n = \displaystyle\sum_{k=1}^{n} \frac{1}{\sqrt{n^2+k}}$;

i) $a_n = \dfrac{1}{1\cdot 2} - \dfrac{1}{1\cdot 3} + \dfrac{1}{2\cdot 3} - \dfrac{1}{3\cdot 5} + \cdots + \dfrac{1}{n(n+1)} - \dfrac{1}{(2n-1)(2n+1)}$;

j) $a_n = \displaystyle\sum_{k=1}^{n} \frac{2k-1}{2^k}$; k) $a_n = \sqrt[n]{b_1^n + b_2^n + \cdots + b_k^n}$, $b_j \geq 0$, $j = 1, 2, \ldots, k$.

Řešení:

(a) Platí

$$0 < (n+1)^k - n^k = n^k \left\{ \left(1+\frac{1}{n}\right)^k - 1 \right\} < n^k \left\{ \left(1+\frac{1}{n}\right) - 1 \right\} = n^{k-1} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} 0$$

poněvadž je $0 < k < 1$.

(b) i. Buď $a > 1$. Potom vydělením čitatele i jmenovatele výrazem a^{2n} dostaneme

$$\lim_{n\to\infty} a_n = \lim_{n\to\infty} \frac{\frac{1}{a^n}}{\frac{1}{a^{2n}} + 1} = 0$$

podle příkladů 7c) a 6.

ii. Pro $a = 1$ je zřejmě $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = \frac{1}{2}$.

iii. Je-li $|a| < 1$, pak $\lim\limits_{n\to\infty} a^n = 0$ podle příkladu 7b), tedy $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = 0$.

iv. Pro $a = -1$ je $a_{2n} = \frac{1}{2}$, $a_{2n-1} = -\frac{1}{2}$, tedy hledaná limita neexistuje.

v. Je-li $a < -1$, pak

$$\lim_{n\to\infty} |a^n| = \lim_{n\to\infty} |a|^n = +\infty$$

a podle bodu i. je $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = 0$.

(c) Platí

$$\lim_{n\to\infty} \frac{\sqrt[n]{8}-1}{\sqrt[n]{16}-1} = \lim_{n\to\infty} \frac{\left(\sqrt[n]{2}-1\right)\left(\sqrt[n]{4}+\sqrt[n]{2}+1\right)}{\left(\sqrt[n]{2}-1\right)\left(\sqrt[n]{8}+\sqrt[n]{4}+\sqrt[n]{2}+1\right)} = \frac{3}{4}$$

podle příkladu 7d).

(d) Použijeme-li vzorce pro rozklad $\alpha^k - \beta^k$, dostaneme

$$\lim_{n\to\infty} \frac{\sqrt[n]{a^k}-1}{\sqrt[n]{a^r}-1} = \lim_{n\to\infty} \frac{(\sqrt[n]{a}-1)\left(\sqrt[n]{a^{k-1}}+\sqrt[n]{a^{k-2}}+\cdots+\sqrt[n]{a}+1\right)}{(\sqrt[n]{a}-1)\left(\sqrt[n]{a^{r-1}}+\sqrt[n]{a^{r-2}}+\cdots+\sqrt[n]{a}+1\right)} = \frac{k}{r}$$

opět podle příkladu 7d).

(e) Je $\sqrt{2} = 2\cos\frac{\pi}{4} = 2\sin\frac{\pi}{4}$, tedy

$$a_1 = 2\sin\frac{\pi}{4}, \quad a_2 = \sqrt{2-2\cos\frac{\pi}{4}} = 2\sqrt{\frac{1-\cos\frac{\pi}{4}}{2}} = 2\sin\frac{\pi}{8},$$

$$a_3 = \sqrt{2-\sqrt{2+2\cos\frac{\pi}{4}}} = \sqrt{2-2\sqrt{\frac{1+\cos\frac{\pi}{4}}{2}}} = \sqrt{2-2\cos\frac{\pi}{2^3}} = 2\sin\frac{\pi}{2^4}.$$

Odtud dostaneme indukcí, že $a_n = 2\sin\frac{\pi}{2^{n+1}}$ a ze spojitosti funkce sin plyne, že $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = 0$.

(f) Zřejmě platí $a_n \ge 0 \quad \forall n \in \mathbf{N}$. Na druhé straně je

$$\frac{1}{(n+k)^2} \le \frac{1}{n^2} \quad \text{pro} \quad k = 0,1,2,\ldots,n.$$

Sečtením těchto nerovností přes všechna k dostaneme

$$a_n \le \frac{n+1}{n^2} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} 0 \quad \text{a tedy} \quad \lim_{n\to\infty} a_n = 0.$$

(g) Pro $k = 0,1,2,\ldots,n$ platí

$$\frac{1}{\sqrt{n+k}} \ge \frac{1}{\sqrt{n+n}} = \frac{1}{\sqrt{2n}}.$$

Sečtením podle k dostaneme

$$a_n \ge \frac{n+1}{\sqrt{2n}} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} \infty, \quad \text{tedy} \quad \lim_{n\to\infty} a_n = +\infty.$$

(h) Pro $k = 0,1,2,\ldots,n$ platí

$$\frac{1}{\sqrt{n^2+n}} \le \frac{1}{\sqrt{n^2+k}} \le \frac{1}{\sqrt{n^2+1}}.$$

Sečtením podle k dostaneme

$$\frac{n}{\sqrt{n^2+n}} \le a_n \le \frac{n}{\sqrt{n^2+1}}.$$

Poněvadž je

$$\lim_{n\to\infty} \frac{n}{\sqrt{n^2+n}} = \lim_{n\to\infty} \frac{n}{\sqrt{n^2+1}} = 1, \quad \text{platí, že} \quad \lim_{n\to\infty} a_n = 1.$$

(i) Rozložíme-li $\frac{1}{n(n+1)}$ a $\frac{1}{(2n-1)(2n+1)}$ na parciální zlomky, dostaneme

$$a_n = 1-\frac{1}{2}-\frac{1}{2}\left(1-\frac{1}{3}\right)+\frac{1}{2}-\frac{1}{3}-\frac{1}{2}\left(\frac{1}{3}-\frac{1}{5}\right)+\cdots+\frac{1}{n-1}-\frac{1}{n}-\frac{1}{2}\left(\frac{1}{2n-3}-\frac{1}{2n-1}\right)+$$

$$+\frac{1}{n}-\frac{1}{n+1}-\frac{1}{2}\left(\frac{1}{2n-1}-\frac{1}{2n+1}\right)=1-\frac{1}{n}-\frac{1}{2}+\frac{1}{2(2n+1)}$$

o odtud $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = \frac{1}{2}$.

(j) Obecný člen a_n si přepíšeme do tvaru

$$2\sum_{k=1}^{n}\frac{k}{2^k}-\sum_{k=1}^{n}\frac{1}{2^k}=\frac{1-\frac{1}{2^n}}{\frac{1}{4}}-\frac{n\,\frac{1}{2^n}}{\frac{1}{2}}-\frac{1}{2}\cdot\frac{1-\frac{1}{2^n}}{\frac{1}{2}}$$

podle příkladu 2.1.7b). Odtud plyne, že $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = 3$.

(k) Označme $B = \max\{b_1, b_2, \ldots, b_k\}$. Potom platí $B \le a_n \le B\sqrt[n]{k}$ a poněvadž je $\lim\limits_{n\to\infty} \sqrt[n]{k} = 1$, dostaneme

$$\lim_{n\to\infty} a_n = B.$$

Poznámka: Předchozí cvičení k) lze zobecnit následujícím způsobem. Buď $\left\{b_r^{(j)}\right\}_{r=1}^{\infty}$ pro $j = 1, 2, \ldots, k$ $\;k$ posloupností nezáporných čísel a nechť existuje

$$\lim_{r\to\infty} b_r^{(j)} = b^{(j)} \in \mathbf{R} \quad \text{pro} \qquad j = 1, 2, \ldots, k.$$

Označme

$$B = \max\left\{b^{(1)}, b^{(2)}, \ldots, b^{(k)}\right\}, \quad a_n = \sqrt[n]{\left[b_n^{(1)}\right]^n+\left[b_n^{(2)}\right]^n+\cdots+\left[b_n^{(k)}\right]^n}.$$

Potom je $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = B$.

Důkaz: Buď $B = \max\left\{b^{(1)}, b^{(2)}, \ldots, b^{(k)}\right\} = b^{(j)}$ a $\varepsilon > 0$ libovolné. Pak existuje index n_0 tak, že pro všechna $n \ge n_0$ je

$$B-\frac{\varepsilon}{2} \le a_n \le \left(B+\frac{\varepsilon}{2}\right)\sqrt[n]{k} < B+\varepsilon.$$

Odtud plyne např.

$$\lim_{n\to\infty}\sqrt[n]{3^n\,n^2+2}=3, \qquad \lim_{n\to\infty}\sqrt[n]{\frac{n^2+4^n}{n+5^n}}=\frac{4}{5}$$

(viz příklad 14).

12. Vypočtěte $\lim\limits_{n\to\infty} a_n$, je-li

(a) $a_n = (4^{-n}-2)\,(5^{-n}-3)$; [6]

(b) $a_n = \frac{3^n-1}{3^n+1}$; [1; vydělte čitatele i jmenovatele 3^n]

(c) $a_n = \frac{3^{n+1}+4^{n+1}}{3^n+4^n}$; [4; vydělte čitatele i jmenovatele 4^n]

(d) $a_n = \frac{2^{n+2}+3^{n+2}}{2^n+3^n}$; [9; vydělte čitatele i jmenovatele 3^n]

(e) $a_n = \frac{5\cdot 2^n-3\cdot 5^{n+1}}{100\cdot 2^n+2\cdot 5^n}$; [$-\frac{15}{2}$; vydělte čitatele i jmenovatele 5^n]

(f) $a_n = \frac{(-1)^n 6^n - 5^{n+1}}{5^n - (-1)^{n+1} 6^{n+1}}$; $\left[\frac{1}{6};\ \text{vydělte čitatele i jmenovatele } 6^n\right]$

(g) $a_n = \dfrac{\sum\limits_{k=1}^{n} \frac{1}{3^k}}{\sum\limits_{k=1}^{n} \frac{1}{2^k}}$; $\left[\frac{1}{2};\ \text{sečtěte výrazy v čitateli i ve jmenovateli}\right]$

(h) $a_n = \frac{1+2+\cdots+n}{n+2} - \frac{n}{2}$; $\left[-\frac{1}{2};\ \text{sečtěte } 1+2+\cdots+n\right]$

(i) $a_n = \sum\limits_{k=1}^{n} \frac{1}{k(k+1)}$; $\left[1;\ \text{rozložte } \frac{1}{k(k+1)} \text{ na parciální zlomky}\right]$

(j) $a_n = \sum\limits_{k=1}^{n} \frac{1}{(2k-1)(2k+1)}$; $\left[\frac{1}{2};\ \text{rozložte } \frac{1}{(2k-1)(2k+1)}\right]$

(k) $a_n = \frac{\binom{n}{k}}{n^k}$, $k \in \mathbf{N}$; $\left[\frac{1}{k!}\ \text{užijte definice kombinačního čísla}\right]$

(l) $a_n = \frac{1}{n^2} \sum\limits_{k=1}^{n} k$; $\left[\frac{1}{2};\ \text{sečtěte } \sum\limits_{k=1}^{n} k\right]$

(m) $a_n = \frac{1}{n^3} \sum\limits_{k=1}^{n} k^2$; $\left[\frac{1}{3};\ \text{sečtěte } \sum\limits_{k=1}^{n} k^2;\ \text{užijte příkladu 2.1.7a)}\right]$

(n) $a_n = \frac{1}{n^3} \sum\limits_{k=1}^{n} (2k-1)^2$; $\left[\frac{4}{3};\ \text{užijte příklad 1.1.19f)}\right]$

(o) $a_n = \frac{1}{n^4-1} \sum\limits_{k=1}^{n} k^3$, $n > 1$; $\left[\frac{1}{4};\ \text{užijte příklad 2.1.7a)}\right]$

(p) $a_n = \dfrac{\sum\limits_{j=1}^{n} (2j-1)}{\sum\limits_{k=1}^{n} k}$; $\left[2;\ \text{sečtěte výrazy v čitateli i ve jmenovateli}\right]$

(q) $a_n = \frac{1+a+\cdots+a^n}{1+b+\cdots+b^n}$, $|a| < 1$, $|b| < 1$; $\left[\frac{1-b}{1-a};\ \text{užijte vlastnosti geometrické posloupnosti}\right]$

(r) $a_n = \sqrt{2} \cdot \sqrt[4]{2} \cdot \ldots \cdot \sqrt[2^n]{2}$; $\left[2;\ \text{vynásobte příslušné mocniny a stejném základu}\right]$

(s) $a_n = \frac{\sqrt[n]{2}-1}{\sqrt[n]{4}-1}$; $\left[\frac{1}{2}\right]$

(t) $a_n = \frac{\sqrt[n]{8}-1}{\sqrt[n]{2}-1}$; $[3]$

(u) $a_n = \frac{3n-1}{\sqrt{6n^2+2n-5}}$; $\left[\sqrt{\frac{3}{2}};\ \text{vydělte čitatele i jmenovatele } n\right]$

(v) $a_n = \frac{6n-5}{\sqrt[3]{8n^3+4n-7}}$; $\left[3;\ \text{vydělte čitatele i jmenovatele } n\right]$

(w) $a_n = \frac{2n+3}{\sqrt[4]{81n^4+n^3}}$; $\left[\frac{2}{3};\ \text{vydělte čitatele i jmenovatele } n\right]$

(x) $a_n = \frac{\sqrt[3]{n^2+n}}{n-2}$; $\left[0;\ \text{vydělte čitatele i jmenovatele } n\right]$

(y) $a_n = \frac{\sqrt[3]{n^3+2n-1}}{n+2}$; $\left[1;\ \text{vydělte čitatele i jmenovatele } n\right]$

(z) $a_n = 6^{\frac{\sqrt{n}}{n+3}}$; $\left[1;\ \text{najděte limitu exponentu}\right]$

13. Najděte příklad posloupnosti $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ tak, že

(a) $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ konverguje, ale $\{\frac{a_n}{a_{n+1}}\}_{n=1}^{\infty}$ diverguje.

(b) $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ konverguje, ale posloupnost $\{\frac{a_{n+1}}{a_n}\}_{n=1}^{\infty}$ nemá limitu.

(c) $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ konverguje, ale $|n(a_{n+1} - a_n)| \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} +\infty$.

(d) $a_n \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} +\infty$ a $\lim\limits_{n\to\infty} (a_{n+1} - a_n) = A \in \mathbf{R}$, $A \geq 0$.

(e) $a_n \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} +\infty$ a $\lim\limits_{n\to\infty} (a_{n+1} - a_n) = +\infty$.

(f) $a_n \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} +\infty$ a $\lim\limits_{n\to\infty} (a_{n+1} - a_n)$ neexistuje.

(g) $a_n \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} +\infty$ a $\lim\limits_{n\to\infty} \frac{a_{n+1}}{a_n} = B \in \mathbf{R}$, $B \geq 1$.

(h) $a_n \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} +\infty$ a $\lim\limits_{n\to\infty} \frac{a_{n+1}}{a_n}$ neexistuje.

(i) $a_n \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} +\infty$ a $\lim\limits_{n\to\infty} \frac{a_{n+1}}{a_n} = +\infty$.

Řešení:

(a) Pro $a_n = \frac{1}{n!}$ je $\frac{a_n}{a_{n+1}} = n+1 \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} +\infty$.

(b) Položíme-li $a_n = (-1)^{\frac{n(n-1)}{2}} \cdot \frac{1}{n}$, je $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = 0$, ale

$$\frac{a_{n+1}}{a_n} = (-1)^{\frac{(n+1)n}{2} - \frac{n(n-1)}{2}} \cdot \frac{n}{n+1} = (-1)^n \frac{n}{n+1}$$

a $\lim\limits_{n\to\infty} \frac{a_{n+1}}{a_n}$ neexistuje.

(c) Je-li $a_n = \frac{(-1)^n}{\sqrt{n}}$, je zřejmě $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = 0$, ale

$$|n(a_{n+1} - a_n)| = \left| n(-1)^{n+1} \left(\frac{1}{\sqrt{n+1}} + \frac{1}{\sqrt{n}} \right) \right| = n \left(\frac{1}{\sqrt{n+1}} + \frac{1}{\sqrt{n}} \right) \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} +\infty .$$

(d) Stačí položit $a_n = An$ pro $A > 0$. Potom je $a_{n+1} - a_n = A$. Pro $A = 0$ zvolíme $a_n = \sqrt{n}$. Potom je

$$\lim_{n\to\infty} a_n = +\infty, \ \lim_{n\to\infty} (a_{n+1} - a_n) = \lim_{n\to\infty} \left(\sqrt{n+1} - \sqrt{n} \right) = \lim_{n\to\infty} \frac{1}{\sqrt{n+1} + \sqrt{n}} = 0 .$$

Poznámka: Jestliže je $\lim\limits_{n\to\infty} (a_{n+1} - a_n) = A < 0$, pak je $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ klesající (počínaje jistým indexem) a tedy nemůže být $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = +\infty$. Totéž platí pro $B < 1$ v bodě g) tohoto příkladu.

(e) Je-li $a_n = n^2$, pak $a_{n+1} - a_n = 2n + 1 \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} +\infty$.

(f) Pro $a_n = n + (-1)^n$ je $a_{n+1} - a_n = 1 + 2(-1)^{n+1}$ a $\lim\limits_{n\to\infty} (a_{n+1} - a_n)$ neexistuje.

(g) Je-li $B > 1$, stačí položit $a_n = B^n$, protože $\frac{a_{n+1}}{a_n} = \frac{B^{n+1}}{B^n} = B$. Je-li $B = 1$, je možné volit na příklad $a_n = n$.

(h) Je-li $a_n = n\,(2 + (-1)^n)$, pak

$$\frac{a_{n+1}}{a_n} = \frac{n+1}{n} \cdot \frac{2 + (-1)^{n+1}}{2 + (-1)^n} .$$

Platí $\lim\limits_{n\to\infty} \frac{n+1}{n} = 1$ a označíme-li

$$b_n = \frac{2 + (-1)^{n+1}}{2 + (-1)^n}, \quad \text{je} \quad b_{2n} = \frac{1}{3}, \ b_{2n+1} = 3 ,$$

tedy $\lim\limits_{n\to\infty} \frac{a_{n+1}}{a_n}$ neexistuje.

(i) Stačí položit $a_n = n!$. Potom je $\frac{a_{n+1}}{a_n} = n+1 \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} +\infty$.

14. Vypočtěte $\lim\limits_{n\to\infty} a_n$, je-li

a) $a_n = n^{\frac{3}{2}}\left(\sqrt{n+1}+\sqrt{n-1}-2\sqrt{n}\,\right)$; b) $a_n = \dfrac{n^3}{3}\left(\sqrt[3]{1+\dfrac{3}{n^3}}-1\right)$;

c) $a_n = \dfrac{\sqrt[3]{n}-\sqrt[3]{n+1}}{\sqrt[4]{n+1}-\sqrt[4]{n}}$; d) $a_n = \dfrac{3\sqrt[n]{16}-4\sqrt[n]{8}+1}{\left(\sqrt[n]{2}-1\right)^2}$; e) $a_n = \dfrac{\sqrt[n]{n^4}+2\sqrt[n]{n^2}-3}{\sqrt[n]{n^2}-3\sqrt[n]{n}+2}$;

f) $a_n = \dfrac{3}{1-\sqrt[n]{8}}-\dfrac{5}{1-\sqrt[n]{32}}$; g) $a_n = n^{\frac{p}{n^k}}$, $p,k\in\mathbf{N}$;

h) $a_n = \sqrt[n]{\dfrac{2n^3+1}{3n^2-2}}$; i) $a_n = \sqrt[n^2]{\dfrac{n-1}{n+1}}+\sqrt[n]{3^n\cdot n^3+2}$;

j) $a_n = \sqrt[n]{\dfrac{1}{n}-\dfrac{1}{2^n}}$; k) $a_n = \sqrt[n]{\dfrac{n^2+4^n}{n+5^n}}$.

Řešení:

(a) Doplněním výrazu v závorce na rozdíl čtverců ($a = \sqrt{n+1}+\sqrt{n-1}$, $b = 2\sqrt{n}$) dostaneme

$$\lim_{n\to\infty} n^{\frac{3}{2}}\left(\sqrt{n+1}+\sqrt{n-1}-2\sqrt{n}\,\right) = \lim_{n\to\infty}\frac{n^{\frac{3}{2}}\left(n+1+n-1+2\sqrt{n^2-1}-4n\right)}{\sqrt{n+1}+\sqrt{n-1}+2\sqrt{n}} =$$

$$= \lim_{n\to\infty}\frac{2\left(\sqrt{n^2-1}-n\right)n^{\frac{3}{2}}}{\sqrt{n+1}+\sqrt{n-1}+2\sqrt{n}} = \lim_{n\to\infty}\frac{2n^{\frac{3}{2}}(-1)}{\left(\sqrt{n+1}+\sqrt{n-1}+2\sqrt{n}\right)\left(\sqrt{n^2-1}+n\right)} =$$

$$= \lim_{n\to\infty}\frac{-2}{\left(\sqrt{1+\frac{1}{n}}+\sqrt{1-\frac{1}{n}}+2\right)\left(\sqrt{1-\frac{1}{n^2}}+1\right)} = -\frac{2}{8} = -\frac{1}{4},$$

jestliže čitatele i jmenovatele vydělíme $n^{\frac{3}{2}}$.

(b)

$$\lim_{n\to\infty} a_n = \lim_{n\to\infty}\frac{n^3}{3}\left(\sqrt[3]{1+\frac{3}{n^3}}-1\right) = \lim_{n\to\infty}\frac{n^2}{3}\left(\sqrt[3]{n^3+3}-n\right) =$$

$$= \lim_{n\to\infty}\frac{3n^2}{3\left(\sqrt[3]{(n^3+3)^2}+n\sqrt[3]{n^3+3}+n^2\right)} = \lim_{n\to\infty}\frac{1}{\sqrt[3]{\left(1+\frac{3}{n^3}\right)^2}+\sqrt[3]{1+\frac{3}{n^3}}+1} = \frac{1}{3},$$

jestliže výraz v závorce doplníme na rozdíl třetích mocnin a^3-b^3 a pak čitatele i jmenovatele vydělíme n^2.

(c) Doplněním čitatele na rozdíl a^3-b^3 a jmenovatele na a^4-b^4 dostaneme

$$\lim_{n\to\infty}\frac{\sqrt[3]{n}-\sqrt[3]{n+1}}{\sqrt[4]{n+1}-\sqrt[4]{n}} = \lim_{n\to\infty}\frac{-\left(\sqrt[4]{(n+1)^3}+\sqrt[4]{n(n+1)^2}+\sqrt[4]{n^2(n+1)}+n^3\right)}{\sqrt[3]{n^2}+\sqrt[3]{n(n+1)}+\sqrt[3]{(n+1)^2}} =$$

$$= \lim_{n\to\infty}\frac{-\left(\sqrt[12]{\frac{(n+1)^9}{n^8}}+\sqrt[12]{\frac{(n+1)^6}{n^5}}+\sqrt[12]{\frac{(n+1)^3}{n^2}}+\sqrt[12]{n}\right)}{1+\sqrt[3]{1+\frac{1}{n}}+\sqrt[3]{\left(1+\frac{1}{n}\right)^2}} = -\infty,$$

jestliže čitatele i jmenovatele vydělíme $n^{\frac{2}{3}}$ (nejvyšší mocnina ve jmenovateli) a uvážíme, že jmenovatel má limitu 1 a čitatel limitu $-\infty$.

Poznámka: Předchozí příklad lze zobecnit následujícím způsobem. Buď $k \in \mathbf{N}$. Potom

$$\lim_{n\to\infty} \frac{(n+1)^{\frac{1}{k}} - n^{\frac{1}{k}}}{n^{\frac{1}{k}-1}} = \lim_{n\to\infty} \frac{n^{1-\frac{1}{k}}}{(n+1)^{\frac{k-1}{k}} + (n+1)^{\frac{k-2}{k}} n^{\frac{1}{k}} + \cdots + n^{\frac{k-1}{k}}} =$$

$$= \lim_{n\to\infty} \frac{1}{\left(1+\frac{1}{n}\right)^{\frac{k-1}{k}} + \left(1+\frac{1}{n}\right)^{\frac{k-2}{k}} + \cdots + 1} = \frac{1}{k}\,.$$

Až budete umět derivovat, rozmyslete si, že

$$\lim_{n\to\infty} \frac{(n+1)^{\alpha} - n^{\alpha}}{n^{\alpha-1}} = f'(1)\,, \quad \text{kde} \quad f(x) = x^{\alpha}$$

tj. $f'(1) = \alpha$ pro každé $\alpha \in \mathbf{R}$. Tedy

$$\lim_{n\to\infty} \frac{\sqrt[3]{n} - \sqrt[3]{n+1}}{\sqrt[4]{n+1} - \sqrt[4]{n}} = \lim_{n\to\infty} \frac{\sqrt[3]{n} - \sqrt[3]{n+1}}{n^{-\frac{2}{3}}} \cdot \frac{n^{-\frac{3}{4}}}{\sqrt[4]{n+1} - \sqrt[4]{n}} \cdot \left(-n^{\frac{1}{12}}\right) = -\infty\,.$$

(d) Jestliže označíme $\sqrt[n]{2} = t$, můžeme psát

$$a_n = \frac{3t^4 - 4t^3 + 1}{(t-1)^2} = \frac{(t-1)^2(3t^2+2t+1)}{(t-1)^2}$$

a tedy

$$\lim_{n\to\infty} a_n = \lim_{n\to\infty} \left(3\sqrt[n]{4} + 2\sqrt[n]{2} + 1\right) = 6\,.$$

(e) Zavedemne-li označení $\sqrt[n]{n} = t$, je možno a_n přepsat do tvaru

$$a_n = \frac{t^4 + 2t^2 - 3}{t^2 - 3t + 2} = \frac{(t^2-1)(t^2+3)}{(t-1)(t-2)} = \frac{(\sqrt[n]{n}+1)\left(\sqrt[n]{n^2}+3\right)}{\sqrt[n]{n}-2}$$

a odtud $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = -8$.

(f) Platí

$$a_n = \frac{3}{1-\sqrt[n]{8}} - \frac{5}{1-\sqrt[n]{32}} = \frac{3(1-\sqrt[n]{32}) - 5(1-\sqrt[n]{8})}{(1-\sqrt[n]{8})(1-\sqrt[n]{32})} =$$

$$= \frac{-3\sqrt[n]{32} + 5\sqrt[n]{8} - 2}{(1-\sqrt[n]{2})^2\,(1+\sqrt[n]{2}+\sqrt[n]{4}\,)\,(1+\sqrt[n]{2}+\sqrt[n]{4}+\sqrt[n]{8}+\sqrt[n]{16}\,)} =$$

$$= \frac{(1-\sqrt[n]{2})^2\,(-3\sqrt[n]{8} - 6\sqrt[n]{4} - 4\sqrt[n]{2} - 2)}{(1-\sqrt[n]{2})^2\,(1+\sqrt[n]{2}+\sqrt[n]{4}\,)\,(1+\sqrt[n]{2}+\sqrt[n]{4}+\sqrt[n]{8}+\sqrt[n]{16}\,)}\,.$$

Po zkrácení dostaneme $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = -1$.

(g) Pro $k \in \mathbf{N}$ platí $n \le n^k$, tedy $\frac{1}{n} \ge \frac{1}{n^k}$ a odtud $n^{\frac{1}{n}} \ge n^{\frac{1}{n^k}} \ge 1$. Jestliže umocníme tuto nerovnost na $p \in \mathbf{N}$, dostaneme

$$n^{\frac{p}{n}} \ge n^{\frac{p}{n^k}} \ge 1\,.$$

Je však

$$\lim_{n\to\infty} n^{\frac{p}{n}} = \left(\lim_{n\to\infty} n^{\frac{1}{n}}\right)^p = 1 \quad \text{a tedy} \quad \lim_{n\to\infty} n^{\frac{p}{n}} = 1\,.$$

Důkaz projde i pro $p \in \mathbf{R}$, $k \in \mathbf{N}$. Vztah $\lim\limits_{n\to\infty} n^{\frac{p}{n}} = 1$ platí tudíž pro každé $p \in \mathbf{R}$ a $k > 0$.

(h) Poněvadž je

$$\lim_{n\to\infty} \frac{2n^3+1}{3n^2-2} = +\infty\,,$$

existuje index n_1 tak, že $\forall\, n \ge n_1$ platí

$$\frac{2n^3+1}{3n^2-2} \ge 1\,.$$

Na druhé straně je

$$\frac{2n^3+1}{3n^2-2} = \frac{2}{3}n + \frac{\frac{4}{3}n+1}{3n^2-2}$$

a vzhledem k tomu, že $\lim\limits_{n\to\infty} \frac{\frac{4}{3}n+1}{3n^2-2} = 0$, existuje index n_2 tak, že $\forall\, n \ge n_2$ je

$$\frac{2n^3+1}{3n^2-2} \le n\,.$$

Odtud pro $n \ge n_0 = \max\{n_1, n_2\}$ platí

$$1 \le \sqrt[n]{\frac{2n^3+1}{3n^2-2}} \le \sqrt[n]{n} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} 1 \quad \text{a tedy} \quad \lim_{n\to\infty} a_n = 1\,.$$

(i) Pro $n \ge 3$ platí

$$1 \le \frac{n+1}{n-1} \le n$$

a poněvadž $\lim\limits_{n\to\infty} n^{\frac{1}{n^2}} = 1$ podle příkladu g), je i $\lim\limits_{n\to\infty} \left(\frac{n+1}{n-1}\right)^{\frac{1}{n^2}} = 1$, tedy

$$\lim_{n\to\infty} \sqrt[n^2]{\frac{n-1}{n+1}} = 1\,.$$

Pro druhý člen využijeme odhadu

$$2 \cdot 3^n \cdot n^3 \ge 3^n \cdot n^3 + 2 \ge 3^n \cdot n^3 \qquad \forall\, n \in \mathbf{N}\,.$$

Protože je

$$\lim_{n\to\infty} \sqrt[n]{2 \cdot 3^n \cdot n^3} = 3 \lim_{n\to\infty} \sqrt[n]{2}\,\sqrt[n]{n^3} = 3 \quad \text{a} \quad \lim_{n\to\infty} \sqrt[n]{3^n \cdot n^3} = 3 \lim_{n\to\infty} \sqrt[n]{n^3} = 3\,,$$

je i

$$\lim_{n\to\infty} \sqrt[n]{3^n \cdot n^3 + 2} = 3\,.$$

Shrnutím obou výsledků dostaneme, že $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = 4$. Srovnejte postup s poznámkou za příkladem 11k). Jestliže této poznámky využijeme, můžeme si výpočet poněkud zkrátit.

(j) Pro $n \ge 1$ platí $2^{n-1} \ge n$, tedy $\frac{1}{2^n} \le \frac{1}{2n}$ a odtud

$$\frac{1}{2n} \le \frac{1}{n} - \frac{1}{2^n} \le \frac{1}{n}\,.$$

Poněvadž $\lim\limits_{n\to\infty} \sqrt[n]{\frac{1}{2n}} = \lim\limits_{n\to\infty} \sqrt[n]{\frac{1}{n}} = 1$, je i $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = 1$.

(k) Je zřejmé, že platí

$$\left(\frac{4}{5}\right)^n = \frac{4^n}{5^n} \le \frac{n^2+4^n}{n+5^n}\,.$$

Na druhé straně vzhledem k nerovnosti $n^2 \le 4^n$, platné pro $n \in \mathbf{N}$, můžeme psát

$$\frac{n^2+4^n}{n+5^n} \le \frac{n^2+4^n}{5^n} \le 2\left(\frac{4}{5}\right)^n .$$

Poněvadž

$$\lim_{n\to\infty} \sqrt[n]{\left(\frac{4}{5}\right)^n} = \lim_{n\to\infty} \sqrt[n]{2\left(\frac{4}{5}\right)^n} = \frac{4}{5},$$

je i $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = \frac{4}{5}$. Srovnejte s poznámkou za příkladem 11k).

15. Vypočtěte $\lim\limits_{n\to\infty} a_n$, je-li

(a) $a_n = \frac{\sqrt[4]{n^3+n}-\sqrt{n}}{n+2+\sqrt{n+1}}$; [0]

(b) $a_n = \frac{\sqrt{n^2-3n+1}+\sqrt[3]{2n^2+1}}{n+2\sin n}$; [1 ; vydělte čitatele i jmenovatele n]

(c) $a_n = \frac{a^n}{1+a^n}$, $a \ne -1$; [0 pro $|a|<1$; $\frac{1}{2}$ pro $a=1$; 1 pro $|a|>1$]

(d) $a_n = \frac{b^n-b^{-n}}{b^n+b^{-n}}$, $b \ne 0$; [-1 pro $|b|<1$; 0 pro $|b|=1$; 1 pro $|b|>1$]

(e) $a_n = \sqrt{n^2+1}-\sqrt{n^2-1}$; [0 ; doplňte na rozdíl čtverců]

(f) $a_n = \sqrt{n+1}-\sqrt{n}$; [0]

(g) $a_n = 3n-\sqrt{9n^2-10n+1}$; [$\frac{5}{3}$]

(h) $a_n = \log_4\left(\sqrt{n^2+1}+n\right)^2 - \log_4\sqrt[3]{n^6+1}$; [1 ; využijte vlastností logaritmů]

(i) $a_n = \sqrt{n^2+5n+2}-\sqrt{n^2+3n-7}$; [1]

(j) $a_n = \sqrt{n}(\sqrt{n+1}-\sqrt{n})$; [$\frac{1}{2}$]

(k) $a_n = \sqrt{(9n+1)(n+2)}-\sqrt{n(n-1)}$; [2]

(l) $a_n = \sqrt{3n}(\sqrt{n+2}-\sqrt{n-4})$; [$3\sqrt{3}$]

(m) $a_n = n-\sqrt[3]{n^3-n^2}$; [$\frac{1}{3}$; využijte vzorce pro a^3-b^3]

(n) $a_n = \sqrt[3]{n+1}-\sqrt[3]{n}$; [0]

(o) $a_n = \sqrt[3]{n^3+n^2+5}-n$; [$\frac{1}{3}$]

(p) $a_n = \sqrt{(n+a_1)(n+a_2)}-n$; [$\frac{a_1+a_2}{2}$]

(q) $a_n = \sqrt[3]{(n+a_1)(n+a_2)(n+a_3)}-n$; [$\frac{a_1+a_2+a_3}{3}$]

(r) $a_n = \frac{1}{n\left(\sqrt{n^2-1}-n\right)}$; [-2]

(s) $a_n = \frac{\sqrt{n^2+1}-n}{\sqrt{n+1}-\sqrt{n}}$; [0]

(t) $a_n = \frac{2n-\sqrt{4n^2-1}}{\sqrt{n^2+3}-n}$; [$\frac{1}{6}$]

(u) $a_n = \frac{\sqrt{n^2+1}-\sqrt{n^2-1}}{\sqrt{n^2+n}-n-1}$; [0]

(v) $a_n = \frac{\sqrt{n^2+1}-n}{\sqrt{n^3+1}-n\sqrt{n}}$; [$+\infty$]

16. Vypočtěte $\lim\limits_{n\to\infty} a_n$, je-li

(a) $a_n = \sqrt[n]{3^n-2^n}$; [3 ; vytkněte 3 a užijte odhadu $\frac{1}{3} \le 1-\left(\frac{2}{3}\right)^n \le 1$]

(b) $a_n = \sqrt[n]{a^n+b^n}$, $a,b>0$; [$\max\{a,b\}$; užijte příklad 11k)]

(c) $a_n = \sqrt[n]{n^2}$; [1]

(d) $a_n = \sqrt[3n]{n}$; [1]

(e) $a_n = \sqrt[n]{n+a}$; $\qquad [\,1\,]$

(f) $a_n = \sqrt[2n]{n^2-1}$; $\qquad \left[\,1\,;\ \text{užijte odhadu } n \le n^2-1 \le n^2\,,\ n \ge 2\,\right]$

(g) $a_n = \sqrt[n]{n^3+3n}$; $\qquad \left[\,1\,;\ \text{využijte odhadu } n^3 \le n^3+3n \le 3n^3\,\right]$

(h) $a_n = \sqrt[n]{n^3-3n+1}$; $\qquad \left[\,1\,;\ \text{použijte odhadu } \frac{n^3}{2} \le n^3-3n+1 \le n^3\,,\ n \ge n_0\,\right]$

(i) $a_n = \sqrt[n]{2^n \cdot n^2 + 2n - 1}$; $\qquad \left[\,2\,;\ \text{užijte odhadu } 2^n \cdot n^2 \le 2^n \cdot n^2 + 2n - 1 \le 2^{n+1} \cdot n^2\,\right]$

(j) $a_n = \sqrt[n]{\frac{5n+1}{n+5}}$; $\qquad \left[\,1\,;\ \text{užijte odhadu } 1 \le \frac{5n+1}{n+5} \le 5\,\right]$

(k) $a_n = \sqrt[3n]{\frac{n^4-2n+3}{n^2+1}}$; $\qquad \left[\,1\,;\ \text{užijte odhadu } \frac{n^2}{2} \le \frac{n^4-2n+3}{n^2+1} \le n^2\,,\ n \ge n_0\,\right]$

17. Nechť $a_n > 0 \quad \forall\, n \in \mathbf{N}$ a $\lim\limits_{n\to\infty} \frac{a_{n+1}}{a_n} < 1$. Potom je $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = 0$.

Důkaz: Označme $\lim\limits_{n\to\infty} \frac{a_{n+1}}{a_n} = p$ a buď q takové, že $p < q < 1$. Potom existuje index n_0 tak, že $\forall\, n \ge n_0$ platí $\frac{a_{n+1}}{a_n} \le q$. Tedy

$$a_{n_0+1} \le a_{n_0} \cdot q\,, \quad a_{n_0+2} \le a_{n_0+1} \cdot q \le a_{n_0} \cdot q^2$$

a odtud indukcí dostaneme, že

$$a_{n_0+k} \le a_{n_0} \cdot q^k \underset{k\to\infty}{\longrightarrow} 0\,, \quad \text{neboli} \quad \lim_{n\to\infty} a_n = 0\,.$$

Poznámky: i. V předchozím cvičení jsme vlastně dokázali následující tvrzení:

Nechť $a_n > 0 \quad \forall\, n \in \mathbf{N}$ a předpokládejme, že existuje číslo $q \in (0,1)$ tak, že $\frac{a_{n+1}}{a_n} \le q$ $\forall\, n \ge n_0$. Potom $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = 0$. (Nelimitní verze cvičení 17).

ii. Analogicky můžeme dokázat: Nechť $a_n > 0 \quad \forall\, n \in \mathbf{N}$ a $\lim\limits_{n\to\infty} \frac{a_{n+1}}{a_n} > 1$. Potom je $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = +\infty$. V nelimitní podobě má toto tvrzení tvar:

Nechť existují $n_0 \in \mathbf{N}$ a $q > 1$ tak, že $\frac{a_{n+1}}{a_n} \ge q$ platí $\forall\, n \ge n_0$. Potom je $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = +\infty$.

iii. Cvičení 17 není účinný nástroj k výpočtu limit posloupností. Vypočteme pouze ty, které jsou rovny 0 nebo $+\infty$ a to jem pro posloupnosti, které rostou (nebo klesají) exponenciálně.

18. Ukažte, že platí

$$\text{a)} \quad \lim_{n\to\infty} \frac{a^n}{n!} = 0\,,\ a \in \mathbf{R}\,; \qquad \text{b)} \quad \lim_{n\to\infty} \frac{n!}{n^n} = 0\,.$$

Řešení:

(a) Pro $a = 0$ je tvrzení zřejmé. Je-li $a \ne 0$, potom je

$$|a_n| = \frac{|a|^n}{n!} > 0\,, \qquad \frac{|a_{n+1}|}{|a_n|} = \frac{|a|}{n+1} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} 0\,.$$

Tedy podle příkladu 17 dostaneme

$$\lim_{n\to\infty} |a_n| = 0 \iff \lim_{n\to\infty} a_n = 0\,.$$

(b) Buď $b_n = \frac{n!}{n^n}$. Potom je

$$\frac{b_{n+1}}{b_n} = \frac{\frac{(n+1)!}{(n+1)^{n+1}}}{\frac{n!}{n^n}} = \left(\frac{n}{n+1}\right)^n = \frac{1}{\left(1+\frac{1}{n}\right)^n} \le \frac{1}{2}\,,$$

neboť podle Bernoulliho nerovnosti je

$$\left(1+\frac{1}{n}\right)^n \ge 1 + n\cdot\frac{1}{n} = 2 \qquad \forall\, n \in \mathbf{N}\,.$$

Odtud podle nelimitní verze příkladu 17 plyne, že

$$\lim_{n\to\infty} b_n = \lim_{n\to\infty} \frac{n!}{n^n} = 0\,.$$

Existence limity $\lim\limits_{n\to\infty}\left(1+\frac{1}{n}\right)^n$ bude dokázána v následujícím paragrafu.

19. Jsou-li $k \in \mathbf{N}$, $a > 1$ a $p \in \mathbf{R}$ daná čísla, pak existuje index n_0 tak, že $\forall\, n \ge n_0$ platí

$$p \le \log_a n \le n^k \le a^n \le n! \le n^n\,.$$

Důkaz: Podle příkladů 2e) a 6 je

$$\lim_{n\to\infty} \frac{p}{\log_a n} = 0\,,$$

podle příkladu 7g) platí

$$\lim_{n\to\infty} \frac{\log_a n}{n^k} = 0\,,$$

podle 7f) je

$$\lim_{n\to\infty} \frac{n^k}{a^n} = 0$$

a předchozí příklad ukazuje, že

$$\lim_{n\to\infty} \frac{a^n}{n!} = \lim_{n\to\infty} \frac{n!}{n^n} = 0\,.$$

Odtud plynou příslušné nerovnosti.

Poznámka: Limity z důkazu cvičení 19 ukazují, že každá z posloupností

$$\{p\}_{n=1}^{\infty}\ ,\ \{\log_a n\}_{n=1}^{\infty}\ ,\ \left\{n^k\right\}_{n=1}^{\infty}\ ,\ \{a^n\}_{n=1}^{\infty}\ ,\ \{n!\}_{n=1}^{\infty}\ ,\ \{n^n\}_{n=1}^{\infty}$$

roste do nekonečna řádově rychleji, než posloupnost předchozí. Také u funkcí srovnáváme rychlost jejich růstu pomocí limity podílu.

20. Nechť $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = a \in \mathbf{R}$. Potom je

$$\lim_{n\to\infty} \frac{a_1 + a_2 + \cdots + a_n}{n} = a\,.$$

Důkaz: i. Nechť $a = 0$. Potom

$$\forall\, \varepsilon > 0 \quad \exists\, n_0 \in \mathbf{N} \quad \forall\, n \ge n_0 \quad \text{platí} \quad |a_n| < \frac{\varepsilon}{2}\,.$$

Dále platí, že $|a_n| < K$ pro $\forall\, n \in \mathbf{N}$ (konvergentní posloupnost je omezená) a volme n tak veliké, že

$$\left|\frac{a_1 + a_2 + \cdots + a_{n_0-1}}{n}\right| \leq \frac{1}{n}\left(|a_1| + |a_2| + \cdots + |a_{n_0-1}|\right) \leq \frac{(n_0-1)K}{n} < \frac{\varepsilon}{2}\,.$$

Shrnutím dostaneme

$$\left|\frac{a_1 + a_2 + \cdots + a_{n_0-1} + a_{n_0} + \cdots + a_n}{n}\right| \leq$$

$$\leq \left|\frac{a_1 + a_2 + \cdots + a_{n_0-1}}{n}\right| + \frac{1}{n}\left(|a_{n_0}| + \cdots + |a_n|\right) < \frac{\varepsilon}{2} + \frac{n - n_0 + 1}{n} \cdot \frac{\varepsilon}{2} < \varepsilon\,.$$

Platí tedy

$$\lim_{n\to\infty} \frac{a_1 + a_2 + \cdots + a_n}{n} = 0\,.$$

ii. Pro $a \in \mathbf{R}$ libovolné pišme $\alpha_n = a_n - a$. Potom

$$\alpha_n \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} 0 \quad \text{a} \quad \frac{a_1 + a_2 + \cdots + a_n}{n} = a + \frac{\alpha_1 + \alpha_2 + \cdots + \alpha_n}{n}\,.$$

Podle prvé části důkazu platí, že

$$\lim_{n\to\infty} \frac{\alpha_1 + \alpha_2 + \cdots + \alpha_n}{n} = 0\,, \quad \text{tedy} \quad \lim_{n\to\infty} \frac{a_1 + a_2 + \cdots + a_n}{n} = a\,.$$

Poznámka: Tvrzení platí i pro $a = \pm\infty$, jak bude ukázáno v následujícím paragrafu (cvičení 2.3.20)

21. Ukažte, že $\lim\limits_{n\to\infty} \frac{1}{n} \sum\limits_{k=1}^{n} \frac{1}{k} = 0\,.$

    Návod: Užijte cvičení 20.

22. Nechť $a_n > 0 \quad \forall\, n \in \mathbf{N}$ a $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = a > 0$. Potom

$$\lim_{n\to\infty} \sqrt[n]{a_1 \cdot a_2 \cdot \ldots \cdot a_n} = a\,.$$

Důkaz: i. Předpokládejme nejdříve, že $a = 1$ a označme $b_n = \log a_n$. Potom je $b_n \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} 0$ a podle předchozího příkladu je také

$$\lim_{n\to\infty} \frac{b_1 + b_2 + \cdots + b_n}{n} = 0\,.$$

Je však

$$\frac{1}{n}(b_1 + b_2 + \cdots + b_n) = \frac{1}{n}(\log a_1 + \log a_2 + \cdots + \log a_n) = \log \sqrt[n]{a_1 \cdot a_2 \cdot \ldots \cdot a_n} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} 0$$

o odtud

$$\sqrt[n]{a_1 \cdot a_2 \cdot \ldots \cdot a_n} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} 1\,.$$

Užili jsme spojitost funkce $\log x$ v bodě $x = 1$ a 10^x v bodě $x = 0$.

ii. Buď $a_n \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} a > 0$ a označme $c_n = \frac{a_n}{a}$. Potom je $\lim\limits_{n\to\infty} c_n = 1$ a podle prvé části důkazu platí, že

$$1 = \lim_{n\to\infty} \sqrt[n]{c_1 \cdot c_2 \cdot \ldots \cdot c_n} = \frac{1}{a} \lim_{n\to\infty} \sqrt[n]{a_1 \cdot a_2 \cdot \ldots \cdot a_n}\,,$$

neboli

$$\lim_{n\to\infty} \sqrt[n]{a_1 \cdot a_2 \cdot \ldots \cdot a_n} = a\,.$$

Poznámka: Tvrzení platí i pro $a = 0$ a $a = +\infty$. Důkaz cvičení 22 lze provést přímo bez použití cvičení 20. Pokuste se o důkaz sami.

Naopak ze cvičení 22 plyne cvičení 20. Je-li $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = a \in \mathbf{R}$, pak položíme $b_n = e^{a_n} > 0$. Potom je

$$\lim_{n\to\infty} b_n = e^a > 0 \quad \text{a} \quad \lim_{n\to\infty} \sqrt[n]{b_1 \cdot b_2 \cdot \ldots \cdot b_n} = \lim_{n\to\infty} e^{\frac{1}{n}(a_1+a_2+\cdots+a_n)} = e^a\,.$$

Odtud

$$\lim_{n\to\infty} \frac{1}{n}(a_1 + a_2 + \cdots + a_n) = a\,.$$

23. Buďte $a_n > 0 \quad \forall\, n \in \mathbf{N}$ a nechť existuje

$$\lim_{n\to\infty} \frac{a_{n+1}}{a_n} = a\,. \quad \text{Potom je} \quad \lim_{n\to\infty} \sqrt[n]{a_n} = a\,.$$

Důkaz: i. Předpokládejme nejdříve, že $a = 0$. Potom

$$\forall\, \varepsilon > 0 \quad \exists\, n_0 \in \mathbf{N} \quad \forall n \geq n_0 \quad \text{je} \quad \frac{a_{n+1}}{a_n} < \frac{\varepsilon}{2}\,.$$

Odtud plyne, že

$$\frac{a_{n_0+1}}{a_{n_0}} < \frac{\varepsilon}{2}\,, \quad \text{neboli} \quad a_{n_0+1} < a_{n_0} \cdot \frac{\varepsilon}{2}\,.$$

Dále

$$\frac{a_{n_0+2}}{a_{n_0+1}} < \frac{\varepsilon}{2}\,, \quad \text{tedy} \quad a_{n_0+2} < a_{n_0} \cdot \left(\frac{\varepsilon}{2}\right)^2$$

a pro $p \in \mathbf{N}$ dostaneme indukcí

$$a_{n_0+p} < a_{n_0} \cdot \left(\frac{\varepsilon}{2}\right)^p \quad \text{t.j.} \quad \sqrt[n_0+p]{a_{n_0+p}} < \left(\frac{\varepsilon}{2}\right)^{\frac{p}{p+n_0}} \cdot a_{n_0}^{\frac{1}{n_0+p}} \underset{p\to\infty}{\longrightarrow} \frac{\varepsilon}{2}\,.$$

Odtud tedy plyne, že existuje index n_1 tak, že

$$\forall\, n \geq n_1 \quad \text{je} \quad \sqrt[n]{a_n} < \varepsilon\,, \quad \text{tedy} \quad \lim_{n\to\infty} \sqrt[n]{a_n} = 0\,.$$

ii. Nechť $\lim\limits_{n\to\infty} \frac{a_{n+1}}{a_n} = a > 0$. Podle příkladu 22 je také

$$\lim_{n\to\infty} \sqrt[n]{a_1 \cdot \frac{a_2}{a_1} \cdot \ldots \cdot \frac{a_n}{a_{n-1}}} = \lim_{n\to\infty} \sqrt[n]{a_n} = a\,.$$

Poznámky: i. Tvrzení 23 platí i pro případ, že $a = +\infty$. Stačí pouze modifikovat část i. v důkazu.

ii. Cvičení 22 plyne z tvrzení 23. Skutečně, buď $a_n > 0 \quad \forall n \in \mathbf{N}$, $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = a$ a položme $b_n = a_1 \cdot a_2 \cdot \ldots \cdot a_n$, $n \in \mathbf{N}$. Pak

$$\lim_{n\to\infty} \frac{b_{n+1}}{b_n} = \lim_{n\to\infty} a_{n+1} = a \quad \text{a podle 23 je} \quad \lim_{n\to\infty} \sqrt[n]{b_n} = \lim_{n\to\infty} \sqrt[n]{a_1 \cdot a_2 \cdot \ldots \cdot a_n} = a\,.$$

Tvrzení 20, 22 a 23 jsou vzájemně ekvivalentní.

iii. Obrácená implikace v příkladech 20, 22 a 23 neplatí. V případě příkladu 20 stačí vzít $a_n = (-1)^{n+1}$. Potom

$$\lim_{n\to\infty} a_n \quad \text{neexistuje, ale} \quad \lim_{n\to\infty} \frac{1}{n} \sum_{k=1}^{n} a_k = 0\,.$$

Pro případ příkladu 22 uvažme posloupnost

$$a_1 = 1\,,\ a_2 = 1\,,\ a_3 = \frac{1}{2}\,,\ a_4 = 2\,,\ a_5 = \frac{1}{3}\,,\ a_6 = 3\,, \ldots\,, \quad \text{tedy} \quad a_{2n-1} = \frac{1}{n}\,,\ a_{2n} = n\,(n \in \mathbf{N})\,.$$

Označme $b_n = \sqrt[n]{a_1 \cdot a_2 \cdot \ldots \cdot a_n}$. Potom je

$$b_{2n} = 1\,, \quad b_{2n-1} = \sqrt[2n-1]{\frac{1}{n}} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} 1\,, \quad \text{ale} \quad \lim_{n\to\infty} a_n \quad \text{neexistuje.}$$

V příkladu 23 uvažme posloupnost $a_{2n} = \frac{1}{n}$, $a_{2n-1} = \frac{1}{2n-1}$ pro $n \in \mathbf{N}$. Potom je

$$\frac{a_{2n+1}}{a_{2n}} = \frac{n}{2n+1} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} \frac{1}{2}\,, \quad \text{ale} \quad \frac{a_{2n+2}}{a_{2n+1}} = \frac{2n+1}{n+1} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} 2\,,$$

tedy $\lim\limits_{n\to\infty} \frac{a_{n+1}}{a_n}$ neexistuje, zatímco $\lim\limits_{n\to\infty} \sqrt[n]{a_n} = 1$.

24. Pomocí Bolzano-Cauchyovy podmínky rozhodněte o konvergenci posloupnosti $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$, je-li

$$\text{a)} \quad a_n = \sum_{k=1}^{n} \frac{\cos k}{3^k}\,; \qquad \text{b)} \quad a_n = \sum_{k=1}^{n} \frac{1}{k}\,; \qquad \text{c)} \quad a_n = \sum_{k=1}^{n} \frac{1}{k^2}\,;$$

$$\text{d)} \quad a_n = \sum_{k=1}^{n} \alpha_k q^k\,, \quad |q| < 1\,, \quad |\alpha_k| \le c \quad \forall\, k \in \mathbf{N}\,;$$

$$\text{e)} \quad a_n = \sum_{k=1}^{n} \frac{1}{k!}\,; \qquad \text{f)} \quad a_n = \sum_{k=1}^{n} \frac{k}{(k+1)^2}\,.$$

Řešení:

(a) Pro libovolná $n, p \in \mathbf{N}$ platí

$$|a_{n+p} - a_n| = \left| \sum_{k=n+1}^{n+p} \frac{\cos k}{3^k} \right| \le \sum_{k=n+1}^{n+p} \frac{|\cos k|}{3^k} \le \sum_{k=n+1}^{n+p} \frac{1}{3^k} =$$

$$= \frac{1}{3^{n+1}} \sum_{k=n+1}^{n+p} \frac{1}{3^{k-n-1}} = \frac{1}{3^{n+1}} \cdot \frac{1 - \frac{1}{3^p}}{1 - \frac{1}{3}} < \frac{1}{2 \cdot 3^n} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} 0\,.$$

Tedy k libovolnému $\varepsilon > 0$ existuje index n_0 tak, že $\forall\, n \ge n_0$ je $\frac{1}{2\cdot 3^n} < \varepsilon$ a posloupnost $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ konverguje.

(b) Platí
$$|a_{n+p}-a_n| = \frac{1}{n+1}+\frac{1}{n+2}+\cdots+\frac{1}{n+p} \ge \frac{p}{n+p}\,,$$
jestliže každý zlomek nahradíme nejmenším, tj. $\frac{p}{n+p}$. Odtud na příklad pro $p=n$ dostaneme $|a_{2n}-a_n| \ge \frac{1}{2}$ pro $\forall\, n \in \mathbf{N}$ a daná posloupnost diverguje.

(c) Je
$$|a_{n+p}-a_n| = \frac{1}{(n+1)^2}+\frac{1}{(n+2)^2}+\cdots+\frac{1}{(n+p)^2}\,.$$
Poněvadž platí
$$\frac{1}{(k+1)^2} \le \frac{1}{k(k+1)} = \frac{1}{k}-\frac{1}{k+1}\,,$$
můžeme psát
$$|a_{n+p}-a_n| \le \left(\frac{1}{n}-\frac{1}{n+1}\right)+\left(\frac{1}{n+1}-\frac{1}{n+2}\right)+\cdots+\left(\frac{1}{n+p-1}-\frac{1}{n+p}\right) =$$
$$\frac{1}{n}-\frac{1}{n+p} \le \frac{1}{n} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} 0$$
a daná posloupnost konverguje.

(d) Je
$$|\,a_{n+p}-a_n| = \left|\sum_{k=n+1}^{n+p} \alpha_k q^k\right| \le \sum_{k=n+1}^{n+p} |\alpha_k||q|^k \le$$
$$\le c|q|^{n+1}\sum_{k=n+1}^{n+p} |q|^{k-n-1} = c|q|^{n+1}\frac{1-q^p}{1-|q|} \le \frac{c|q|^{n+1}}{1-|q|} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} 0$$
a posloupnost $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ konverguje.

(e) Platí
$$|\,a_{n+p}-a_n| = \frac{1}{(n+1)!}+\frac{1}{(n+2)!}+\cdots+\frac{1}{(n+p)!} =$$
$$\frac{1}{(n+1)!}\left\{1+\frac{1}{n+2}+\cdots+\frac{1}{(n+2)(n+3)\dots(n+p)}\right\} \le$$
$$\le \frac{1}{(n+1)!}\left\{1+\frac{1}{n+2}+\frac{1}{(n+2)^2}+\cdots+\frac{1}{(n+2)^{p-1}}\right\} = \frac{1}{(n+1)!}\,\frac{1-\frac{1}{(n+2)^p}}{1-\frac{1}{n+2}} \le$$
$$\le \frac{1}{(n+1)!}\,\frac{1}{1-\frac{1}{n+2}} = \frac{1}{(n+1)!}\,\frac{n+2}{n+1} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} 0\,.$$
a daná posloupnost konverguje.

(f) Je
$$|\,a_{n+p}-a_n| = \frac{n+1}{(n+2)^2}+\frac{n+2}{(n+3)^2}+\cdots+\frac{n+p}{(n+p+1)^2} \ge$$
$$\ge \frac{n+1}{(n+p+1)^2}+\frac{n+2}{(n+p+1)^2}+\cdots+\frac{n+p}{(n+p+1)^2} \ge \frac{p(n+1)}{(n+p+1)^2}\,.$$
Pro $p=n$ dostaneme
$$|\,a_{2n}-a_n| \ge \frac{n(n+1)}{(2n+1)^2} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} \frac{1}{4}\,.$$
Existuje tedy index n_0 tak, že
$$\forall\, n \ge n_0 \quad \text{je} \quad |\,a_{2n}-a_n| \ge \frac{1}{5} > 0$$
a daná posloupnost diverguje.

25. Pomocí Bolzano-Cauchyovy podmínky rozhodněte o konvergenci posloupnosti $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$, je-li

(a) $a_n = \sum\limits_{k=1}^{n} \frac{\sin k\alpha}{2^k}$, $\alpha \in \mathbf{R}$; [konverguje ; užijte příkladu 24a)]

(b) $a_n = \sum\limits_{k=1}^{n} \frac{1}{(2k)!!}$; [konverguje ; využijte příkladu 24e)]

(c) $a_n = \sum\limits_{k=1}^{n} \frac{(-1)^{k-1}}{k(k+1)}$. [konverguje ; užijte příkladu 24c)]

2.3 Monotonní posloupnosti.

1. Existuje $\lim\limits_{n\to\infty} \left(1+\frac{1}{n}\right)^n = e$.

Důkaz: Označme $a_n = \left(1+\frac{1}{n}\right)^n$. Ukážeme, že $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ je rostoucí a shora omezená.
i. $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ je rostoucí. Uvažme podíl

$$\frac{a_{n+1}}{a_n} = \frac{\left(1+\frac{1}{n+1}\right)^{n+1}}{\left(1+\frac{1}{n}\right)^n} = \left(\frac{1+\frac{1}{n+1}}{1+\frac{1}{n}}\right)^{n+1}\left(1+\frac{1}{n}\right) =$$

$$= \left(\frac{n^2+2n}{(n+1)^2}\right)^{n+1}\frac{n+1}{n} = \left(1-\frac{1}{(n+1)^2}\right)^{n+1}\frac{n+1}{n}.$$

Podle Bernoulliho nerovnosti je

$$\left(1-\frac{1}{(n+1)^2}\right)^{n+1}\frac{n+1}{n} > \left(1-\frac{1}{n+1}\right)\frac{n+1}{n} = 1$$

a tedy $a_{n+1} > a_n$.
ii. $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ je shora omezená. To však bylo již ukázáno v příkladu 2.1.14d).

Poznámka: Protože je daná posloupnost konvergetní, je i pro každou vybranou posloupnost $\{k_n\}_{n=1}^{\infty}$ splněn vztah $\lim\limits_{n\to\infty} \left(1+\frac{1}{k_n}\right)^{k_n} = e$. Navíc každá taková posloupnost je také rostoucí.

2. Ukažte, že posloupnost $a_n = \left(1+\frac{1}{n}\right)^{n+1}$ je klesající a $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = e$.

Návod: Vyšetřete podíl $\frac{a_n}{a_{n+1}}$ a užijte postupu z příkladu 1.

3. Dokažte, že $e = \lim\limits_{n\to\infty} \sum\limits_{k=0}^{n} \frac{1}{k!}$.

Důkaz: Označme

$$x_n = \sum_{j=0}^{n} \frac{1}{j!}, \quad a_n = \left(1+\frac{1}{n}\right)^n.$$

Podle příkladu 2.1.14d) je $\forall\, n \geq k \in \mathbf{N}$ (k je pevné)

$$a_n = 2+\frac{1}{2!}\left(1-\frac{1}{n}\right)+\frac{1}{3!}\left(1-\frac{1}{n}\right)\left(1-\frac{2}{n}\right)+\cdots+\frac{1}{k!}\left(1-\frac{1}{n}\right)\left(1-\frac{2}{n}\right)\cdots\left(1-\frac{k-1}{n}\right)+$$

$$+\dots+\frac{1}{n!}\left(1-\frac{1}{n}\right)\left(1-\frac{2}{n}\right)\dots\left(1-\frac{n-1}{n}\right)>$$

$$>2+\frac{1}{2!}\left(1-\frac{1}{n}\right)+\frac{1}{3!}\left(1-\frac{1}{n}\right)\left(1-\frac{2}{n}\right)+\dots+\frac{1}{k!}\left(1-\frac{1}{n}\right)\left(1-\frac{2}{n}\right)\dots\left(1-\frac{k-1}{n}\right).$$

Jestliže v této nerovnosti přejdeme k limitě pro $n\to\infty$, dostaneme

$$e\ge\sum_{j=0}^{k}\frac{1}{j!}=x_k\,.$$

Na druhé straně pro libovolné $n\in\mathbf{N}$ platí

$$a_n<x_n\le e\quad\text{a odtud}\quad\lim_{n\to\infty}x_n=e\,.$$

Navíc je okamžitě vidět, že posloupnost $\{x_n\}_{n=1}^{\infty}$ je rostoucí.

Poznámka: Předchozí limita je vhodný prostředek k přibližnému výpočtu čísla e. Její přibližná hodnota je $e\doteq 2,718\,281\,828\,459$.

4. Pro každé $k\in\mathbf{N}$ platí $\lim\limits_{n\to\infty}\left(1+\frac{k}{n}\right)^n=e$.

Důkaz: Z Bernoulliho nerovnosti plyne, že

$$1+\frac{k}{n}<\left(1+\frac{1}{n}\right)^k\quad\forall\,n\in\mathbf{N}\quad\text{a odtud plyne}\quad\left(1+\frac{k}{n}\right)^n<\left(1+\frac{1}{n}\right)^{kn}<e^k\,.$$

Daná posloupnost je tedy omezená. Označme dále $a_n=\left(1+\frac{k}{n}\right)^n$. Potom opět podle Bernoulliho nerovnosti platí

$$\frac{a_{n+1}}{a_n}=\frac{\left(1+\frac{k}{n+1}\right)^{n+1}}{\left(1+\frac{k}{n}\right)^n}=\left(\frac{1+\frac{k}{n+1}}{1+\frac{k}{n}}\right)^{n+1}\left(1+\frac{k}{n}\right)=$$

$$=\left[\frac{n(n+1+k)}{(n+1)(n+k)}\right]^{n+1}\frac{n+k}{n}=\left[\frac{(n+1)(n+k)-k}{(n+1)(n+k)}\right]^{n+1}\frac{n+k}{n}=$$

$$=\left[1-\frac{k}{(n+1)(n+k)}\right]^{n+1}\frac{n+k}{n}>\left(1-\frac{k}{k+n}\right)\frac{n+k}{n}=1\,.$$

Posloupnost $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ je tedy rostoucí a existuje $\lim\limits_{n\to\infty}a_n$. Abychom zjistili její hodnotu, stačí vypočítat $\lim\limits_{n\to\infty}a_{k_n}$ pro jistou vhodně vybranou posloupnost. Položme $n=pk$ pro $p\in\mathbf{N}$. Potom je

$$a_{pk}=\left[\left(1+\frac{1}{p}\right)^p\right]^k\quad\text{a poněvadž}\quad\lim_{p\to\infty}\left(1+\frac{1}{p}\right)^p=e\,,\quad\text{platí}\quad\lim_{p\to\infty}a_{pk}=e^k\,.$$

Je tedy

$$\lim_{n\to\infty}a_n=\lim_{p\to\infty}a_{pk}=e^k\,.$$

5. Ukažte, že $\lim\limits_{n\to\infty} \frac{n!}{(2n+1)!!} = 0$.

Řešení: Jestliže označíme $a_n = \frac{n!}{(2n+1)!!}$, potom platí

$$\frac{(n+1)!\,(2n+1)!!}{n!\,(2n+3)!!} = \frac{n+1}{2n+3} < 1 \quad \forall n \in \mathbf{N}$$

a posloupnost $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ je klesající. Poněvadž $a_n \geq 0 \quad \forall n \in \mathbf{N}$, existuje $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = a$. Dále platí $a_{n+1} = \frac{n+1}{2n+3}\, a_n$ a přechodem k limitě dostaneme $a = \frac{1}{2}a$, tedy $a = 0$.

Poznámka: Výsledek můžeme též okamžitě dostat z cvičení 2.2.17, poněvadž $\lim\limits_{n\to\infty} \frac{a_{n+1}}{a_n} = \frac{1}{2} < 1$. Naopak tvrzení 2.2.17 lze dokázat postupem z tohoto příkladu (limitním přechodem pro $n \to \infty$ ve vztahu $a_{n+1} = \frac{a_{n+1}}{a_n}\, a_n$).

6. Ukažte, že následující posloupnosti konvergují.

$$\text{a)} \left\{ \frac{(2n-1)!!}{(2n)!!} \right\}_{n=1}^{\infty}; \qquad \text{b)} \left\{ \frac{(2n)!!}{(2n+1)!!} \right\}_{n=1}^{\infty}; \qquad \text{c)} \left\{ \sum_{k=1}^{n} \frac{1}{k^k} \right\}_{n=1}^{\infty};$$

$$\text{d)} \left\{ \sum_{k=1}^{n} \frac{1}{n+k} \right\}_{n=1}^{\infty}; \qquad \text{e)} \left\{ \sum_{k=1}^{n} \frac{k^2}{4^k} \right\}_{n=1}^{\infty}; \qquad \text{f)} \left\{ \prod_{k=1}^{n} \left(1 + \frac{1}{2^k}\right) \right\}_{n=1}^{\infty}.$$

Návod: Ukažte, že jsou dané posloupnosti monotonní a omezené. V příkladu e) užijte odhadu $k^2 \leq 2^k$ pro $\forall\, n \geq 4$. V příkladu f) užijte cvičení 2.1.10.

7. Vypočtěte $\lim\limits_{n\to\infty} a_n$, je-li

(a) $a_n = \left(\frac{a}{n}\right)^n$, $a \in \mathbf{R}$; [0]

(b) $a_n = \left(\frac{2n+3}{n^2}\right)^n$; [0]

(c) $a_n = \left(\frac{n+10}{2n-1}\right)^n$; [0]

(d) $a_n = \left(\frac{n^2}{n^2+1}\right)^{\frac{n-1}{n+1}}$; [1]

(e) $a_n = \left(\frac{n+1}{n+2}\right)^{\frac{1-\sqrt{n}}{1-n}}$; [1]

(f) $a_n = \left(\frac{3n^2+n+1}{2n^2+n+1}\right)^{\frac{n^3}{1-n}}$; [0]

8. Vypočtěte $\lim\limits_{n\to\infty} a_n$, je-li

(a) $a_n = \left(1 + \frac{1}{n}\right)^{2n}$ [e^2]

(b) $a_n = \left(\frac{n}{n+1}\right)^{2n}$ [e^{-2}]

(c) $a_n = \left(1 + \frac{1}{2n}\right)^{2n}$ [e]

(d) $a_n = \left(\frac{2^n+1}{2^n}\right)^{2^n}$ [e]

(e) $a_n = \left(1 + \frac{1}{n+k}\right)^n$, $k \in \mathbf{N}$ [e]

(f) $a_n = \left(1 - \frac{1}{n}\right)^n$ [e^{-1}]

(g) $a_n = \left(\frac{n+1}{n+2}\right)^{2n+3}$ $\left[\, e^{-2}\,\right]$

9. Ukažte, že platí následující nerovnosti.

   (a) $\left(\frac{n}{e}\right)^n < n! < e\left(\frac{n}{2}\right)^n$, $n \in \mathbf{N}$;
   [užijte indukce a skutečnosti, že posloupnost $\left(1+\frac{1}{n}\right)^n$ roste k číslu e a $\left(\frac{n}{n+1}\right)^n \le \frac{1}{2}$]

   (b) $\frac{(n+1)^n}{n!} < e^n < \frac{n^{n+1}}{n!}$ pro $n \ge n_0$. Najděte příslušné n_0 ;
   [užijte indukce pro $n \ge n_1 = 1$ v prvé nerovnosti a $n \ge n_2 = 7$ ve druhé nerovnosti]

10. Vypočtěte $\lim\limits_{n\to\infty} x_n$, je-li

    (a) $x_n = \frac{n}{\sqrt[n]{n!}}$; $[\, e\,]$

    (b) $x_n = \frac{1}{n}\sqrt[n]{(n+1)(n+2)\ldots(2n)}$; $\left[\,\frac{4}{e}\,\right]$

    (c) $x_n = \frac{\sqrt[p]{n}}{\sqrt[n]{n!}}$, $p > 1$. $[\,0\,]$

    Návod: Užijte příklad 2.2.23 na posloupnosti $a_n = \frac{n^n}{n!}$ a $a_n = \frac{(n+1)(n+2)\ldots(2n)}{n^n}$.

11. Vypočtěte $\lim\limits_{n\to\infty} a_n$, je-li

    (a) $a_n = \frac{4^n \cdot n!}{(3n)^n}$; $[\,0\,]$

    (b) $a_n = \frac{3^n \cdot n!}{n^n}$. $[+\infty$; užijte cvičení 2.2.17$]$

12. Buď $c > 0$ a definujme posloupnost $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ předpisy

$$a_1 = \sqrt{c}\,, \quad a_{n+1} = \sqrt{c + a_n} \quad \forall\, n \in \mathbf{N}\,.$$

Ukažte, že posloupnost $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ má limitu a najděte ji.

Řešení: Posloupnost kladných čísel $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ je rostoucí právě tehdy, když

$$a_{n+1} - a_n = \sqrt{c + a_n} - a_n \Longleftrightarrow a_n^2 - a_n - c < 0 \Longleftrightarrow a_n \in \left(0, \frac{1}{2}\left(1 + \sqrt{1+4c}\,\right)\right)\,.$$

Indukcí ukážeme, že tento vztah platí pro všechna $n \in \mathbf{N}$. Pro $n = 1$ tvrzení zřejmě platí. Nechť platí pro $n \in \mathbf{N}$. Potom

$$0 < a_{n+1} = \sqrt{c + a_n} < \sqrt{\frac{1}{2}\left(2c + 1 + \sqrt{1+4c}\,\right)} = \frac{1}{2}\left(1 + \sqrt{1+4c}\,\right)\,.$$

Označme $a = \lim\limits_{n\to\infty} a_n$. Přejdeme-li ve vyjádření $a_{n+1} = \sqrt{c + a_n}$ k limitě, platí $a = \sqrt{c + a}$. Tato rovnice má v $\mathbf{R}$ jediné řešení

$$a = \frac{1}{2}\left(1 + \sqrt{1+4c}\,\right)\,.$$

Poznámka: Příklad 12 lze zobecnit následujícím způsobem. Buď

$$c \ge -\frac{1}{4}\,, \quad a_1 \ge \frac{1}{2}\,, \quad a_{n+1} = \sqrt{c + a_n}\,.$$

Pak je posloupnost $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ definována, konvergentní a $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = \frac{1}{2}\left(1+\sqrt{1+4c}\,\right) = a$. Pro $a_1 \in \left\langle \frac{1}{2}, a\right)$ je $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ rostoucí, shora omezená; pro $a_1 = a$ je $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ konstantní a pro $a_1 \in (a, +\infty)$ je klesající a zdola omezená.

Pro funkci $f(x) = \sqrt{c+x}$ je $x < f(x) < a$ pro $x \in \left\langle \frac{1}{2}, a\right)$; $f(a) = a$; $a < f(x) < a$ pro $x \in (a, +\infty)$. Nakreslete si obrázek.

13. Najděte $\lim\limits_{n\to\infty}$, kde $a_1 = \sqrt[k]{\alpha}$, $a_{n+1} = \sqrt[k]{\alpha\, a_n}$, $k \in \mathbf{N}$, $k \geq 2$, $\alpha > 0$.

Řešení: Je

$$a_2 = \sqrt[k]{\alpha\, a_1} = \sqrt[k]{\alpha \sqrt[k]{\alpha}} = \alpha^{\frac{1}{k}+\frac{1}{k^2}}$$

a odtud indukcí dostaneme, že

$$a_n = \alpha^{\frac{1}{k}+\frac{1}{k^2}+\cdots+\frac{1}{k^n}}.$$

Nechť $\alpha > 1$. Ukážeme, že $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ je rostoucí a shora omezená. Platí

$$\frac{a_{n+1}}{a_n} = \frac{\alpha^{\frac{1}{k}+\frac{1}{k^2}+\cdots+\frac{1}{k^n}+\frac{1}{k^{n+1}}}}{\alpha^{\frac{1}{k}+\frac{1}{k^2}+\cdots+\frac{1}{k^n}}} = \alpha^{\frac{1}{k^{n+1}}} > 1.$$

tedy $a_{n+1} > a_n$ pro $\forall\, n \in \mathbf{N}$. Dále

$$a_1 < \alpha\,,\ a_2 = \sqrt[k]{\alpha\, a_1} < \alpha^{\frac{2}{k}} \leq \alpha \quad \text{a indukcí dostaneme, že} \quad a_n \leq \alpha \quad \forall\, n \in \mathbf{N}.$$

Pro $\alpha < 1$ je

$$\frac{a_{n+1}}{a_n} = \alpha^{\frac{1}{k^{n+1}}} < 1,$$

tedy posloupnost $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ je klesající a zdola omezená. Je totiž $a_n > 0 \quad \forall\, n \in \mathbf{N}$. Poněvadž existuje $\lim\limits_{n\to\infty} = a$, je možno ve vztahu $a_{n+1} = \sqrt[k]{\alpha\, a_n}$ přejít k limitě a dostaneme $a = \sqrt[k]{\alpha\, a}$. Odtud $a = \sqrt[k-1]{\alpha}$.

Poznámka: Příklad 13 je možno vypočítat podstatně rychleji, jestliže využijeme spojitosti funkce $f(x) = x^p$ v bodě $x = \alpha$. Je totiž

$$\lim_{n\to\infty} a_n = \alpha^{\lim\limits_{n\to\infty} \sum\limits_{i=1}^{n} \frac{1}{k^i}} = \alpha^{\frac{1}{k-1}}.$$

14. Buďte $a > b > 0$ a definujme posloupnosti

$$a_1 = \frac{a+b}{2}, \quad b_1 = \sqrt{ab}, \quad a_{n+1} = \frac{a_n + b_n}{2}, \quad b_{n+1} = \sqrt{a_n\, b_n}, \quad \forall\, n \in \mathbf{N}.$$

Potom existují

$$\lim_{n\to\infty} a_n \quad \text{a} \quad \lim_{n\to\infty} b_n \quad \text{a platí} \quad \lim_{n\to\infty} a_n = \lim_{n\to\infty} b_n.$$

Důkaz: Podle cvičení 1.1.18 platí $a > a_1 > b_1 > b$ a odtud indukcí dostaneme, že

$$a > a_n > a_{n+1} > b_{n+1} > b_n > b \quad \forall\, n \in \mathbf{N}.$$

Tedy posloupnosti $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ a $\{b_n\}_{n=1}^{\infty}$ jsou monotonní a omezené. Existují tedy limity $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = \alpha$ a $\lim\limits_{n\to\infty} b_n = \beta$. Na druhé straně je $a_{n+1} = \frac{a_n+b_n}{2}$ a přechodem k limitě dostáváme

$$\alpha = \frac{\alpha+\beta}{2}, \quad \text{neboli} \quad \alpha = \beta.$$

Poznámka: Společnou hodnotu předchozích limit nazýváme aritmeticko-geometrickým průměrem čísel a, b. K vyjádření její hodnoty je však třeba eliptický integrál, což zatím přesahuje naše možnosti.

15. Ukažte, že následující posloupnosti konvergují a najděte jejich limity.

(a) $a_1 = 4$, $a_{n+1} = \sqrt{6 + a_n}$, $n \in \mathbf{N}$; [3]

(b) $a_1 = 1$, $a_{n+1} = \sqrt{12 + a_n}$, $n \in \mathbf{N}$; [4]

(c) $a_1 = 1$, $a_{n+1} = \sqrt[3]{6 + a_n}$, $n \in \mathbf{N}$; [2]

(d) $a_1 = \sqrt{2}$, $a_{n+1} = \sqrt{2 + \sqrt{a_n}}$, $n \in \mathbf{N}$;
[přibližná hodnota $\lim\limits_{n\to\infty} a_n \doteq 1,83117$; užijte cvičení 12]

16. Buď $a_1 = c > 0$, $a_{n+1} = 1 + \frac{1}{a_n}$ $\forall n \in \mathbf{N}$. Najděte $\lim\limits_{n\to\infty} a_n$.

Řešení: Je zřejmé, že $a_n > 0$ $\forall n \in \mathbf{N}$. Dále

$$a_2 = 1 + \frac{1}{c} = \frac{c+1}{c}, \quad a_3 = 1 + \frac{c}{c+1} = \frac{2c+1}{c+1}, \quad a_4 = \frac{3c+2}{2c+1}, \quad a_5 = \frac{5c+3}{3c+2}, \dots$$

a předpokládejme, že $a_1 < a_3$, tedy $c^2 + c < 2c + 1$. Odtud dostaneme nerovnici $c^2 - c - 1 < 0$, která je splněna pro $c \in \left(0, \frac{1+\sqrt{5}}{2}\right)$.

i. Nechť $c \in \left(0, \frac{1+\sqrt{5}}{2}\right)$. Potom je $a_1 < a_3$, tedy $a_2 = 1 + \frac{1}{a_1} > 1 + \frac{1}{a_3} = a_4$. Indukcí nyní dostaneme, že

$$a_1 < a_3 < \dots < a_{2k-1} < a_{2k+1} < \dots, \qquad a_2 > a_4 > \dots > a_{2k-2} > a_{2k} > \dots > 0.$$

Odtud plyne, že existuje $\lim\limits_{k\to\infty} a_{2k} = a$. Protože je

$$a_{2k} = 1 + \frac{1}{a_{2k-1}} = 1 + \frac{1}{1 + \frac{1}{a_{2k-2}}} = 1 + \frac{a_{2k-2}}{1 + a_{2k-2}},$$

dostaneme pro $k \to \infty$ rovnost $a = 1 + \frac{a}{a+1}$, neboli $a^2 - a - 1 = 0$, $a \geq 0$, tj.

$$\lim_{k\to\infty} a_{2k} = \frac{1+\sqrt{5}}{2}.$$

Dále platí

$$a_{2k+1} = 1 + \frac{1}{a_{2k}} \quad \text{a tedy} \quad \lim_{k\to\infty} a_{2k+1} = 1 + \frac{2}{1+\sqrt{5}} = \frac{1+\sqrt{5}}{2}.$$

ii. Je-li $c = \frac{1+\sqrt{5}}{2}$, je $a_2 = 1 + \frac{2}{1+\sqrt{5}} = \frac{1+\sqrt{5}}{2}$ a tedy

$$a_n = \frac{1+\sqrt{5}}{2} \quad \forall n \in \mathbf{N} \quad \text{a také} \quad \lim_{n\to\infty} a_n = \frac{1+\sqrt{5}}{2}.$$

iii. Pro $c > \frac{1+\sqrt{5}}{2}$ platí

$$a_1 > a_3 > \dots > a_{2k-1} > a_{2k+1} > \dots > 0 \quad \text{a} \quad a_2 < a_4 < \dots < a_{2k-2} < a_{2k} < \dots .$$

tedy

$$\lim_{k\to\infty} a_{2k+1} = \frac{1+\sqrt{5}}{2}$$

a analogickým postupem jako v bodu i. je též

$$\lim_{k\to\infty} a_{2k} = \frac{1+\sqrt{5}}{2}\,.$$

Poznámka: Pro $c < -1$ je $a_2 = 1 + \frac{1}{c} > 0$ a platí opět, že $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = \frac{1+\sqrt{5}}{2}$.

Pro $c \in \langle -1, 0)$ je situace poněkud komplikovanější. V posloupnosti $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ se může na jistém místě vyskytnout 0 a žádný následující člen tedy není definován. Označíme-li $f(x) = 1 + \frac{1}{x}$, pak a_1 se nesmí postupně rovnat

$$A_1 = 0\,,\; A_2 = f^{-1}(A_1)\,, \ldots,\; A_{n+1} = f^{-1}(A_n)\,, \ldots$$

tj. posloupnost $\{A_n\}_{n=1}^{\infty}$ je definována rekurentně vztahy

$$A_1 = 0\,,\;\; A_{n+1} = \frac{1}{A_n - 1}\,, \quad \text{tj.} \quad A_2 = -1\,,\, A_3 = -\frac{1}{2}\,,\, A_4 = -\frac{2}{3}\,,\, A_5 = -\frac{3}{5}\,,\, A_6 = -\frac{5}{8}\,, \ldots .$$

Obecně platí $A_n \in (-1, 0)$ pro $n \geq 3$. Dále je

$$A_{n+2} = \frac{1}{\frac{1}{A_n - 1} - 1} = \frac{A_n - 1}{2 - A_n}\,.$$

Je-li tedy $A_n > \frac{1-\sqrt{5}}{2}$, pak

$$A_{n+2} > \frac{1 - \frac{1-\sqrt{5}}{2}}{2 - \frac{1-\sqrt{5}}{2}} = \frac{-1-\sqrt{5}}{3+\sqrt{5}} = -\frac{(1+\sqrt{5})(3-\sqrt{5})}{4} = -\frac{-2+2\sqrt{5}}{4} = \frac{1-\sqrt{5}}{2}\,.$$

Stejně tak platí

$$A_n < \frac{1-\sqrt{5}}{2} \Longrightarrow A_{n+2} < \frac{1-\sqrt{5}}{2}\,.$$

Tedy

$$A_{2n-1} > \frac{1-\sqrt{5}}{2}\,, \quad A_{2n} < \frac{1-\sqrt{5}}{2} \quad \forall\, n \in \mathbf{N}\,.$$

Dále

$$A_{n+2} - A_n = \tfrac{A_n^2 - A_n - 1}{2 - A_n} < 0 \quad \text{pro} \quad n \quad \text{liché}\,,$$

$$A_{n+2} - A_n = \tfrac{A_n^2 - A_n - 1}{2 - A_n} > 0 \quad \text{pro} \quad n \quad \text{sudé}\,.$$

To tedy znamená, že $\{A_{2n-1}\}_{n=1}^{\infty}$ je klesající posloupnost a $\{A_{2n}\}_{n=1}^{\infty}$ je rostoucí, tedy jsou obě konvergentní. Jejich limity a_l a a_s jsou kořeny rovnice

$$x = \frac{x-1}{2-x}\,, \quad \text{které leží v intervalu} \quad \langle -1, 0\rangle\,. \quad \text{Odtud} \quad \lim_{n\to\infty} A_n = a_l = a_s = \frac{1-\sqrt{5}}{2}\,.$$

Je-li $c = \frac{1-\sqrt{5}}{2}$, pak

$$a_2 = 1 + \frac{2}{1-\sqrt{5}} = a_1\,, \quad \text{tedy} \quad \lim_{n\to\infty} a_n = \frac{1-\sqrt{5}}{2}\,.$$

Buď $a_1 = c \in (A_{2n}, A_{2n+2})$, $n \in \mathbf{N}$. Potom

$$a_2 \in (f(A_{2n+2}), f(A_{2n})) = (A_{2n+1}, A_{2n-1}) , \; a_3 \in (A_{2n-2}, A_{2n}) , \ldots ,$$

$$a_{2n} \in (A_3, A_1) = \left(-\frac{1}{2}, 0\right) , \; a_{2n+1} < -1 , \; a_{2n+2} > 0 .$$

Analogicky, je-li

$$a_1 \in (A_{2n+1}, A_{2n-1}) , \quad \text{pak} \quad a_{2n-1} \in (A_3, A_1) , \, a_{2n+1} > 0 .$$

Jestliže nyní shrneme dosažené výsledky, dostaneme

i. Pro $c \in \{A_n ; n \in \mathbf{N}\}$ posloupnost $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ není definována (resp. je definována jen pro konečně mnoho členů).

ii. Je-li $c = \frac{1-\sqrt{5}}{2} = A_0$, pak $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = \frac{1-\sqrt{5}}{2}$.

iii. Pro $c \in \mathbf{R} - \{A_n ; n \in \mathbf{N} \cup \{0\}\}$ platí $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = \frac{1+\sqrt{5}}{2}$.

17. Vyšetřete posloupnost $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ a najděte její limitu, je-li $a_{n+1} = \alpha\, a_n - a_n^2 \quad \forall n \in \mathbf{N}$, $0 \le \alpha \le 2$.

Řešení: i. Předpokládejme, že existuje $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = a$. potom musí platit $a = \alpha\, a - a^2$ - a jediné možnosti jsou buď $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = 0$ nebo $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = \alpha - 1$. V ostatních případech buď $\lim\limits_{n\to\infty} a_n$ neexistuje nebo $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = -\infty$. Nemůže být $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = +\infty$, poněvadž pro $a > \alpha$ je $a_{n+1} = \alpha\, a_n - a_n^2 < 0$. To platí pro každé $\alpha \in \mathbf{R}$.

ii. Buď $\alpha = 1$. Z příslušného obrázku je patrné, že

viz obrázek

$$a_n \in (-\infty, 0) \Longrightarrow a_{n+1} < a_n ; \qquad a_n = 0 \Longrightarrow a_{n+1} = 0 ; \qquad a_n \in (0,1) \Longrightarrow a_{n+1} \in (0, a_n) ;$$

$$a_n = 1 \Longrightarrow a_{n+1} = 0 ; \qquad a_n \in (1, +\infty) \Longrightarrow a_{n+1} \in (-\infty, 0) .$$

Je-li tedy $a_1 \in \{0; 1\}$, pak $a_n = 0 \quad \forall n \ge 2$ a $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = 0$.

Je-li $a_1 \in (-\infty, 0) \cup (1, +\infty)$, pak je posloupnost $\{a_n\}_{n=2}^{\infty}$ záporná a klesající a podle bodu i. je tedy $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = -\infty$.

Je-li $a_1 \in (0,1)$, pak je $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ klesající posloupnost čísel z intervalu $(0,1)$ a opět podle bodu i. je $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = 0$.

iii. Buď $\alpha \in (1,2)$. Z příslušného obrázku je vidět, že

viz obrázek

$$a_n \in (-\infty, 0) \Longrightarrow a_{n+1} \in (-\infty, a_n) ; \quad a_n = 0 \Longrightarrow a_{n+1} = 0 ;$$

$$a_n \in (0,\alpha-1) \Longrightarrow a_{n+1} \in (a_n,\alpha-1)\,; \quad a_n = \alpha-1 \Longrightarrow a_{n+1} = \alpha-1\,;$$
$$a_n \in (\alpha-1,1) \Longrightarrow a_{n+1} \in (\alpha-1,a_n)\,; \quad a_n = 1 \Longrightarrow a_{n+1} = \alpha-1\,;$$
$$a_n \in (1,\alpha) \Longrightarrow a_{n+1} \in (0,\alpha-1)\,; \quad a_n = \alpha \Longrightarrow a_{n+1} = 0\,; \quad a_n \in (\alpha,+\infty) \Longrightarrow a_{n+1} < 0\,.$$

Je-li tedy $a_1 \in \{\alpha-1;1\}$, pak $a_n = \alpha-1 \quad \forall\, n \geq 2$ a $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = \alpha-1$.

Je-li $a_1 \in \{0;\alpha\}$, je $a_n = 0 \quad \forall\, n \geq 2$ a $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = 0$.

Je-li $a_1 \in (-\infty,0)\cup(\alpha,+\infty)$, je $\{a_n\}_{n=2}^{\infty}$ záporná a klesající posloupnost, tj. $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = -\infty$.

Je-li $a_1 \in (0,\alpha-1)\cup(1,\alpha)$, je $\{a_n\}_{n=2}^{\infty}$ rostoucí posloupnost, $a_n \in (0,\alpha-1) \quad \forall\, n \geq 2$ tj. $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = \alpha-1$.

Je-li $a_1 \in (\alpha-1,1)$, je $\{a_n\}_{n=2}^{\infty} \subset (\alpha-1,1)$ klesající posloupnost, tj. $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = \alpha-1$.

Proveďte sami pro $\alpha = 2$.

iv. Buď $\alpha \in (0,1)$. Z obrázku plyne, že

<u>viz obrázek</u>

$$a_n \in (-\infty,\alpha-1) \Longrightarrow a_{n+1} \in (-\infty,a_n)\,; \quad a_n = \alpha-1 \Longrightarrow a_{n+1} = \alpha-1\,;$$
$$a_n \in (\alpha-1,0) \Longrightarrow a_{n+1} \in (a_n,0)\,; \quad a_n = 0 \Longrightarrow a_{n+1} = 0\,; \quad a_n \in (0,\alpha) \Longrightarrow a_{n+1} \in (0,a_n)\,;$$
$$a_n = \alpha \Longrightarrow a_{n+1} = 0\,; \quad a_n \in (\alpha,1) \Longrightarrow a_{n+1} \in (\alpha-1,0)\,;$$
$$a_n = 1 \Longrightarrow a_{n+1} = \alpha-1\,; \quad a_n \in (1,+\infty) \Longrightarrow a_{n+1} \in (-\infty,\alpha-1)\,.$$

Neboli pro $a_1 \in \{\alpha-1;1\}$ je $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = \alpha-1$.

Pro $a_1 \in \{0;\alpha\}$ je $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = 0$.

Pro $a_1 \in (-\infty,\alpha-1)\cup(1,+\infty)$ je $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = -\infty$.

Pro $a_1 \in (\alpha-1,0)\cup(0,\alpha)\cup(\alpha,1)$ je $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = 0$.

Proveďte sami pro $\alpha = 0$.

Poznámka: Pokud je $\alpha > 2$, je situace jasná pouze pro $a_1 \in (-\infty,0)\cup(\alpha,+\infty)$, kde platí, že $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = -\infty$ a pro $a_1 \in \{0;\alpha\}$, kde $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = 0$.

Označme $f(x) = x(\alpha-x)$ pro $x \in (0,\alpha)$, $I_0 = (\alpha,+\infty)$. Pro $\alpha > 4$ je $f^{-1}(I_0)$ otevřený interval. Omezíme se na tento případ. Definujeme

$$I_{n+1} = f^{-1}\left(I_n\right)\,,\ n \in \mathbf{N}\cup\{0\}\,; \quad I = \bigcup_{n=1}^{\infty} I_n\,.$$

I_n je sjednocení 2^{n-1} disjunktních intervalů (načrtněte si obrázek).

$$\text{Pro} \quad a_1 \in I \quad \text{platí} \quad \lim_{n\to\infty} a_n = -\infty\,.$$

Analogicky definujme

$$J_0 = \{\alpha\}\,,\ J_{n+1} = f^{-1}(J_n)\,,\ J = \bigcup_{n=1}^{\infty} J_n\,; \qquad K_0 = \{\alpha-1\}\,,\ K_{n+1} = f^{-1}(K_n)\,,\ K = \bigcup_{n=1}^{\infty} K_n\,.$$

$$\text{Pro} \quad a_1 \in J \quad \text{je} \quad \lim_{n\to\infty} a_n = 0\,; \qquad \text{pro} \quad a_1 \in K \quad \text{je} \quad \lim_{n\to\infty} a_n = \alpha - 1\,.$$

Množiny I, J, K jsou tzv. **fraktály**. Na počítačích se často kreslí fraktály, které dostaneme jako množinu všech $z \in \mathbf{C}$ takových, že konverguje posloupnost $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$, kde $a_1 = z$, $a_{n+1} = c + a_n^2$, $c \in \mathbf{C}$ je dané.

18. Stolzova věta.

Buďte $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ a $\{b_n\}_{n=1}^{\infty}$ dvě posloupnosti. Nechť $\lim\limits_{n\to\infty} b_n = +\infty$ a existuje index n_0 tak, že $b_{n+1} > b_n \quad \forall\, n \geq n_0$. Jestliže existuje

$$\lim_{n\to\infty} \frac{a_{n+1} - a_n}{b_{n+1} - b_n} = A\,, \quad \text{potom} \quad \lim_{n\to\infty} \frac{a_n}{b_n} = A\,.$$

Důkaz: i. Předpokládejme nejdřív, že A je vlastní. Potom

$$\forall\, \varepsilon > 0 \quad \exists\, N \in \mathbf{N} \quad \text{tak, že} \quad \forall\, n \geq N \quad \text{je} \quad \left| \frac{a_{n+1} - a_n}{b_{n+1} - b_n} - A \right| < \frac{\varepsilon}{2}\,,$$

neboli

$$A - \frac{\varepsilon}{2} < \frac{a_{n+1} - a_n}{b_{n+1} - b_n} < A + \frac{\varepsilon}{2}\,.$$

Jestliže zvolíme N tak, aby bylo $N \geq n_0$, je $b_{n+1} - b_n > 0 \quad \forall\, n \geq N$ a platí

$$\left(A - \frac{\varepsilon}{2}\right)(b_{N+1} - b_N) < a_{N+1} - a_N < \left(A + \frac{\varepsilon}{2}\right)(b_{N+1} - b_N)\;;$$

$$\left(A - \frac{\varepsilon}{2}\right)(b_{N+2} - b_{N+1}) < a_{N+2} - a_{N+1} < \left(A + \frac{\varepsilon}{2}\right)(b_{N+2} - b_{N+1})\;;$$

$$\dots \qquad \dots \qquad \dots \qquad \dots \qquad \dots \qquad \dots$$

$$\left(A - \frac{\varepsilon}{2}\right)(b_n - b_{n-1}) < a_n - a_{n-1} < \left(A + \frac{\varepsilon}{2}\right)(b_n - b_{n-1})\;.$$

Sečtením všech těchto nerovností dostaneme

$$A - \frac{\varepsilon}{2} < \frac{a_n - a_N}{b_n - b_N} < A + \frac{\varepsilon}{2}\,, \quad \text{tedy} \quad \left| \frac{a_n - a_N}{b_n - b_N} - A \right| < \frac{\varepsilon}{2}\,.$$

Rozdíl $\frac{a_n}{b_n} - A$ přepíšeme nyní do tvaru

$$\frac{a_n}{b_n} - A = \frac{a_N - A b_N}{b_n} + \left(1 - \frac{b_N}{b_n}\right)\left(\frac{a_n - a_N}{b_n - b_N} - A\right)$$

a odtud

$$\leq \left| \frac{a_N - A b_N}{b_n} \right| + \left| \frac{a_n - a_N}{b_n - b_N} - A \right|\,.$$

$\Big($Je totiž $\quad 0 < \frac{b_N}{b_n} < 1\Big)$. Druhý sčítanec na pravé straně je pro $n \geq N$ menší než $\frac{\varepsilon}{2}$, pro prvý sčítanec platí

$$\left| \frac{a_N - A b_N}{b_n} \right| < \frac{\varepsilon}{2}$$

pro n dostatečně veliká, např. $n \geq N_1$. Je totiž $b_n \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} +\infty$. Platí tedy, že

$$\left| \frac{a_n}{b_n} - A \right| < \varepsilon \quad \forall\, n \geq N_1\,.$$

ii. Nechť
$$\lim_{n\to\infty} \frac{a_{n+1}-a_n}{b_{n+1}-b_n} = +\infty\,.$$
Poněvadž je $b_{n+1}-b_n > 0 \quad \forall\, n \ge n_0$, musí existovat index n_1 tak, že
$$a_{n+1}-a_n > b_{n+1}-b_n \quad \forall\, n \ge n_1 \qquad \left(\text{je} \quad \lim_{n\to\infty} \frac{a_{n+1}-a_n}{b_{n+1}-b_n} = +\infty\right).$$
tedy pro $n \ge n_1$ platí
$$\begin{gathered} a_{n_1+1}-a_{n_1} > b_{n_1+1}-b_{n_1}\,; \\ a_{n_1+2}-a_{n_1+1} > b_{n_1+2}-b_{n_1+1}\,; \\ \dots \qquad \dots \qquad \dots \\ a_n - a_{n-1} > b_n - b_{n-1}\,. \end{gathered}$$
Sečtením těchto nerovností dostaneme
$$a_n - a_{n_1} > b_n - b_{n_1}\,, \quad \text{tedy} \quad \lim_{n\to\infty} a_n = +\infty$$
a stačí bod i. aplikovat na posloupnost $\left\{\frac{a_n}{b_n}\right\}_{n=1}^{\infty}$, jejíž limita je pro $n \to \infty$ rovna 0.

iii. Je-li $\lim\limits_{n\to\infty} \frac{a_{n+1}-a_n}{b_{n+1}-b_n} = -\infty$, užijeme bod ii. na posloupnosti $\{-a_n\}_{n=1}^{\infty}$ a $\{b_n\}_{n=1}^{\infty}$.

Poznámky: i. Obrácená implikace ve Stolzově větě neplatí. Stačí zvolit
$$\{a_n\}_{n=1}^{\infty} = \{0,1,0,2,0,3,0,4,0,5,\dots\}\,; \qquad \{b_n\}_{n=1}^{\infty} = \{n^2\}_{n=1}^{\infty}\,.$$
Potom je
$$\frac{a_n}{b_n} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} 0\,, \quad \text{ale} \quad \frac{a_{2n}-a_{2n-1}}{b_{2n}-b_{2n-1}} = \frac{n}{4n-1} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} \frac{1}{4}\,, \quad \frac{a_{2n+1}-a_{2n}}{b_{2n+1}-b_{2n}} = -\frac{n}{4n+1} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} -\frac{1}{4}\,,$$
tedy $\lim\limits_{n\to\infty} \frac{a_{n+1}-a_n}{b_{n+1}-b_n}$ neexistuje.

ii. Stolzova věta nahrazuje pro výpočet limit posloupností l'Hôspitalovo pravidlo.

19. Vypočtěte $\lim\limits_{n\to\infty} x_n$, je-li

$$\text{a)} \quad x_n = \frac{1^k + 2^k + \dots + n^k}{n^{k+1}}\,,\ k \in \mathbf{N}\,; \qquad \text{b)} \quad x_n = \frac{1^k + 3^k + \dots + (2n-1)^k}{n^{k+1}}\,,\ k \in \mathbf{N}\,;$$
$$\text{c)} \quad x_n = \frac{1^k + 2^k + \dots + n^k}{n^k} - \frac{n}{k+1}\,,\ k \in \mathbf{N}\,.$$

Řešení:

(a) Jestliže označíme
$$a_n = 1^k + 2^k + \dots + n^k\,, \qquad b_n = n^{k+1}\,,$$
je posloupnost $\{b_n\}_{n=1}^{\infty}$ zřejmě rostoucí do $+\infty$ a
$$a_{n+1}-a_n = (n+1)^k\,, \quad b_{n+1}-b_n = (n+1)^{k+1} - n^{k+1}\,;$$
$$\frac{a_{n+1}-a_n}{b_{n+1}-b_n} = \frac{(n+1)^k}{(n+1)^{k+1}-n^{k+1}} = \frac{(n+1)^k}{(n+1)^k + n(n+1)^{k-1} + \dots + n^{k-1}(n+1) + n^k} =$$
$$= \frac{1}{1 + \frac{n}{n+1} + \dots + \left(\frac{n}{n+1}\right)^{k-1} + \left(\frac{n}{n+1}\right)^k} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} \frac{1}{k+1} \quad \text{a tedy} \quad \lim_{n\to\infty} x_n = \frac{1}{k+1}\,.$$

(b) Položme

$$a_n = 1^k + 3^k + \cdots + (2n-1)^k \,; \qquad b_n = n^{k+1} \,.$$

Potom

$$\frac{a_{n+1}-a_n}{b_{n+1}-b_n} = \frac{(2n+1)^k}{(n+1)^{k+1}-n^{k+1}} = \frac{2^k n^k + k2^{k-1}n^{k-1} + \cdots + 1}{(k+1)n^k + \frac{k+1)}{2}n^{k-1} + \cdots + 1} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} \frac{2^k}{k+1}$$

a tedy $\lim\limits_{n\to\infty} x_n = \frac{2^k}{k+1}$.

(c) Je

$$x_n = \frac{(k+1)(1^k + 2^k + \cdots + n^k)}{(k+1)n^k}$$

a označíme-li opět

$$a_n = (k+1)(1^k + 2^k + \cdots + n^k) \,, \qquad b_n = (k+1)n^k \,,$$

je $\{b_n\}_{n=1}^{\infty}$ monotonní a $b_n \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} +\infty$. Dále

$$\frac{a_{n+1}-a_n}{b_{n+1}-b_n} = \frac{(k+1)(n+1)^k - (n+1)^{k+1} + n^{k+1}}{(k+1)\left[(n+1)^k - n^k\right]} =$$

$$= \frac{(k+1)\left(n^k + kn^{k-1} + \frac{k(k-1)}{2}n^{k-2} + \cdots + kn + 1\right)}{(k+1)\left(kn^k + \frac{k(k-1)}{2}n^{k-2} + \cdots + 1\right)} -$$

$$- \frac{n^{k+1} + (k+1)n^k + \frac{(k+1)k}{2}n^{k-1} + \cdots + (k+1)n + 1 - n^{k+1}}{(k+1)\left(kn^k + \frac{k(k-1)}{2}n^{k-2} + \cdots + 1\right)} =$$

$$= \frac{\frac{(k+1)k}{2}n^{k-1} + \left[\frac{k(k-1)}{2} - \frac{(k+1)k(k-1)}{6}\right]n^{k-2} + \cdots + (k^2-1)n}{(k+1)\left(kn^k + \frac{k(k-1)}{2}n^{k-2} + \cdots + 1\right)} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} \frac{1}{2}$$

a odtud $\lim\limits_{n\to\infty} x_n = \frac{1}{2}$.

20. Dokažte pomocí Stolzovy věty cvičení 2.2.20.

Návod: Zvolte $a_n = x_1 + x_2 + \cdots + x_n$, $\;b_n = n$. Tedy cvičení 2.2.20 platí i pro $A = \pm\infty$.

21. Ukažte, že posloupnost $x_n = 1 + \frac{1}{2} + \cdots + \frac{1}{n} - \ln n$ konverguje.

Důkaz: Ukážeme, že posloupnost $\{x_n\}_{n=1}^{\infty}$ je klesající a zdola omezená. Podle příkladu 2 platí $e < \left(1 + \frac{1}{n}\right)^{n+1}$ a odtud

$$1 < \ln\left(1 + \frac{1}{n}\right)^{n+1} , \quad \text{neboli} \quad \frac{1}{n+1} < \ln(n+1) - \ln n \,.$$

Přičtením výrazu $1 + \frac{1}{2} + \cdots + \frac{1}{n}$ k oběma stranám nerovnosti dostaneme

$$x_{n+1} = 1 + \frac{1}{2} + \cdots + \frac{1}{n} + \frac{1}{n+1} - \ln(n+1) < 1 + \frac{1}{2} + \cdots + \frac{1}{n} - \ln n = x_n \,.$$

Podle příkladu 1 je $\left(1 + \frac{1}{k}\right)^k < e \quad \forall k \in \mathbf{N}$ a tedy $\ln(k+1) - \ln k < \frac{1}{k}$. Sečtením těchto nerovností pro $k = 1, 2, \ldots, n$ dostaneme

$$\ln(n+1) < 1 + \frac{1}{2} + \cdots + \frac{1}{n} \,,$$

tedy

$$0 < 1 + \frac{1}{2} + \cdots + \frac{1}{n} - \ln(n+1) < 1 + \frac{1}{2} + \cdots + \frac{1}{n} - \ln n = x_n\,.$$

Existuje tedy limita $\lim\limits_{n\to\infty} x_n = C$.

Poznámka: $C \doteq 0{,}577\,216\ldots$ se nazývá Eulerova konstanta.

2.4 Částečné limity posloupností.

1. Buď $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ libovolná posloupnost reálných čísel. Ukažte, že číslo $a \in \mathbf{R}$ je částečnou limitou $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ právě tehdy, když pro libovolné $\varepsilon > 0$ platí nerovnost $|a_n - a| < \varepsilon$ pro nekonečně mnoho indexů n. Analogicky $+\infty$ (resp. $-\infty$) je částečnou limitou $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ právě tehdy, když pro libovolné $K > 0$ (resp. $L < 0$) nerovnost $a_n > K$ (resp. $a_n < L$) platí pro nekonečně mnoho indexů n.

Poznámka: Někdy se místo částečná limita říká hromadná hodnota.

Důkaz: i. Nechť a je částečná limita $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$. Potom existuje vybraná posloupnost $\{a_{k_n}\}_{n=1}^{\infty}$ tak, že $\lim\limits_{n\to\infty} a_{k_n} = a$. Tedy

$$\forall\,\varepsilon > 0 \quad \exists\, n_0 \in \mathbf{N} \quad \forall\, n \geq n_0 \quad \text{je} \quad |a_{k_n} - a| < \varepsilon$$

a podmínka platí.

ii. Jestliže obráceně pro každé $\varepsilon > 0$ platí nerovnost $|a_n - a| < \varepsilon$ pro nekonečně mnoho indexů n, pak pro $\varepsilon_n = \frac{1}{n} > 0$ existuje $k_n \in \mathbf{N}$ tak, že $|a_{k_n} - a| < \frac{1}{n}$ a $k_n > k_{n-1}$, $(n > 1)$. Potom je zřejmě $\lim\limits_{n\to\infty} a_{k_n} = a$.

Analogicky se dokáže tvrzení pro případ částečné limity $+\infty$ nebo $-\infty$.

2. Buď $x_k \in \mathbf{R}$ částečná limita posloupnosti $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ pro každé $k \in \mathbf{N}$ a nechť $\lim\limits_{k\to\infty} x_k = x$. Potom je x také částečná limita $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$.

Důkaz: Buď $x \in \mathbf{R}$ a $\varepsilon > 0$ libovolné. Pak existuje x_{k_0} tak, že $|x_{k_0} - x| < \frac{\varepsilon}{2}$. Protože x_{k_0} je částečná limita $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$, existuje nekonečně mnoho indexů n tak, že $|a_n - x_{k_0}| < \frac{\varepsilon}{2}$. Pro tato n nyní platí

$$|a_n - x| \leq |a_n - x_{k_0}| + |x_{k_0} - x| < \varepsilon\,.$$

Analogicky se provede důkaz pro $x = +\infty$ nebo $x = -\infty$.

Poznámka: Říkáme, že množina hromadných hodnot posloupnosti $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ je uzavřená.

3. Najděte částečné limity posloupnosti $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ a též $\sup\{a_n\}$ a $\inf\{a_n\}$, je-li

a) $a_n = 1 + 2(-1)^{n+1} + 3(-1)^{\frac{n(n-1)}{2}}$ b) $a_n = \dfrac{n-1}{n+1}\cos\dfrac{2\pi n}{3}$; c) $a_n = \cos^n \dfrac{2\pi n}{3}$;

d) $a_n = (-1)^n \left(1 + \dfrac{1}{n}\right)^n + \sin\dfrac{n\pi}{4}$; e) $a_n = n\,2^{n\,(-1)^n}$; f) $a_n = (-n)^{\sin\frac{n\pi}{2}}$;

g) $a_n = \sqrt[n]{1 + 2^{n\,(-1)^n}}$; h) $a_n = \dfrac{1}{n} - \dfrac{2}{n} + \dfrac{3}{n} - \cdots + (-1)^{n-1}\dfrac{n}{n}$;

i) $a_n = \frac{1}{2}\left(n-2-3\left[\frac{n-1}{3}\right]\right)\left(n-3-3\left[\frac{n-1}{3}\right]\right)$;

j) $a_n = \left\{1\,,\ \frac{1}{2}\,,\ 1+\frac{1}{2}\,,\ \frac{1}{3}\,,\ 1+\frac{1}{3}\,,\ \frac{1}{2}+\frac{1}{3}\,,\ \frac{1}{4}\,,\ 1+\frac{1}{4}\,,\ \frac{1}{2}+\frac{1}{4}\,,\ \frac{1}{3}+\frac{1}{4}\,,\ \frac{1}{5}\,,\ \dots\right\}$;

k) $a_n = \left\{0\,,\ 1\,,\ \frac{1}{2}\,,\ \frac{1}{3}\,,\ \frac{2}{3}\,,\ \frac{1}{4}\,,\ \frac{3}{4}\,,\ \frac{1}{5}\,,\ \frac{2}{5}\,,\ \frac{3}{5}\,,\ \frac{4}{5}\,,\ \frac{1}{6}\,,\ \frac{5}{6}\,,\ \frac{1}{7}\,,\ \frac{2}{7}\,,\ \frac{3}{7}\,,\ \frac{4}{7}\,,\ \frac{5}{7}\,,\ \dots\right\}$;

l) $a_n = \left\{\frac{1}{2}\,,\ \frac{2}{2}\,,\ \frac{3}{2}\,,\ \frac{1}{4}\,,\ \frac{2}{4}\,,\ \frac{3}{4}\,,\ \frac{4}{4}\,,\ \frac{5}{4}\,,\ \frac{1}{8}\,,\ \frac{2}{8}\,,\ \dots\,,\ \frac{9}{8}\,,\ \dots\,,\ \frac{1}{2^n}\,,\ \dots\,,\ \frac{2^n+1}{2^n}\,,\ \dots\right\}$;

m) $a_n = \left\{\frac{1}{2}\,,\ \frac{2}{2}\,,\ \frac{3}{2}\,,\ \frac{1}{4}\,,\ \frac{2}{4}\,,\ \frac{3}{4}\,,\ \frac{4}{4}\,,\ \dots\,,\ \frac{9}{4}\,,\ \frac{1}{8}\,,\ \dots\,,\ \frac{27}{8}\,,\ \dots\,,\ \frac{1}{2^n}\,,\ \dots\,,\ \frac{3^n}{2^n}\,,\ \dots\right\}$;

n) $a_n = \sin nx_0\,, \quad x_0 \in (0,\pi)\,.$

Řešení:

(a) Je

$$a_{4n} = 2\,, \quad a_{4n+1} = 6\,, \quad a_{4n+2} = -4\,, \quad a_{4n+3} = 0$$

a odtud plyne, že částečné limity jsou $-4\,,\ 0\,,\ 2\,,\ 6\,,\quad \inf\{a_n\} = -4\,,\quad \sup\{a_n\} = 6\,.$

(b) Je

$$a_{3n} = \frac{3n-1}{3n+1} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} 1\,; \quad a_{3n+1} = -\frac{1}{2}\frac{3n}{3n+2} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} -\frac{1}{2}\,; \quad a_{3n+2} = -\frac{1}{2}\frac{3n+1}{3n+3} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} -\frac{1}{2}$$

a tedy $\varliminf\limits_{n\to\infty} a_n = -\frac{1}{2}\,,\quad \varlimsup\limits_{n\to\infty} a_n = 1\,.$ Žádné jiné částečné limity posloupnost $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ nemá. Poněvadž je posloupnost $\frac{n-1}{n+1} = 1 - \frac{2}{n+1}$ klesající, platí

$$\inf\{a_n\} = -\frac{1}{2}\,, \qquad \sup\{a_n\} = 1\,.$$

(c) Platí

$$a_{3n} = 1\,; \quad a_{3n+1} = \frac{(-1)^{n+1}}{2^{3n+1}} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} 0\,; \quad a_{3n+2} = \frac{(-1)^n}{2^{3n+2}} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} 0$$

a tedy $\varliminf\limits_{n\to\infty} a_n = 0\,,\quad \varlimsup\limits_{n\to\infty} a_n = 1\,.$ Je zřejmé, že $\sup\{a_n\} = 1$ a poněvadž je posloupnost $\left\{\frac{1}{2^{3n}}\right\}_{n=1}^{\infty}$ klesající, je $\inf\{a_n\} = a_1 = -\frac{1}{2}\,.$

(d) Snadno se ukáže, že

$$\lim_{n\to\infty} a_{8n} = e\,;\ \lim_{n\to\infty} a_{8n+1} = -e + \frac{\sqrt{2}}{2}\,;\ \lim_{n\to\infty} a_{8n+2} = e+1\,;\ \lim_{n\to\infty} a_{8n+3} = -e + \frac{\sqrt{2}}{2}\,;$$

$$\lim_{n\to\infty} a_{8n+4} = e\,;\ \lim_{n\to\infty} a_{8n+5} = -e - \frac{\sqrt{2}}{2}\,;\ \lim_{n\to\infty} a_{8n+6} = e-1\,;\ \lim_{n\to\infty} a_{8n+7} = -e - \frac{\sqrt{2}}{2}\,.$$

a částečné limity dané posloupnosti jsou

$$-e - \frac{\sqrt{2}}{2}\,,\ -e + \frac{\sqrt{2}}{2}\,,\ e-1\,,\ e\,,\ e+1\,.$$

Poněvadž je posloupnost

$$a_{8n+2} = \left(1 + \frac{1}{8n+2}\right)^{8n+2} + 1 \quad \text{rostoucí, je} \quad \sup\{a_n\} = e+1\,.$$

Analogicky je

$$a_{8n+5} = -\left(1 + \frac{1}{8n+5}\right)^{8n+5} - \frac{\sqrt{2}}{2} \quad \text{klesající a tedy} \quad \inf\{a_n\} = -e - \frac{\sqrt{2}}{2}\,.$$

(e) Je

$$a_{2n} = 2n \cdot 2^{2n} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} +\infty\,, \qquad a_{2n+1} = (2n+1)2^{-(2n+1)} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} 0$$

a tedy $\underline{\lim}_{n\to\infty} a_n = 0\,,\quad \overline{\lim}_{n\to\infty} a_n = +\infty\,.$ Poněvadž $a_n > 0 \quad \forall\, n \in \mathbf{N}$, platí

$$\inf\{a_n\} = 0 \qquad \text{a zřejmě} \qquad \sup\{a_n\} = +\infty\,.$$

(f) Platí

$$a_{4n} = 1\,,\quad a_{4n+1} = -4n-1 \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} -\infty\,,\quad a_{4n+2} = 1\,,\quad a_{4n+3} = -\frac{1}{4n+3} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} 0$$

a částečné limity jsou $-\infty\,,\ 0\,,\ 1\,.$ Zřejmě je $\inf\{a_n\} = -\infty\,,\quad \sup\{a_n\} = 1\,.$

(g) Je

$$a_{2n} = \sqrt[2n]{1+2^{2n}} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} 2\,, \qquad a_{2n+1} = \sqrt[2n+1]{1+\frac{1}{2^{2n+1}}} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} 1$$

a platí $\underline{\lim}_{n\to\infty} a_n = 1\,,\quad \overline{\lim}_{n\to\infty} a_n = 2\,.$ Poněvadž $a_n > 1\ \forall\, n \in \mathbf{N}$, je $\inf\{a_n\} = 1\,.$ Dále platí

$$1+\frac{1}{2^n} > 1+\frac{1}{2^{n+1}} \quad \text{a odtud} \quad \left(1+\frac{1}{2^n}\right)^{n+1} > \left(1+\frac{1}{2^n}\right)^{n} > \left(1+\frac{1}{2^{n+1}}\right)^{n}.$$

Po odmocnění a vynásobení 2 dostaneme

$$2\sqrt[n]{1+\frac{1}{2^n}} > 2\sqrt[n+1]{1+\frac{1}{2^{n+1}}} \quad \text{neboli} \quad \sqrt[n]{1+2^n} > \sqrt[n+1]{1+2^{n+1}}\,.$$

Posloupnost $\{a_{2n}\}_{n=1}^{\infty}$ je tedy klesající a $\sup\{a_n\} = a_2 = \sqrt{5}\,.$

(h) Protože $a_n = \frac{1-2+3-4+\cdots+(-1)^{n-1}\cdot n}{n}$, je zřejmé, že

$$a_{2n-1} = \frac{n}{2n-1} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} \frac{1}{2}\,,\quad a_{2n} = -\frac{1}{2} \quad \text{a tedy} \quad \underline{\lim}_{n\to\infty} a_n = -\frac{1}{2}\,,\quad \overline{\lim}_{n\to\infty} a_n = \frac{1}{2}\,.$$

Dále posloupnost $\{a_{2n-1}\}_{n=1}^{\infty}$ je klesající a tedy

$$\sup\{a_n\} = a_1 = 1\,, \qquad \inf\{a_n\} = -\frac{1}{2}\,.$$

(i) Je

$$\begin{aligned}
a_{3n-2} &= \frac{1}{2}\left(3n-4-3\left[\frac{3n-3}{3}\right]\right)\left(3n-5-3\left[\frac{3n-3}{3}\right]\right) = \\
&= \frac{1}{2}(3n-4-3(n-1))(3n-5-3(n-1)) = 1\,,\\
a_{3n-1} &= \frac{1}{2}\left(3n-3-3\left[\frac{3n-2}{3}\right]\right)\left(3n-4-3\left[\frac{3n-2}{3}\right]\right) = \\
&= \frac{1}{2}(3n-3-3(n-1))(3n-4-3(n-1)) = 0\,,\\
a_{3n} &= \frac{1}{2}\left(3n-2-3\left[\frac{3n-1}{3}\right]\right)\left(3n-3-3\left[\frac{3n-1}{3}\right]\right) = \\
&= \frac{1}{2}(3n-2-3(n-1))(3n-3-3(n-1)) = 0
\end{aligned}$$

a tedy

$$\underline{\lim}_{n\to\infty} a_n = \inf\{a_n\} = 0\,, \qquad \overline{\lim}_{n\to\infty} a_n = \sup\{a_n\} = 1\,.$$

(j) Jestliže se podíváme trochu blíže na strukturu posloupnosti $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$, je vidět, že z ní můžeme vybrat následující posloupnosti.

$$\left\{1\,,\ \frac{1}{2}\,,\frac{1}{3}\,,\frac{1}{4}\,,\dots\right\} = \{a_1,a_2,a_4,a_7,a_{11},\dots\} = \left\{a_{1+\frac{n(n+1)}{2}}\right\}_{n=0}^{\infty} = \left\{\frac{1}{n+1}\right\}_{n=0}^{\infty} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} 0\,;$$

$$\left\{1+\frac{1}{2}\,,\ 1+\frac{1}{3}\,,\ 1+\frac{1}{4}\,,1+\frac{1}{5}\,,\dots\right\} = \{a_3,a_5,a_8,a_{12},\dots\} =$$

$$= \left\{a_{2+\frac{n(n+1)}{2}}\right\}_{n=1}^{\infty} = \left\{1+\frac{1}{n+1}\right\}_{n=1}^{\infty} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} 1$$

$$\left\{\frac{1}{2}+\frac{1}{3}\,,\ \frac{1}{2}+\frac{1}{4}\,,\ \frac{1}{2}+\frac{1}{5}\,,\frac{1}{2}+\frac{1}{6}\,,\dots\right\} = \{a_6,a_9,a_{13},a_{18},\dots\} =$$

$$= \left\{a_{3+\frac{n(n+1)}{2}}\right\}_{n=2}^{\infty} = \left\{\frac{1}{2}+\frac{1}{n+1}\right\}_{n=2}^{\infty} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} \frac{1}{2}$$

$$\left\{\frac{1}{3}+\frac{1}{4}\,,\ \frac{1}{3}+\frac{1}{5}\,,\ \frac{1}{3}+\frac{1}{6}\,,\frac{1}{3}+\frac{1}{7}\,,\dots\right\} = \{a_{10},a_{14},a_{19},a_{25},\dots\} =$$

$$= \left\{a_{4+\frac{n(n+1)}{2}}\right\}_{n=3}^{\infty} = \left\{\frac{1}{3}+\frac{1}{n+1}\right\}_{n=3}^{\infty} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} \frac{1}{3}$$

$$\dots \quad \dots \quad \dots \quad \dots \quad \dots \quad \dots$$

$$\left\{\frac{1}{k}+\frac{1}{k+1}\,,\ \frac{1}{k}+\frac{1}{k+2}\,,\ \frac{1}{k}+\frac{1}{k+3}\,,\frac{1}{k}+\frac{1}{k+4}\,,\dots\right\} =$$

$$= \left\{a_{\frac{k^2+3k+2}{2}}\ ,\ a_{\frac{k^2+5k+4}{2}}\ ,\ a_{\frac{k^2+7k+8}{2}}\ ,\ a_{\frac{k^2+9k+14}{2}}\ ,\ \dots\right\} =$$

$$= \left\{a_{k+1+\frac{n(n+1)}{2}}\right\}_{n=k}^{\infty} = \left\{\frac{1}{k}+\frac{1}{n+1}\right\}_{n=k}^{\infty} \underset{n\to\infty}{\longrightarrow} \frac{1}{k}$$

$$\dots \quad \dots \quad \dots \quad \dots \quad \dots \quad \dots$$

Tuto skutečnost můžeme přehledněji zapsat do schématu

$$\begin{array}{ccccccc}
1\,, & & & & & & \\
\frac{1}{2}\,, & 1+\frac{1}{2}\,, & & & & & \\
\frac{1}{3}\,, & 1+\frac{1}{3}\,, & \frac{1}{2}+\frac{1}{3}\,, & & & & \\
\dots & \dots & \dots & & & & \\
\frac{1}{k+1}\,, & 1+\frac{1}{k+1}\,, & \frac{1}{2}+\frac{1}{k+1}\,, & \dots\,, & \frac{1}{k}+\frac{1}{k+1}\,, & & \\
\dots & \dots & \dots & \dots & \dots & & \\
\frac{1}{n+1}\,, & 1+\frac{1}{n+1}\,, & \frac{1}{2}+\frac{1}{n+1}\,, & \dots\,, & \frac{1}{k}+\frac{1}{n+1}\,, & \dots\,, & \frac{1}{n}+\frac{1}{n+1}\,, \\
\dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\
\downarrow & \downarrow & \downarrow & \dots & \downarrow & & \\
0\,, & 1\,, & \frac{1}{2}\,, & \dots & \frac{1}{k}\,, & \dots &
\end{array}$$

Odtud plyne, že posloupnost $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ má za částečné limity čísla

$$0,\,1\,,\ \frac{1}{2}\,,\ \frac{1}{3}\,,\ \dots\,,\ \frac{1}{k}\,,\ \dots\,.$$

Ukážeme dále, že žádné jiné částečné limity neexistují. Buď $k \in \mathbf{N}$ a $\varepsilon \in \left(0, \frac{1}{2k(k+1)}\right)$. Pak $a_n \in \left(\frac{1}{k+1} + \varepsilon, \frac{1}{k} - \varepsilon\right)$ platí nejvýše pro konečně mnoho $n \in \mathbf{N}$, neboť všechny prvky $(2k + 2)-$ho sloupce (a tedy i sloupců následujících) jsou menší než $\frac{1}{k+1}$ a v $i-$tém sloupci, kde $i \in \{2, \dots, 2k+1\}$, slňuje podmínku $a_n \in \left(\frac{1}{k+1} + \varepsilon, \frac{1}{k} - \varepsilon\right)$ jen konečně mnoho členů a_n , vzhledem k tomu, že

$$\mathcal{U}_\varepsilon\left(\frac{1}{i-1}\right) \cap \left(\frac{1}{k+1} + \varepsilon, \frac{1}{k} - \varepsilon\right) = \emptyset$$

(v prvním sloupci takový člen neleží žádný). Tedy v intervalu $\left(\frac{1}{k+1}, \frac{1}{k}\right)$ neleží žádná částečná limita posloupnosti $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$.
Analogicky v intervalech $(-\infty, -\varepsilon)$ a $(\varepsilon, +\infty)$ leží nejvýše konečně mnoho členů $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ a tedy $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ nemá žádnou částečnou limitu v množině $(-\infty, 0) \cup (1, +\infty)$.
Platí tedy, že

$$\underline{\lim_{n\to\infty}}\, a_n = 0\,, \qquad \overline{\lim_{n\to\infty}}\, a_n = 1\,.$$

Dále $a_n > 0 \ \forall\, n \in \mathbf{N}$ a tedy $\inf\{a_n\} = 0$. Protože všechny výše uvedené posloupnosti jsou klesající, je $\sup\{a_n\} = a_3 = \frac{3}{2}$.

(k) Poněvadž se posloupnost $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ skládá ze všech racionálních čísel intervalu $\langle 0, 1\rangle$, tvoří množinu všech částečných limit podle příkladu 1 interval $\langle 0, 1\rangle$ a tedy

$$\underline{\lim_{n\to\infty}}\, a_n = \inf\{a_n\} = 0\,, \qquad \overline{\lim_{n\to\infty}}\, a_n = \sup\{a_n\} = 1\,.$$

Všiměte si, že toto zdůvodnění platí pro každé uspořádání množiny $\mathbf{Q} \cap \langle 0, 1\rangle$ do posloupnosti.

(l) Je vidět, že žádné $x \in (-\infty, 0) \cup (1, +\infty) \cup \{-\infty\,;\, +\infty\}$ není částečnou limitou $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$. Buď $x \in \langle 0, 1\rangle$ a $\varepsilon > 0$ libovolné a zvolme index n_0 tak, že $\forall\, n \geq n_0$ platí $\frac{1}{2^n} < \varepsilon$. Pro každé takové $n \in \mathbf{N}$ najdeme v bloku

$$\frac{1}{2^n}\,, \frac{2}{2^n}\,, \frac{3}{2^n}\,, \dots\,, \frac{2^n+1}{2^n} \quad \text{prvek} \quad a_{k_n} \quad \text{tak, že} \quad 2^n + n - 2 \leq k_n \leq 2^{n+1} + n - 2$$

$$\text{a} \qquad |a_{k_n} - x| \leq \frac{1}{2^n} < \varepsilon\,.$$

Tedy nerovnost $|a_n - x| < \varepsilon$ platí pro nekonečně mnoho indexů n a podle příkladu 1 je x částečná limita $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$. Dále platí $\inf\{a_n\} = 0\,, \quad \sup\{a_n\} = 1$.

Poznámka: Buď $\varepsilon > 0$. Množinu S nazveme $\varepsilon-$sítí intervalu $\langle a, b\rangle$, jestliže platí

$$\forall\, x \in \langle a, b\rangle \quad \exists\, y \in S \quad \text{tak, že} \quad |x - y| < \varepsilon\,.$$

V předchozím cvičení jsme vlastně dokázali následující tvrzení. Jestliže ke každému $\varepsilon > 0$ a každému $n_0 \in \mathbf{N}$ existuje <u>konečná</u> $\varepsilon-$síť $S \subset \{a_n\,;\, n \geq n_0\}$ intervalu $\langle a, b\rangle$, pak

$$\langle a, b\rangle \subset \{x \in \mathbf{R}\,;\, x \text{ je částečná limita } \{a_n\}\}\,.$$

(m) Protože $\lim\limits_{n\to\infty} \frac{3^n}{2^n} = +\infty$, je $\overline{\lim\limits_{n\to\infty}}\, a_n = +\infty$. Buďte $K > 0$, $\varepsilon > 0$ (ε malé, K velké). Existuje $n_0 \in \mathbf{N}$ tak, že

$$\forall\, n \geq n_0 \quad \text{je} \quad \frac{3^n}{2^n} \geq K \quad \text{a} \quad \frac{1}{2^n} < \varepsilon\,.$$

$$\forall\, n \geq n_0 \quad \text{je} \quad \left\{ \frac{1}{2^n}, \dots, \frac{3^n}{2^n} \right\} \cap \langle 0, K\rangle \ \ \varepsilon - \text{síť v} \quad \langle 0, K\rangle\,,$$

tedy podle předchozí poznámky je každé $x \in \langle 0, K\rangle$ částečnou limitou $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$. Protože toto platí pro každé $K > 0$ a $a_n > 0\ \forall n \in \mathbf{N}$, je množina všech částečných limit posloupnosti $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ rovna $\langle 0, +\infty) \cup \{+\infty\}$. Dále $\inf\{a_n\} = 0\,,\ \sup\{a_n\} = +\infty$.

(n) V řešení použijeme zobrazení $\mathbf{R}$ na jednotkovou kružnici

$$x \longrightarrow [\,\cos x, \sin x\,] = \widetilde{x}\,.$$

Je-li $x = \frac{2\pi}{q}$, $q \in \mathbf{N}$, $n \geq 3$, pak posloupnosti $\{nx\}_{n=1}^{\infty}$ odpovídá posloupnost $\{\widetilde{nx}\}_{n=1}^{\infty} = \{\widetilde{x_n}\}_{n=1}^{\infty}$ vrcholů pravidelného $q-$úhelníka

$$\widetilde{x_n} = \left[\cos\frac{2k\pi}{q}\,, \sin\frac{2k\pi}{q}\right]\,, \ \text{je-li } n = ql + k\,,\ l \in \mathbf{N} \cup \{0\}\,,\ k = 0, 1, \dots, q-1\,.$$

Buď $\varepsilon > 0$, $x \in P_\varepsilon(0) = (-\varepsilon, 0) \cup (0, \varepsilon)$, $n_0 = \left[\frac{2\pi}{|x|}\right]$. Pak každých $n_0 + 1$ za sebou jdoucích bodů posloupnosti $\{\widetilde{nx}\}_{n=1}^{\infty} = \{\widetilde{x_n}\}_{n=1}^{\infty}$ tvoří konečnou $\varepsilon-$síť na jednotkové kružnici, tj.

$$\forall\, \widetilde{y} \quad \forall\, m \in \mathbf{N} \quad \exists\, k \in \mathbf{Z} \cap \langle 0, n_0\rangle$$

tak, že velikost úhlu $\overrightarrow{O\widetilde{y}}$ a $\overrightarrow{O\widetilde{x_{m+k}}}$ je menší než ε. Situace je znázorněna na obrázku.
viz obrázek

Buď $x_0 \in (0, \pi)$. Rozlišíme dva případy.

i. $\frac{x_0}{2\pi} = \frac{p}{q} \in \mathbf{Q}$, $(p, q) = 1$. Každý bod $\widetilde{x_n} = \widetilde{nx_0}$ je vrcholem pravidelného $q-$úhelníka, vepsaného do jednotkové kružnice s vrcholem v bodě $[1, 0]$. Buď

$$A = \{1, 2, \dots, q-1\}\,, \quad B = \left\{\frac{1}{q}\,, \frac{2}{q}\,, \dots\,, \frac{q-1}{q}\right\}$$

a definujme zobrazení

$$f\,:\, A \longrightarrow B \quad \text{tak, že} \quad f\,:\, k \longrightarrow k\frac{p}{q} - \left[k\frac{p}{q}\right]\,.$$

Potom je f prosté zobrazení. Skutečně nechť $f(k_1) = f(k_2)$; pak

$$(k_1 - k_2)\frac{p}{q} = \left[k_2\frac{p}{q}\right] - \left[k_1\frac{p}{q}\right] = k_3 \in \mathbf{Z}\,,$$

tj. $q|(k_1 - k_2)p$. Protože $(p, q) = 1$, platí $q|(k_1 - k_2)$. Je ale $k_1, k_2 \in A$, neboli $|k_1 - k_2| \leq q - 1$ a tedy $k_1 = k_2$. Existuje tedy $k \in A$ tak, že $\widetilde{x_k} = \widetilde{kx_0} = \frac{2\pi}{q}$. Odtud plyne, že $\{\widetilde{x_{kn}}\}_{n=1}^{\infty}$ je posloupnost vrcholů pravidelného $q-$úhelníka popsaného v úvodu. Tedy množina všech částečných limit posloupnosti $\{\sin nx_0\}_{n=1}^{\infty}$ je

$$\left\{0\,, \sin\frac{2\pi}{q}\,, \sin\frac{4\pi}{q}\,, \dots\,, \sin\frac{2\pi(q-1)}{q}\right\}\,.$$

ii. $\frac{x_0}{2\pi} \notin \mathbf{Q}$. Nejdříve dokážeme pomocné tvrzení:
Buď $x \in (-\pi, \pi)$ takové, že $\frac{x}{2\pi} \notin \mathbf{Q}$. Potom existují $n_1 \in \mathbf{N}$ a $y \in \mathbf{R}$ taková, že

$$\widetilde{n_1 x} = \widetilde{y}\,, \quad y \in \left(0, \frac{1}{2}|x|\right).$$

Označme $n_0 = \left[\frac{2\pi}{|x|}\right]$. potom

$$n_0 - 1 < \frac{2\pi}{|x|} < n_0\,, \quad (n_0 - 1)|x| < 2\pi < n_0|x|\,.$$

Pro $x > 0$ je $(n_0-1)x < 2\pi < n_0 x$ a za y zvolíme to z čísel $(n_0-1)x-2\pi$, $n_0 x - 2\pi$, které má menší absolutní hodnotu (a n_1 je pak $n_0 - 1$ nebo n_0). Pak $|y| < \frac{1}{2}|x|$. Analogicky pro $x < 0$ zvolíme

$$y = (n_0 - 1)x + 2\pi \quad \text{nebo} \quad y = n_0 x + 2\pi\,.$$

Buď dáno $\varepsilon > 0$. Pak existuje $k \in \mathbf{N}$ tak, že $\frac{x_0}{2^k} < \varepsilon$. Zopakujeme-li předchozí pomocné tvrzení $k-$krát, dostaneme, že existují čísla $n_i \in \mathbf{N}$ a $x_i \in \mathbf{R}$ tak, že

$$\widetilde{n_i x_{i-1}} = \widetilde{x_i}\,, \quad |x_i| \in \left(0, \frac{1}{2}|x_{i-1}|\right), \quad i = 1, 2, \ldots, k\,.$$

Položíme-li $y = x_k$, $l = n_1 \cdot n_2 \cdot \ldots \cdot n_k$, pak $\widetilde{l_x} = \widetilde{y}$, $|y| \in (0, \varepsilon)$ a tedy každých $n_0 + 1 = \left[\frac{2\pi}{|y|}\right] + 1$ za sebou jdoucích členů $\{\widetilde{ny}\}_{n=1}^{\infty}$ tvoří $\varepsilon-$síť na jednotkové kružnici, tedy každých n_0+1 za sebou jdoucích členů posloupnosti $\{\sin ny\}_{n=1}^{\infty}$ tvoří $\varepsilon-$síť intervalu $\langle -1, 1\rangle$. Protože $\{\sin ny\}_{n=1}^{\infty}$ je vybraná posloupnost z posloupnosti $\{\sin nx_0\}_{n=1}^{\infty}$, ověřili jsme podmínku z poznámky za příkladem l) a tedy každý bod intervalu $\langle -1, 1\rangle$ je částečná limita posloupnosti $\{\sin nx_0\}_{n=1}^{\infty}$. Protože v množině $(-\infty, -1) \cup (1, +\infty)$ neleží žádný bod posloupnosti $\{\sin nx_0\}_{n=1}^{\infty}$, neleží v $(-\infty, -1) \cup (1, +\infty)$ ani žádná částečná limita této posloupnosti. Samozřejmě platí $\inf\{a_n\} = -1$, $\sup\{a_n\} = 1$.

4. Sestrojte posloupnost $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ tak, aby

   (a) neměla konečné částečné limity; [například $a_n = n$]
   (b) měla jednu konečnou částečnou limitu a nekonvergovala; [například $[1 + (-1)^n] \cdot n$]
   (c) měla částečné limity $\alpha_1, \alpha_2, \ldots, \alpha_p$;
   [například $\{a_n\} = \{\alpha_1, \alpha_2, \ldots, \alpha_p, \alpha_1, \alpha_2, \ldots, \alpha_p\ \alpha_1, \alpha_2, \ldots, \alpha_p, \ldots\}$]
   (d) nekonečně mnoho částečných limit; [například cvičení 3j)]
   (e) každý její člen byl částečnou limitou; [například cvičení 3l)]
   (f) částečné limity vyplnily $\mathbf{R}$; [například množina všech racionálních čísel]

5. Najděte částeěné limity posloupnosti $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ a též $\inf\{a_n\}$ a $\sup\{a_n\}$, je-li

   (a) $a_n = 1 - \frac{1}{n}$; $\left[\underline{\lim}_{n\to\infty} a_n = \overline{\lim}_{n\to\infty} a_n = 1; \inf\{a_n\} = 0; \sup\{a_n\} = 1\right]$

   (b) $a_n = (-1)^n \cdot n$; $\left[\underline{\lim}_{n\to\infty} a_n = \inf\{a_n\} = -\infty; \overline{\lim}_{n\to\infty} a_n = \sup\{a_n\} = +\infty\right]$

   (c) $a_n = n^{(-1)^n}$; $\left[\underline{\lim}_{n\to\infty} a_n = \inf\{a_n\} = 0; \overline{\lim}_{n\to\infty} a_n = \sup\{a_n\} = +\infty\right]$

   (d) $a_n = \frac{(-1)^n}{n} + \frac{1+(-1)^n}{2}$; $\left[\underline{\lim}_{n\to\infty} a_n = 0; \inf\{a_n\} = -1; \overline{\lim}_{n\to\infty} a_n = 1; \sup\{a_n\} = \frac{3}{2}\right]$

(e) $a_n = -n\,[2 + (-1)^n]$; $\left[\varliminf\limits_{n\to\infty} a_n = \inf\{a_n\} = \varlimsup\limits_{n\to\infty} a_n = -\infty\,;\sup\{a_n\} = -1\right]$

(f) $a_n = (-1)^{n-1}\left(2 + \frac{3}{n}\right)$; $\left[\varliminf\limits_{n\to\infty} a_n = -2\,;\inf\{a_n\} = -\frac{7}{2}\,;\ \varlimsup\limits_{n\to\infty} a_n = 2\,;\sup\{a_n\} = 5\right]$

(g) $a_n = 3\left(1 - \frac{1}{n}\right) + 2(-1)^n$; $\left[\varliminf\limits_{n\to\infty} a_n = 1\,;\inf\{a_n\} = -2\,;\ \varlimsup\limits_{n\to\infty} a_n = 5\,;\sup\{a_n\} = 5\right]$

(h) $a_n = \frac{1+(-1)^n\cdot n}{n}$; $\left[\varliminf\limits_{n\to\infty} a_n = \inf\{a_n\} = -1\,;\ \varlimsup\limits_{n\to\infty} a_n = 1\,;\sup\{a_n\} = \frac{3}{2}\right]$

(i) $a_n = \frac{[1-(-1)^n]\cdot 2^n+1}{2^n+3}$; $\left[\varliminf\limits_{n\to\infty} a_n = \inf\{a_n\} = 0\,;\ \varlimsup\limits_{n\to\infty} a_n = \sup\{a_n\} = 2\right]$

(j) $a_n = \sqrt[n]{4^{(-1)^n} + 2}$; $\left[\varliminf\limits_{n\to\infty} a_n = \inf\{a_n\} = \varlimsup\limits_{n\to\infty} a_n = 1\,;\sup\{a_n\} = \sqrt{6}\right]$

(k) $a_n = \frac{1}{2}\left[(a+b) + (-1)^n(a-b)\right]$;

$$\left[\varliminf_{n\to\infty} a_n = \inf\{a_n\} = \min\{a,b\}\,;\ \varlimsup_{n\to\infty} a_n = \sup\{a_n\} = \max\{a,b\}\right]$$

(l) $\{a_n\}_{n=1}^{\infty} = \left\{\frac{1}{2}\,,\ \frac{1}{4}\,,\ \frac{3}{4}\,,\ \frac{1}{8}\,,\ \frac{7}{8}\,,\ \frac{1}{16}\,,\ \frac{15}{16}\,,\ \ldots\,,\ \frac{1}{2^n}\,,\ \frac{2^n-1}{2^n}\,,\ \ldots\right\}$;

$$\left[\varliminf_{n\to\infty} a_n = \inf\{a_n\} = 0\,;\ \varlimsup_{n\to\infty} a_n = \sup\{a_n\} = 1\right]$$

(m) $a_n = 1 + n\sin\frac{n\pi}{2}$; $[-\infty\,,\ 1\,,\ +\infty\,;\inf\{a_n\} = -\infty\,;\ ;\sup\{a_n\} = +\infty\,;$ vyšetřete posloupnosti $\{a_{4n}\}\,,\ \{a_{4n+1}\}\,,\ \{a_{4n+2}\}\,,\ \{a_{4n+3}\}]$

(n) $a_n = \frac{n}{n+1}\sin^2\frac{n\pi}{4}$; $\left[0\,,\ \frac{1}{2}\,,\ 1\,;\inf\{a_n\} = 0\,;\ ;\sup\{a_n\} = 1\right.$ rozhodněte, kolika hodnot nabývá $\left.\sin^2\frac{n\pi}{4}\right]$

(o) $a_n = 1 + \frac{n}{n+1}\cos\frac{n\pi}{2}$; $\left[0\,,\ 1\,,\ 2\,;\inf\{a_n\} = 0\,;\sup\{a_n\} = 2\,;\right.$ vyšetřete hodnoty $\left.\cos\frac{n\pi}{2}\right]$

(p) $a_n = \frac{n^2}{n+1}\cos\frac{2\pi n}{3}$; $\left[\varliminf\limits_{n\to\infty} a_n = \inf\{a_n\} = -\infty\,;\ \varlimsup\limits_{n\to\infty} a_n = \sup\{a_n\} = +\infty\,;\right.$ uvažte hodnoty $\left.\cos\frac{2\pi n}{3}\right]$

(q) $a_n = \frac{1}{n} + \sin\frac{n\pi}{3}$; $\left[-\frac{\sqrt{3}}{2}\,,\ 0\,,\ \frac{\sqrt{3}}{2}\,;\inf\{a_n\} = -\frac{\sqrt{3}}{2}\,;\sup\{a_n\} = 1 + \frac{\sqrt{3}}{2}\right.$ postupujte jako v příkladu o)$]$

(r) $a_n = \left(\cos\frac{n\pi}{2}\right)^{n+1}$. $[-1\,,\ 0\,,\ 1\,;\inf\{a_n\} = -1\,;\sup\{a_n\} = 1]$

6. Nechť $x_1 = 0\,,\ x_{2k} = \frac{x_{2k-1}}{2}\,,\ x_{2k+1} = 1 + x_{2k}\,,\ k \in \mathbf{N}$. Najděte $\varliminf\limits_{n\to\infty} x_n$ a $\varlimsup\limits_{n\to\infty} x_n$.

Řešení: $\varliminf\limits_{n\to\infty} x_n = 1\,,\ \varlimsup\limits_{n\to\infty} x_n = 2$. Ukažte, že $x_{2k-1} = \frac{2^{k-1}-1}{2^{k-2}}\,,\ x_{2k} = \frac{2^{k-1}-1}{2^{k-1}}$.

7. Buďte $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ a $\{b_n\}_{n=1}^{\infty}$ dvě libovolné posloupnosti reálných čísel Potom platí

$$\varliminf_{n\to\infty} a_n + \varliminf_{n\to\infty} b_n \le \varliminf_{n\to\infty}(a_n+b_n) \le \varliminf_{n\to\infty} a_n + \varlimsup_{n\to\infty} b_n \le \varlimsup_{n\to\infty}(a_n+b_n) \le \varlimsup_{n\to\infty} a_n + \varlimsup_{n\to\infty} b_n\,,$$

jakmile mají součty, vyskytující se v soustavě nerovností, smysl. Ukažte na příkladu, že mohou všude platit ostré nerovnosti.

Důkaz: Stačí dokázat pouze poslední dvě nerovnosti. Zbývající nerovnosti dokážeme analogicky, nebo přejdeme k posloupnostem $\{-a_n\}_{n=1}^{\infty}$ a $\{-b_n\}_{n=1}^{\infty}$, jelikož zřejmě platí

$$\varlimsup_{n\to\infty}(-a_n) = -\varliminf_{n\to\infty} a_n\,,\quad \varliminf_{n\to\infty}(-a_n) = -\varlimsup_{n\to\infty} a_n\,.$$

Označme

$$\liminf_{n\to\infty} a_n = \underline{a}\,, \quad \limsup_{n\to\infty} a_n = \overline{a}\,, \quad \limsup_{n\to\infty} b_n = \overline{b}\,, \quad \limsup_{n\to\infty} (a_n + b_n) = \alpha$$

a předpokládejme, že $\alpha > \overline{a} + \overline{b}$. Zvolme čísla s a t tak, že $s > \overline{a}$, $t > \overline{b}$, ale $\alpha > s + t$. Potom existuje index n_0 tak, že

$$\forall\, n \geq n_0 \text{ je } a_n \leq s\,,\, b_n \leq t\,, \text{ tedy } a_n + b_n \leq s + t < \alpha\,.$$

To je však spor, poněvadž nerovnost $a_n + b_n > s + t$ musí platit pro nekonečně mnoho n.

Předpokládejme dále, že $\alpha < \underline{a} + \overline{b}$ a zvolme čísla $u < \underline{a}$ a $v < \overline{b}$, ale $\alpha < u + v$. Potom existuje index n_1 tak, že pro $\forall\, n \geq n_1$ platí $a_n > u$ a nerovnost $b_n > v$ platí pro nekonečně mnoho indexů n. Sečtením dostaneme, že nerovnost $a_n + b_n > u + v > \alpha$ platí pro nekonečně mnoho indexů n. To je však spor se vztahem $\limsup\limits_{n\to\infty} (a_n + b_n) = \alpha$.

Zvolme posloupnosti $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ a $\{b_n\}_{n=1}^{\infty}$ následujícím způsobem:

$$\{a_n\}_{n=1}^{\infty} = \{1, 0, -1, 1, 0, -1, \dots\}\,, \quad \{b_n\}_{n=1}^{\infty} = \{0, -1, 1, 0, -1, 1, \dots\}$$

Potom je $\{a_n + b_n\}_{n=1}^{\infty} = \{1, -1, 0, 1, -1, 0, \dots\}$ a odtud

$$\liminf_{n\to\infty} a_n + \liminf_{n\to\infty} b_n = -2\,, \quad \liminf_{n\to\infty} (a_n + b_n) = -1\,, \quad \liminf_{n\to\infty} a_n + \limsup_{n\to\infty} b_n = 0\,,$$

$$\limsup_{n\to\infty} (a_n + b_n) = 1\,, \quad \limsup_{n\to\infty} a_n + \limsup_{n\to\infty} b_n = 2\,.$$

8. Nechť existuje $\lim\limits_{n\to\infty} a_n$. Potom platí

$$\limsup_{n\to\infty} (a_n + b_n) = \lim_{n\to\infty} a_n + \limsup_{n\to\infty} b_n$$

pro každou posloupnost $\{b_n\}_{n=1}^{\infty}$, pro kterou má součet vpravo smysl.

Důkaz: Podle cvičení 7 platí

$$\lim_{n\to\infty} a_n + \limsup_{n\to\infty} b_n = \liminf_{n\to\infty} a_n + \limsup_{n\to\infty} b_n \leq \limsup_{n\to\infty} (a_n + b_n) \leq \limsup_{n\to\infty} a_n + \limsup_{n\to\infty} b_n = \lim_{n\to\infty} a_n + \limsup_{n\to\infty} b_n$$

a všude tedy musí platit rovnost.

Poznámka: Analogické tvrzení platí pro dolní limity.

9. Buď $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ omezená posloupnost. Jestliže pro libovolnou posloupnost $\{b_n\}_{n=1}^{\infty}$ platí

$$\limsup_{n\to\infty} (a_n + b_n) = \limsup_{n\to\infty} a_n + \limsup_{n\to\infty} b_n\,,$$

pak je posloupnost $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ konvergentní.

Důkaz: Kdyby platilo $\liminf\limits_{n\to\infty} a_n < \limsup\limits_{n\to\infty} a_n$, pak pro $b_n = -a_n$ dostaneme

$$0 = \limsup_{n\to\infty} (a_n + b_n) = \limsup_{n\to\infty} a_n + \limsup_{n\to\infty} (-a_n) = \limsup_{n\to\infty} a_n - \liminf_{n\to\infty} a_n > 0\,,$$

což je spor.

Poznámka: Předchozí věta platí i pro případ, že $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ není omezená posloupnost, důkaz se však musí příslušně modifikovat.

10. Jsou-li $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ a $\{b_n\}_{n=1}^{\infty}$ dvě posloupnosti nezáporných čísel, potom

$$\varliminf_{n\to\infty} a_n \cdot \varliminf_{n\to\infty} b_n \le \varliminf_{n\to\infty} (a_n \cdot b_n) \le \varliminf_{n\to\infty} a_n \cdot \varlimsup_{n\to\infty} b_n \le \varlimsup_{n\to\infty} (a_n \cdot b_n) \le \varlimsup_{n\to\infty} a_n \cdot \varlimsup_{n\to\infty} b_n \,,$$

pokud žádný ze součinů není neurčitý výraz $0 \cdot \infty$. Ukažte na příkladu, že ve všech vztazích mohou platit ostré nerovnosti.

Návod: Aplikujte metodu důkazu cvičení 7 na součin. Uvažte na příklad posloupnosti $\{a_n\}_{n=1}^{\infty} = \{3, 2, 1, 3, 2, 1, \dots\}$, $\{b_n\}_{n=1}^{\infty} = \{2, 1, 3, 2, 1, 3, \dots\}$.

11. Buď $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ posloupnost nezáporných čísel a nechť existuje $\lim\limits_{n\to\infty} a_n$. Potom platí

$$\varlimsup_{n\to\infty} (a_n \cdot b_n) = \lim_{n\to\infty} a_n \cdot \varlimsup_{n\to\infty} b_n$$

pro každou posloupnost nezáporných čísel $\{b_n\}_{n=1}^{\infty}$ takovou, že součin na pravé straně má smysl.

Návod: Využijte předchozího cvičení a postupu z cvičení 8.

12. Nechť $a_n > 0 \quad \forall\, n \in \mathbf{N}$ a předpokládejme, že

$$\varlimsup_{n\to\infty} a_n \cdot \varlimsup_{n\to\infty} \frac{1}{a_n} = 1 \,.$$

Potom je posloupnost $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ konvergentní.

Návod: Využijte cvičení 10 a skutečnosti, že

$$1 = \lim_{n\to\infty} \left(a_n \cdot \frac{1}{a_n} \right) = \varliminf_{n\to\infty} \left(a_n \cdot \frac{1}{a_n} \right) .$$

13. Buď $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ posloupnost nezáporných čísel a nechť $\varliminf\limits_{n\to\infty} a_n > 0$. Jestliže pro libovolnou posloupnost $\{b_n\}_{n=1}^{\infty}$ platí

$$\varlimsup_{n\to\infty} (a_n \cdot b_n) = \varlimsup_{n\to\infty} a_n \cdot \varlimsup_{n\to\infty} b_n \,,$$

potom je posloupnost $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ konvergentní.

Návod: Užijte metody cvičení 9.

14. Buď $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ konvergentní posloupnost. Potom existuje index n_0 tak, že

$$a_{n_0} = \sup\{a_n\} \quad \text{nebo} \quad a_{n_0} = \inf\{a_n\} \,.$$

Důkaz: Označme $a = \lim\limits_{n\to\infty} a_n$. Je-li $a = \sup\{a_n\} = \inf\{a_n\}$, potom $a_n = a \quad \forall\, n \in \mathbf{N}$ a n_0 můžeme zvolit libovolně.

Nechť třeba $a < \sup\{a_n\} = \alpha$. Potom

$$\forall\, \varepsilon > 0 \quad \exists\, n_1 \in \mathbf{N} \quad \forall\, n \ge n_1 \quad \text{je} \quad a_n < a + \varepsilon$$

a zvolme ε tak malé, že $a + \varepsilon < \alpha$. Potom je zřejmě

$$\alpha = \max\{a_1\,,\, a_2\,,\, \dots\,,\, a_{n_1-1}\} \,.$$

Analogicky provedeme důkaz, jestliže $a > \inf\{a_n\}$.

15. Nechť $\overline{\lim\limits_{n\to\infty}}\, a_n < \sup\{a_n\} = \alpha_1$. Potom existuje index n_1 tak, že $a_{n_1} = \alpha_1$.

Důkaz: Označme $\overline{a} = \overline{\lim\limits_{n\to\infty}}\, a_n$. Potom pro každé $\varepsilon > 0$ platí nerovnost $a_n > \overline{a} + \varepsilon$ nejvýše pro konečný počet indexů n . Volme $\varepsilon > 0$ tak malé, že $\overline{a} + \varepsilon < \alpha_1$. Odtud plyne, že existuje $n_1 \in \mathbf{N}$ tak, že $a_{n_1} = \alpha_1$.

Poznámky: i. Předpoklad $\overline{a} < \alpha_1$ je splněn na příklad, je-li $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = -\infty$.

ii. Přechodem k posloupnosti $\{-a_n\}_{n=1}^{\infty}$ můžeme dokázat implikaci

$$\inf\{a_n\} < \underline{\lim_{n\to\infty}}\, a_n \implies \exists\, n_0 \in \mathbf{N} \quad \text{tak, že} \quad a_{n_0} = \inf\{a_n\} .$$

16. Buď $k \in \mathbf{N}$ a nechť $\overline{\lim\limits_{n\to\infty}}\, a_n < \alpha_k = \sup\{a_{n+k-1}\}$. Potom existuje index $n_k \geq k$ tak, že $a_{n_k} = \alpha_k$. Těchto indexů je konečně mnoho, tj. n_k lze zvolit tak, že $a_n < \alpha_k$ pro $n > n_k$.

Důkaz: Stačí užít příklad 15 na posloupnost $\{a_{n+k-1}\}_{n=1}^{\infty}$. Kdyby existovalo nekonečně mnoho $n \geq k$ takových, že $a_n \geq \alpha_k$, pak je $\overline{\lim\limits_{n\to\infty}}\, a_n \geq \alpha_k$, což je spor.

Poznámky: i. Jestliže v předchozím příkladu položíme $k = 1$, dostaneme cvičení 15.

ii. Buď $k \in \mathbf{N}$. Obměna implikace z příkladu 16 říká, že pokud $a_n < \alpha_k = \sup\{a_{n+k-1}\}$ pro $\forall\, n \geq k$, pak $\overline{\lim\limits_{n\to\infty}}\, a_n = \alpha_k$. Protože je posloupnost

$$\{\alpha_m\}_{m=1}^{\infty} \quad \text{nerostoucí a} \quad \lim_{m\to\infty} \alpha_m = \overline{\lim_{n\to\infty}}\, a_n ,$$

znamená to, že posloupnost $\{\alpha_m\}_{m=1}^{\infty}$ je konstantní, počínaje $k-$tým členem. Jestliže naopak $\alpha_m = \overline{a}$ pro všechna $m \geq k$, pak o tom, zda množina $\{a_{n+k-1}\}_{n=1}^{\infty}$ nabývá svého maxima, nelze obecně nic říci. Srovnejte s příkladem 19 a poznámkou za ním.

17. Nechť $\overline{\lim\limits_{n\to\infty}}\, a_n < \alpha_k = \sup\{a_{n+k-1}\}$ pro všechna $k \in \mathbf{N}$. Potom existuje rostoucí posloupnost indexů $\{n_k\}_{k=1}^{\infty}$ taková, že $a_m < a_{n_k}$, jakmile je $m > n_k$.

Důkaz: Protože pro všechna $k \in \mathbf{N}$ je $\overline{\lim\limits_{n\to\infty}}\, a_n = \lim\limits_{n\to\infty} \alpha_n < \alpha_k$ a posloupnost $\{\alpha_n\}_{n=1}^{\infty}$ je nerostoucí, existuje nekonečně mnoho indexů n tak, že $\alpha_n > \alpha_{n+1}$. Tyto indexy stačí uspořádat do rostoucí posloupnosti $\{n_k\}_{k=1}^{\infty}$.

Poznámka: Posloupnost $\{a_{n_k}\}_{k=1}^{\infty}$ je tedy klesající.

18. Nechť $a_n < \overline{\lim\limits_{n\to\infty}}\, a_n = \overline{a}$ pro všechna $n \in \mathbf{N}$. Potom existuje podposloupnost $\{a_{n_k}\}_{k=1}^{\infty}$ taková, že $n_1 > 1$ a $a_m < a_{n_k}$, jakmile je $m < n_k$.

Důkaz: Označme $\alpha'_n = \max\{a_1 , a_2 , \dots , a_n\}$. Pak je $\{\alpha'_n\}_{n=1}^{\infty}$ neklesající posloupnost, $\alpha'_n < \overline{a}$ pro všechna $n \in \mathbf{N}$, $\lim\limits_{n\to\infty} \alpha'_n = \overline{a}$. Hledaná posloupnost indexů $\{a_{n_k}\}_{k=1}^{\infty}$ je nyní množina všech řešení nerovnice $\alpha'_n > \alpha'_{n-1}$, uspořádaná do rostoucí posloupnosti.

19. Nechť existuje $n_0 \in \mathbf{N}$ tak, že $a_n < \overline{\lim\limits_{n\to\infty}}\, a_n = \overline{a}$ pro všechna $n \geq n_0$. Pak existuje rostoucí posloupnost indexů $\{a_{n_k}\}_{k=1}^{\infty}$ taková, že $n_1 > n_0$ a $a_m < a_{n_k}$, jakmile $n_0 \leq m < n_k$.

Důkaz: Stačí užít příklad 18 na posloupnost $\{a_{n+n_0-1}\}_{n=1}^{\infty}$.

Poznámky: i. Posloupnost v příkladu 19 je tedy rostoucí. Předpoklad z příkladu 17 znamená, že existuje nekonečně mnoho indexů n tak, že $a_n > \overline{a}$, předpoklad z cvičení 19 říká, že pro „skoro všechna“ $n \in \mathbf{N}$, (tj. až na konečně mnoho) platí $a_n < \overline{a}$. Zbývají posloupnosti $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$, pro něž je $a_n > \overline{a}$ jen pro konečně mnoho $n \in \mathbf{N}$, ale $a_n = \overline{a}$ pro nekonečně mnoho $n \in \mathbf{N}$. Je-li $m_0 - 1 \in \mathbf{N}$ největší $n \in \mathbf{N}$, pro které je $a_n > \overline{a}$ a $\{n_k\}_{k=1}^{\infty}$ je posloupnost všech $n \in \mathbf{N}$, $n \geq m_0$, $a_n = \overline{a}$ ($m_0 = 1$, pokud neexistuje $n \in \mathbf{N}$ tak, že $a_n > \overline{a}$), potom má $\{a_{n_k}\}_{k=1}^{\infty}$ vlastnosti popsané ve cvičeních 17 a 19, jen nerovnost $a_m < a_{n_k}$ je třeba nahradit nerovností neostrou. Napište sami, co plyne z příkladů 17 a 19 a této poznámky pro posloupnost $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ takovou, že posloupnost $\{-a_n\}_{n=1}^{\infty}$ splňuje předpoklad cvičení 17, resp. 19, resp. nesplňuje ani jeden z těchto předpokladů.

ii. Příklady 17, 19 a předchozí poznámka umožňují z obecné posloupnosti $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ vybrat dvě monotonní posloupnosti (s limitami $\overline{a}$ a $\underline{a}$) a další vlastností. Tyto dvě posloupnosti mohou být různé. Jsou-li stejné, pak mají dvě opačné vlastnosti {až na konečně mnoho n jsou jsou předcházející členy menší (resp. nejsou větší) a následující jsou větší (resp. nejsou menší) nebo naopak}. Posloupnosti, které splňují podmínku v závorce (její první část dokonce bez výjimky prvních konečně mnoha členů) se nazývají <u>blokově monotonní</u> (viz poznámku za cvičením 21).

20. Nechť $a_n > 0$ pro $\forall\, n \in \mathbf{N}$, $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = 0$. Potom existuje nekonečně mnoho indexů n, pro něž $a_n < a_k$, $k = 1, 2, \ldots, n-1$.

Důkaz: Stačí použít cvičení 18 na posloupnost $\left\{\frac{1}{a_n}\right\}_{n=1}^{\infty}$.

Poznámka: Z předchozího cvičení plyne, že z každé posloupnosti lze vybrat posloupnost monotonní. Tvrzení je zřejmé v případě, že $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ není omezená. Jestliže $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ je omezená, uvažme posloupnost $b_n = a_n - \alpha$, kde $\alpha = \underline{\lim\limits_{n\to\infty}}\, a_n$. Jestliže $\{b_n\}_{n=1}^{\infty}$ obsahuje nekonečně mnoho 0, je daná vybraná posloupnost $b_{k_n} = 0$, $n = 1, 2, \ldots$. Jestliže $\{b_n\}_{n=1}^{\infty}$ obsahuje nekonečně mnoho záporných členů, utvoříme z nich vybranou posloupnost $\{b_{k_n}\}_{n=1}^{\infty}$ a použijeme cvičení 20 na posloupnost $\{-b_{k_n}\}_{n=1}^{\infty}$. V případě, že $\{b_n\}_{n=1}^{\infty}$ má nekonečně mnoho kladných členů, můžeme použít cvičení 20 přímo.

21. Nechť $a_n > 0$ pro $\forall\, n \in \mathbf{N}$, $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = 0$. Potom existuje nekonečně mnoho indexů n takových, že $a_n > a_{n+k}$, $k = 1, 2, \ldots$.

Důkaz: Tvrzení plyne okamžitě z cvičení 17.

Poznámka: Předpoklady cvičení 21 jsou silnější než předpoklady cvičení 20 a položme si následující otázku. Existuje posloupnost $a_n > 0$ pro $\forall\, n \in \mathbf{N}$, $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = 0$ tak, že

a) Množiny všech indexů z příkladů 20 a 21 jsou různé?

b) Tyto množiny jsou stejné a mají nekonečný doplněk?

Jinak řečeno. Chceme nalézt posloupnost $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$, $a_n > 0$, $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = 0$ tak, aby obor pravdivosti výrokové formy s definičním oborem $\mathbf{N}$

$$V(n) \,:\, \forall\, m \in \mathbf{N} \,:\, m \neq n \implies (m-n)(a_m - a_n) < 0$$

byla nekonečná množina s nekonečným doplňkem. Posloupnost $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ z bodu b) je blokově klesající, ale není klesající, ani klesající počínaje jistým indexem.

22. Buď $a_n > 0 \;\; \forall\, n \in \mathbf{N}$. Potom platí

$$\liminf_{n\to\infty} \frac{a_{n+1}}{a_n} \leq \liminf_{n\to\infty} \sqrt[n]{a_n} \leq \limsup_{n\to\infty} \sqrt[n]{a_n} \leq \limsup_{n\to\infty} \frac{a_{n+1}}{a_n}\,.$$

Ukažte na příkladu, že mohou všude platit ostré nerovnosti.

Důkaz: Označme $\limsup\limits_{n\to\infty} \sqrt[n]{a_n} = \alpha$, $\limsup\limits_{n\to\infty} \frac{a_{n+1}}{a_n} = \beta$ a předpokládejme, že $\beta < \alpha$. Zvolme číslo q tak, aby $\beta < q < \alpha$. Potom nerovnost $\frac{a_{n+1}}{a_n} > q$ platí pouze pro konečně mnoho indexů n, neboli

$$\exists\, n_0 \in \mathbf{N} \quad \forall\, n \geq n_0 \quad \text{je} \quad \frac{a_{n+1}}{a_n} \leq q\,.$$

Odtud dostaneme postupně, že

$$a_{n_0+p} \leq q^p \cdot a_{n_0} \quad \text{pro} \quad p \in \mathbf{N}$$

a po odmocnění

$$\sqrt[p+n_0]{a_{n_0+p}} \leq q \cdot \sqrt[p+n_0]{\frac{a_{n_0}}{q^{n_0}}} \underset{p\to\infty}{\longrightarrow} q\,.$$

Tedy $\alpha = \limsup\limits_{p\to\infty} \sqrt[p+n_0]{a_{n_0+p}} \leq q$ a to je spor.

Analogicky se dokáže nerovnost $\liminf\limits_{n\to\infty} \frac{a_{n+1}}{a_n} \leq \liminf\limits_{n\to\infty} \sqrt[n]{a_n}$.

Je-li $\{a_n\}_{n=1}^{\infty} = \{1\,,\,2\,,\,1\,,\,2\,,\,1\,,\,2\,,\,\dots\}$, potom

$$\liminf_{n\to\infty} \frac{a_{n+1}}{a_n} = \frac{1}{2}\,, \quad \liminf_{n\to\infty} \sqrt[n]{a_n} = \limsup_{n\to\infty} \sqrt[n]{a_n} = 1\,, \quad \limsup_{n\to\infty} \frac{a_{n+1}}{a_n} = 2\,.$$

Pro posloupnost $\{b_n\}_{n=1}^{\infty} = \{2^n\,,\,3^n\,,\,2^n\,,\,3^n\,,\,2^n\,,\,3^n\,,\,\dots\}$ platí dokonce ostré nerovnosti všude. Je totiž

$$\liminf_{n\to\infty} \frac{a_{n+1}}{a_n} = 0\,, \quad \liminf_{n\to\infty} \sqrt[n]{a_n} = 2\,, \quad \limsup_{n\to\infty} \sqrt[n]{a_n} = 3\,, \quad \limsup_{n\to\infty} \frac{a_{n+1}}{a_n} = +\infty\,.$$

Poznámka: Předchozí cvičení ukazuje, že existuje-li $\lim\limits_{n\to\infty} \frac{a_{n+1}}{a_n}$, pak existuje i limita $\lim\limits_{n\to\infty} \sqrt[n]{a_n}$ a obě limity jsou si rovny. Tím dostáváme cvičení 2.2.23.

23. **Stolzova věta:**

Buďte $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ a $\{b_n\}_{n=1}^{\infty}$ dvě posloupnosti a nechť $\lim\limits_{n\to\infty} b_n = +\infty$. Předpokládejme dále, že existuje index n_0 tak, že

$$b_{n+1} > b_n \quad \text{pro} \quad \forall\, n \geq n_0\,.$$

Potom platí

$$\liminf_{n\to\infty} \frac{a_{n+1}-a_n}{b_{n+1}-b_n} \leq \liminf_{n\to\infty} \frac{a_n}{b_n} \leq \limsup_{n\to\infty} \frac{a_n}{b_n} \leq \limsup_{n\to\infty} \frac{a_{n+1}-a_n}{b_{n+1}-b_n}\,.$$

Důkaz: Stačí dokázat poslední nerovnost (střední je zřejmá, první dostaneme přechodem k posloupnosti $\{-a_n\}_{n=1}^{\infty}$). Ta platí, je-li $\overline{\lim\limits_{n\to\infty}}\, \frac{a_{n+1}-a_n}{b_{n+1}-b_n} = +\infty$.

Buď tedy $A \in \mathbf{R}$. Potom platí

$$\forall\, \varepsilon > 0 \quad \exists\, N \in \mathbf{N}\,,\ N \geq n_0 \quad \text{tak, že} \quad \forall\, n \geq N \quad \text{je} \quad \frac{a_{n+1} - a_n}{b_{n+1} - b_n} < A + \frac{\varepsilon}{2} \quad \text{tj.}$$

$$a_{k+1} - a_k < \Big(A + \frac{\varepsilon}{2}\Big)\,(b_{k+1} - b_k) \quad \text{pro} \quad k \geq N\,.$$

Sečtením těchto nerovností pro $k = N, N+1, \ldots, n-1$ dostaneme

$$a_n - a_N < \Big(A + \frac{\varepsilon}{2}\Big)\,(b_n - b_N)\,, \quad \text{tedy} \quad \frac{a_n - a_N}{b_n - b_N} < A + \frac{\varepsilon}{2}$$

pro všechna $n \geq N$. Dále

$$\frac{a_n}{b_n} = \Big(1 - \frac{b_N}{b_n}\Big)\,\frac{a_n - a_N}{b_n - b_N} + \frac{a_N}{b_n} < A + \frac{\varepsilon}{2} + \frac{a_N}{b_n}\,.$$

Poněvadž $\lim\limits_{n\to\infty} b_n = +\infty$, existuje $N_1 \geq N$ tak, že $\frac{a_N}{b_n} < \frac{\varepsilon}{2}$ pro $n \geq N_1$. Tedy pro $n \geq N_1$ platí

$$\frac{a_n}{b_n} < A + \varepsilon \quad \text{tj.} \quad \overline{\lim_{n\to\infty}}\, \frac{a_n}{b_n} \leq A\,.$$

Poznámka: Z předchozího cvičení plyne, že

$$\underline{\lim_{n\to\infty}}\, a_n \leq \underline{\lim_{n\to\infty}}\, \frac{1}{n}\sum_{k=1}^{n} a_k \leq \overline{\lim_{n\to\infty}}\, \frac{1}{n}\sum_{k=1}^{n} a_k \leq \overline{\lim_{n\to\infty}}\, a_n\,.$$

Pro $a_n > 0$ je toto tvrzení ekvivalentní s

$$\underline{\lim_{n\to\infty}}\, a_n \leq \underline{\lim_{n\to\infty}}\, \sqrt[n]{a_1 \cdot a_2 \cdot \ \ldots\ \cdot a_n} \leq \overline{\lim_{n\to\infty}}\, \sqrt[n]{a_1 \cdot a_2 \cdot \ \ldots\ \cdot a_n} \leq \overline{\lim_{n\to\infty}}\, a_n\,.$$

24. Nechť $a_n > 0$ pro $\forall\, n \in \mathbf{N}$, $\underline{\lim\limits_{n\to\infty}}\, \frac{a_{n+1}}{a_n} > q > 0$. Potom existuje index n_0 a konstanta C tak, že $a_n > Cq^n$ pro $\forall\, n \geq n_0$.

Důkaz: Poněvadž je $\underline{\lim\limits_{n\to\infty}}\, \frac{a_{n+1}}{a_n} > q$, platí nerovnost $\frac{a_{n+1}}{a_n} \leq q$ pouze pro konečně mnoho indexů n. Tedy

$$\exists\, n_0 \in \mathbf{N} \quad \text{tak, že} \quad \forall\, n \geq n_0 \quad \text{platí} \quad \frac{a_{n+1}}{a_n} > q$$

a odtud

$$a_{n_0+p} > q^p\, a_{n_0}\,,\ \ p \in \mathbf{N}\,, \quad \text{neboli} \quad a_{n_0+p} > q^{n_0+p}\,\frac{a_{n_0}}{q^{n_0}} = C\, q^{n_0+p}\,,\ \ p \in \mathbf{N}\,.$$

Poznámka: Analogicky platí: je-li $a_n > 0$ pro $\forall\, n \in \mathbf{N}$, $\overline{\lim\limits_{n\to\infty}}\, \frac{a_{n+1}}{a_n} < q$, potom existuje index n_0 a konstanta C tak, že $a_n < Cq^n$ pro $\forall\, n \geq n_0$. Odtud plyne nelimitní verze cvičení 2.2.17 (poznámky za tímto cvičením).

25. Buď $a_n > 0$ pro $\forall\, n \in \mathbf{N}$, $\overline{\lim\limits_{n\to\infty}}\, \frac{a_{n+1}}{a_n} < q$. Potom je $\lim\limits_{n\to\infty} \frac{a_n}{q^n} = 0$.

Důkaz: Označme $\overline{\lim\limits_{n\to\infty}}\, \frac{a_{n+1}}{a_n} = \alpha$ a buď p takové, že $\alpha < p < q$. Potom

$$\exists\, n_0 \in \mathbf{N} \quad \text{tak, že} \quad \forall\, n \geq n_0 \quad \text{platí} \quad \frac{a_{n+1}}{a_n} < p$$

a odtud

$$a_{n_0+k} < a_{n_0} p^k < a_{n_0} q^k \quad \text{pro} \quad k \in \mathbf{N}\,.$$

Po úpravě dostaneme

$$a_{n_0+k} < \frac{a_{n_0}}{p^{n_0}} \cdot p^{n_0+k} < \frac{a_{n_0}}{q^{n_0}} \cdot q^{n_0+k}\,, \quad \text{neboli} \quad \frac{a_{n_0+k}}{q^{n_0+k}} < \frac{a_{n_0}}{p^{n_0}} \left(\frac{p}{q}\right)^{n_0+k} \underset{k\to\infty}{\longrightarrow} 0\,.$$

Poznámky: i. Je-li $q = 1$, pak je $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = 0$ a dostaneme zobecnění cvičení 2.2.17.

ii. Analogicky platí: je-li $a_n > 0$ pro $\forall\, n \in \mathbf{N}$, $\overline{\lim\limits_{n\to\infty}}\, \frac{a_{n+1}}{a_n} > q > 0$. potom je $\lim\limits_{n\to\infty} \frac{a_n}{q^n} = +\infty$.

26. Buď $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ omezená posloupnost taková, že

$$\lim_{n\to\infty} (a_{n+1} - a_n) = 0\,.$$

potom částečné limity $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ tvoří interval $\langle \alpha, \beta \rangle$, kde $\alpha = \underline{\lim\limits_{n\to\infty}}\, a_n$, $\quad \beta = \overline{\lim\limits_{n\to\infty}}\, a_n$.

Důkaz: Buď $k > 2$ celé a označme $\delta = \frac{\beta - \alpha}{k}$. Číselnou osu rozdělíme na k intervalů tvaru

$$(-\infty, \alpha + \delta\rangle\,,\ \langle \alpha + \delta, \alpha + 2\delta\rangle, \,,\ \dots\,,\ \langle \beta - 2\delta, \beta - \delta\rangle\,,\ \langle \beta - \delta, +\infty)\,.$$

Potom existuje index N tak, že

$$\forall\, n \geq N \quad \text{je} \quad |a_{n+1} - a_n| < \delta\,.$$

Buď n_1 prvý index takový, že $n_1 \geq N$ a $a_{n_1} \in (-\infty, \alpha + \delta\rangle$, $n_2 > n_1$ prvý index takový, že $a_{n_2} \in \langle \beta - \delta, +\infty)$. V každém ze zbývajících $k - 2$ intervalů musí ležet alespoň jeden člen konečné posloupnosti $a_{n_1}, a_{n_1+1}, \dots, a_{n_2-1}, a_{n_2}$ (je totiž $|a_{n+1} - a_n| < \delta$). Tímto způsobem budeme pokračovat dále.

Buď $n_3 > n_2$ nejmenší takový index, že $a_{n_3} \in (-\infty, \alpha + \delta\rangle$, $n_2 > n_1$ prvý index takový, že $a_{n_4} \in \langle \beta - \delta, +\infty)$ a uvažme opět konečnou posloupnost $a_{n_3}, a_{n_3+1}, \dots, a_{n_4-1}, a_{n_4}$. Jestliže pokračujeme tímto způsobem do nekonečna, dostáváme, že v každém z intervalů $\langle \alpha + l\delta, \alpha + (l+1)\delta\rangle$, $l = 1, 2, \dots, k-3, k-2$ leží nekonečně mnoho členů dané posloupnosti. Poněvadž $\delta \to 0$ pro $k \to \infty$, plyne odtud tvrzení.

Poznámka: V důkazu jsme ověřili podmínku z poznámky za řešením cvičení 3l) (existence sítě). Předpoklad omezenosti posloupnosti $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ lze vypustit - viz řešení úlohy 3m).

27. Nechť $\underline{\lim\limits_{n\to\infty}}\, n(a_n - a_{n+1}) > 0$. Potom $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = -\infty$.

Důkaz: Existuje $p > 0$ a $n_0 \in \mathbf{N}$ tak, že $n(a_n - a_{n+1}) > p$ pro všechna $n \geq n_0$. Odtud plyne, že pro každé $k \in \mathbf{N}$ platí

$$a_{n_0} - a_{n_0+k} > p \sum_{n=n_0}^{n_0+k-1} \frac{1}{n}, \quad a_{n_0+k} < a_{n_0} - p \sum_{n=n_0}^{n_0+k-1} \frac{1}{n} \underset{k\to\infty}{\longrightarrow} -\infty$$

podle cvičení 2.2.24b) a tedy $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = -\infty$.

Poznámka: Analogicky, je-li $\overline{\lim\limits_{n\to\infty}}\, n(a_n - a_{n+1}) < 0$, potom $\lim\limits_{n\to\infty} a_n = +\infty$. Tedy musí být

$$\underline{\lim_{n\to\infty}}\, n(a_n - a_{n+1}) \leq 0 \leq \overline{\lim_{n\to\infty}}\, n(a_n - a_{n+1}),$$

pokud posloupnost $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ nemá limitu $\pm\infty$.

28. Najděte nerostoucí posloupnost kladných čísel $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ tak, že

$$\lim_{n\to\infty} a_n = 0, \quad \underline{\lim_{n\to\infty}}\, n(a_n - a_{n+1}) = 0, \quad \overline{\lim_{n\to\infty}}\, n(a_n - a_{n+1}) = 1.$$

Řešení: Uvažte posloupnost

$$\{a_n\}_{n=1}^{\infty} = \left\{1, 1, 1, \frac{1}{2}, \frac{1}{2}, \frac{1}{2}, \frac{1}{2}, \frac{1}{2}, \frac{1}{3}, \frac{1}{3}, \frac{1}{3}, \frac{1}{3}, \frac{1}{3}, \frac{1}{3}, \frac{1}{3}, \dots\right\},$$

tedy $a_k = \frac{1}{n}$ pro $k = n^2, n^2+1, \dots, (n+1)^2 - 1$.

29. Nechť posloupnost $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ splňuje podmínku

$$a_{m+n} \leq a_m + a_n \qquad \forall\, m, n \in \mathbf{N}.$$

Potom posloupnost $\left\{\frac{a_n}{n}\right\}_{n=1}^{\infty}$ buď konverguje nebo je $\lim\limits_{n\to\infty} \frac{a_n}{n} = -\infty$. Dále platí

$$\lim_{n\to\infty} \frac{a_n}{n} = \inf\left\{\frac{a_n}{n}\right\}.$$

Důkaz: Předpokládejme, že $\alpha = \inf\left\{\frac{a_n}{n}\right\}$ je konečné. Buď $\varepsilon > 0$ a $m \in \mathbf{N}$ takové, že

$$\frac{a_m}{m} < \alpha + \varepsilon.$$

Každé přirozené číslo n je možno vyjádřit ve tvaru $n = q \cdot m + r$, kde r je jedno z čísel $0, 1, \dots, m-1$. Potom pro $n \geq m$ platí

$$a_n = a_{qm+r} \leq \underbrace{a_m + a_m + \cdots + a_m}_{q-krát} + a_r = qa_m + a_r, \quad (a_0 = 0),$$

$$\frac{a_n}{n} = \frac{a_{qm+r}}{qm+r} \leq \frac{a_m}{m} \cdot \frac{qm}{qm+r} + \frac{a_r}{n} \quad \text{a odtud} \quad \alpha \leq \frac{a_n}{n} < (\alpha+\varepsilon)\frac{qm}{qm+r} + \frac{a_r}{n}.$$

Protože platí

$$\frac{n-m+1}{n} \leq \frac{qm}{qm+r} = \frac{\left[\frac{n}{m}\right] m}{n} \leq 1, \quad \text{je} \quad \lim_{n\to\infty} \frac{qm}{qm+r} = 1$$

a tedy

$$\alpha \leq \underline{\lim_{n\to\infty}} \frac{a_n}{n} \leq \overline{\lim_{n\to\infty}} \frac{a_n}{n} \leq \alpha + \varepsilon$$

$\left(\text{je zřejmě } \lim\limits_{n\to\infty} \frac{a_r}{n} = 0\right)$. Odtud plyne, že existuje

$$\lim_{n\to\infty} \frac{a_n}{n} = \inf \left\{ \frac{a_n}{n} \right\}.$$

Analogicky se provede důkaz v případě, že $\alpha = -\infty$.

Poznámka: Chceme-li se vyhnout limitnímu přechodu pro $n \to \infty$, stačí si uvědomit, že

$$\frac{a_m}{m} \cdot \frac{qm}{qm+r} < \max\left\{\alpha + \varepsilon\,,\ (\alpha+\varepsilon)\frac{n-m+1}{n}\right\} \le \alpha + \varepsilon + \frac{|\alpha+\varepsilon| m}{n}\,,$$

tedy

$$\frac{a_n}{n} \le \alpha + \varepsilon + \frac{1}{n}\left(|\alpha+\varepsilon| m + \max_{r=0,\dots,m-1} |a_r|\right).$$

Odtud pro dostatečně velká n platí

$$\alpha \le \frac{a_n}{n} \le \alpha + 2\varepsilon\,.$$